

Els setges de Barcelona

Barcelona under siege

Los asedios de Barcelona

Entrevista / Interview

Albert Sánchez Piñol

Barcelona Metròpolis

Capital en transformació

www.barcelonametropolis.cat
Número 89 - Estiu 2013 - 6 €

A l'esquerra, el Born restaurat i un detall de la manifestació massiva de l'11 de setembre de 2012. A l'interior de la coberta, Jaume I presidint les Corts catalanes al frontispici del segle XV, i un grup de barcelonins fent campanya a favor de l'Estatut, l'agost de 1931. A les fotos de les dues pàgines següents, Miquel Serra i Pàmies; confecció d'una pancarta del PSUC l'any 1936; Salvador Espriu, i la *bailloira* Carmen Amaya.

El vent de la història

Som a les portes del Tricentenari de l'11 de setembre de 1714, una data assenyalada que va marcar un abans i un després en la història de Barcelona. Durant tot un any commemorarem el setge borbònic a la ciutat, uns fets que van suposar la pèrdua dels drets polítics i les llibertats civils dels catalans. L'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya han impulsat una commemoració ciutadana que ha de servir per redescobrir la ciutat del segle XVIII, entendre la dimensió dels fets i posar-los en relació amb la realitat present i les expectatives de futur. La commemoració del Tricentenari a Barcelona potenciarà el diàleg entre passat i present amb un extens programa d'activitats que inclourà exposicions, debats, seminaris, publicacions, itineraris, festes ciutadanes i propostes artístiques.

Des de *Barcelona Metròpolis* abordem també els fets de 1714 amb la mirada posada en el passat, el present i el futur. A les seves memòries, Manuel Azaña va deixar anar una frase que llegida avui cobra una dimensió del tot ominosa: *“Una persona de mi conocimiento afirma, como una ley de la historia de España, la necesidad de bombardear Barcelona cada cincuenta años. Esta boutade denota todo un programa político. De hecho, Barcelona ha sufrido más veces que ninguna otra capital española el rigor de las armas.”* Els conflictes bèl·lics que ha viscut la ciutat de Barcelona no han estat mai fets aïllats, ni purament locals, sinó que han concernit l'escena internacional. Els fets de 1714 van conformar una jugada en una partida molt complexa que es disputava en el tauler polític europeu. El setge de Barcelona va captivar l'atenció d'un autor de talla universal, com és Daniel Defoe, que va donar la seva visió de la Guerra de Successió a *El capità Carleton*, una novel·la que enguany s'ha publicat en català. Més de dos-cents anys més tard, durant la Guerra Civil espanyola, Barcelona va viure el primer bombardeig aeri de la història sobre la població civil, un autèntic camp de proves de les atrocitats que es cometien després durant la

Segona Guerra Mundial. De la resistència de la Barcelona republicana davant els atacs franquistes en parlem també aquí reivindicant la figura de Miquel Serra i Pàmies, un home que en una actuació heroica davant la imminent ocupació franquista va evitar l'any 1939 la destrucció massiva de la ciutat per part de les forces comunistes, que havien planificat d'arrasar Barcelona en el moment de la retirada. Tenim el deure d'honorar els ciutadans que han arriscat la seva vida per la ciutat en circumstàncies tan extremes.

Tant el 1714 com el 1939, Barcelona es va haver de rendir davant d'una força incontestable que havia de sotmetre-la a una voluntat uniformadora i centralista. L'Europa moderna es va construir sobre l'estat nació i era molt difícil contravenir el sentit de la història. Avui, però, el vent bufa en tota una altra direcció i ha fet emergir unes noves relacions internacionals que depassen les fronteres dels estats. Avui Barcelona té una veu pròpia en el nou diàleg global que regeix el món. És exemple de resistència, però també d'obertura i integració. “Barcelona és una gran fàbrica de fer barcelonins”, diu l'escriptor Albert Sánchez Piñol, autor de *Victus*, entrevistat en aquest número de *Barcelona Metròpolis*. Quanta raó que tenia Joan Sales quan deia que “les guerres que perds són les guerres que guanyes”. ■

Marc Puig i Guàrdia
 Director de
 Comunicació i
 Atenció Ciutadana

In the photos on this page and the next one, from left to right: Unified Socialist Party of Catalonia (PSUC) leader Miquel Serra i Pàmies; making a banner for that party in 1936; the poet Salvador Espriu, and the flamenco dancer Carmen Amaya.

In the photos on the inside cover and the previous page, left to right: James I presiding over Parliament in the Constitutions of the 15th century; the pro-Catalan Statute of Autonomy campaign in 1932; the Born neighbourhood, and the demonstration of 11 September 2012.

The winds of history

Marc Puig i Guàrdia
Director of
Communications and
Citizen Service

The Tercentenary of the 11 September 1714, a crucial date that constituted a watershed in Barcelona's history, is almost upon us. Throughout the year we are commemorating the Bourbon siege of the city, which led Catalans to lose their political rights and civil liberties. Barcelona City Council and the Catalan Government have promoted a civic celebration that will help to rediscover the city of the 18th century, understand the magnitude of the events and relate them to the present reality and future outlook. The commemoration of the Tercentenary in Barcelona will enhance the dialogue between past and present through an extensive programme of activities, including exhibitions, debates, seminars, publications, routes, popular festivals and artistic proposals.

Barcelona Metròpolis is also revisiting the events of 1714, its gaze set on the past, present and future. In his memoirs, Manuel Azaña said something which in the current context takes on a very ominous aspect: "A person I know said that the need to bomb Barcelona every fifty years is like a law in the history of Spain. This *boutade* illustrates something that is tantamount to a veritable political programme. Indeed, Barcelona has fallen under the sword more times than any other Spanish capital." The conflicts that scourged Barcelona were never isolated or purely local, as they involved the international scene. The events of 1714 were part of a very complex game that played out on the European political stage. The siege of Barcelona caught the attention of a universal author of the stature of Daniel Defoe, who gave his own vision of the War of the Spanish Succession in *The Memoirs of Captain George Carleton*, a novel published this year in Catalan language. More than two hundred years later, during the Spanish Civil War, Barcelona would be hit by the first air raid on civilians in history, making it a veritable testing ground for the atrocities that would later be perpetrated in the Second World War. Republican Barcelona's resistance against Franco's

attacks is also addressed here, as is the figure of Miquel Serra i Pàmies, a man who, in a heroic deed before the imminent occupation of the city by Franco's forces in 1939, averted the mass destruction of the city by the Communist forces, who had planned to raze Barcelona as they retreated. We have a duty to honour citizens who have risked their lives for the city in such extreme circumstances.

In 1714 and in 1939, Barcelona was obliged to surrender before a compelling force whose aim was to uniformise and centralise. Modern Europe was built upon the nation state and going against the grain of history was hardly an option. Today, however, the wind blows in a totally different direction and has fuelled new international relations that transcend state borders. Barcelona now has its own voice in the new global dialogue that governs the world. It is an example of resistance, but also of openness and integration. "Barcelona is a big factory that produces Barcelona inhabitants," says the writer Albert Sánchez Piñol, author of *Victus*, interviewed in this issue of *Barcelona Metròpolis*. Joan Sales was so right when he said "the wars you lose are the wars you win". ■

En las fotos de la página anterior y de esta, de izquierda a derecha: Miquel Serra i Pàmies; confección de una pancarta del PSUC en 1936; el poeta Salvador Espriu, y la bailaora Carmen Amaya. En el interior de la cubierta y en la primera página: el rey Jaime I presidiendo las Cortes en el frontispicio de unas Constituciones del siglo XV; campaña en favor del Estatuto de autonomía, en agosto de 1931; el Born restaurado, y un detalle de la masiva manifestación soberanista del 11 de septiembre de 2012.

El viento de la historia

Estamos a las puertas del Tricentenario del 11 de septiembre de 1714, una fecha señalada que marcó un antes y un después en la historia de Barcelona. Durante todo un año conmemoramos el asedio borbónico a la ciudad, unos hechos que supusieron la pérdida de los derechos políticos y las libertades civiles de los catalanes. El Ayuntamiento de Barcelona y la Generalitat de Cataluña han impulsado una conmemoración ciudadana que ha de servir para redescubrir la ciudad del siglo XVIII, entender la dimensión de los hechos y ponerlos en relación con la realidad presente y las expectativas de futuro. La conmemoración del Tricentenario en Barcelona potenciará el diálogo entre pasado y presente con un extenso programa de actividades que incluirá exposiciones, debates, seminarios, publicaciones, itinerarios, fiestas ciudadanas y propuestas artísticas.

Desde *Barcelona Metròpolis* abordamos también los hechos de 1714 con la mirada puesta en el pasado, el presente y el futuro. En sus memorias, Manuel Azaña lanzó una frase que leída hoy cobra una dimensión totalmente ominosa: “Una persona de mi conocimiento afirma, como una ley de la historia de España, la necesidad de bombardear Barcelona cada cincuenta años. Esta *boutade* denota todo un programa político. De hecho, Barcelona ha sufrido más veces que ninguna otra capital española el rigor de las armas.” Los conflictos bélicos que ha vivido la ciudad de Barcelona no han sido nunca hechos aislados, ni puramente locales, sino que han estado relacionados con la escena internacional. Los hechos de 1714 representaron una jugada en una partida muy compleja que se disputaba en el tablero político europeo. El sitio de Barcelona cautivó la atención de un autor de talla universal, como es Daniel Defoe, que dio su visión de la Guerra de Sucesión en *El capitán Carleton*, una novela que este año se ha publicado en catalán. Más de doscientos años más tarde, durante la Guerra Civil española, Barcelona vivió el primer bombardeo aéreo de la historia sobre la población civil, un auténtico campo de pruebas de

las atrocidades que se cometerían después durante la Segunda Guerra Mundial. De la resistencia de la Barcelona republicana ante los ataques franquistas hablamos también aquí reivindicando la figura de Miquel Serra Pàmies, un hombre que en una actuación heroica ante la inminente ocupación franquista evitó en el año 1939 la destrucción masiva de la ciudad por parte de las fuerzas comunistas, que habían planificado arrasar Barcelona en el momento de la retirada. Tenemos el deber de honrar a los ciudadanos que han arriesgado su vida por la ciudad en circunstancias tan extremas.

Tanto en 1714 como en 1939, Barcelona tuvo que rendirse ante una fuerza incontestable que la sometería a una voluntad uniformadora y centralista. La Europa moderna se construyó sobre el estado nación y era muy difícil contravenir el sentido de la historia. Sin embargo, hoy el viento sopla en una dirección muy distinta y ha hecho emerger unas nuevas relaciones internacionales que van más allá de las fronteras de los estados. Hoy Barcelona tiene una voz propia en el nuevo diálogo global que rige el mundo. Es ejemplo de resistencia, pero también de apertura e integración. “Barcelona es una gran fábrica de hacer barceloneses”, afirma el escritor Albert Sánchez Piñol, autor de *Victus*, entrevistado en este número de *Barcelona Metròpolis*. Cuánta razón tenía Joan Sales cuando afirmaba que “las guerras que pierdes son las guerras que ganas”. ■

Marc Puig i Guàrdia
Director de
Comunicación y
Atención Ciudadana

Barcelona Metròpolis Número 89, estiu de 2013

Editor Ajuntament de Barcelona

Consell d'edicions i publicacions Jaume Ciurana, Jordi Martí i Galbis, Marc Puig, Miquel Guiot, Jordi Joly, Vicent Guallart, Àngel Miret, Marta Clari, Albert Ortas, Josep Lluís Alay, José Pérez Freijo, Pilar Roca

Edició i producció

Direcció de Comunicació i Atenció al Ciutadà

Director: Marc Puig

Direcció d'Imatge i Serveis Editorials

Director: José Pérez Freijo

Passeig de la Zona Franca, 66. 08038 Barcelona

Tel. 93 402 30 99

Direcció Bernat Puigtobella

Coordinació editorial Marga Pont

Edició de textos Jordi Casanovas

Col·laboradors Joaquim Albareda, Ramon Alcoberro, Eudald Espluga, Albert Garcia Espuche, Julià de Jòdar, Virginia León Sanz, Guillem Martí, Mary Ann Newman, Pep Puig, Jordi Sabaté Martí, Toni Sala, Xavier Theros, Quim Torra, Vicenç Villatoro

Maquetació Daniel Muñoz

Fotografia Albert Armengol, Dani Codina, Pere Virgili.

Arxius i agències: Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Arxiu Nacional de Catalunya, Corbis, Getty Images, Magnum Photos, Prisma.

Cartografia propietat de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, disponible a www.icc.cat

Il·lustracions Manel Andreu, Elisenda Llonch, Guillem

H. Pongiluppi, Ana Yael Zareceansky

Portada i contraportada Guillem H. Pongiluppi

Correcció i traducció L'Apòstrof SCCL, Nova Language Services, Tau Traductors

Producció Maribel Baños

Administració general Ascensión García

Distribució M. Àngels Alonso

Dipòsit legal B. 37.375/85 ISSN: 0214-6223

Adreces electròniques

www.bcn.cat/bcnmetropolis – <http://twitter.com/bcnmetropolis>

bcnmetropolis@bcn.cat

Els articles de col·laboració expressen l'opinió dels seus autors, que no necessàriament ha de ser compartida pels responsables de la revista. Els continguts es troben disponibles a www.bcn.cat/bcnmetropolis sota una llicència Creative Commons de Reconeixement-No Comercial-Compartir Igual 2.5 Espanya.

ÍNDEX

6 Entrevista

Albert Sánchez Piñol: "Barcelona és una gran fàbrica de fer barcelonins" Xavier Theros

10 Dossier Barcelona fora muralles

Les raons de la resistència de 1714

Joaquim Albareda

Daniel Defoe i Catalunya, 1713

Virginia León Sanz

"Decadència", un concepte a abandonar

Ramon Alcoberro

El Born i el coneixement històric

Albert Garcia Espuche

Punt de trobada de la cultura i la història catalanes

Quim Torra

La victòria del 12 de setembre

Vicenç Villatoro

L'11 de setembre de 2024: una perspectiva des de Nova York Mary Ann Newman

30 Biografia

Carmen Amaya, filla del Somorrostro

Pep Puig

32 Generació etcètera

Víctor Bautista, bits per millorar la vida dels diabètics

Francesc Sistach combat l'autisme des de les tauletes

Marc Cercós, el talent que va seduir Google

Jordi Sabaté Martí

34 Barcelona vista per Espriu

Salom, fill de Sinera, pels carrers espectrals de Lavinia Julià de Jòdar

36 Dossier L'heroi oblidat de 1939

Miquel Serra i Pàmies, l'home que va evitar la destrucció de Barcelona

Guillem Martí

41 Llibres

'Keep calm and read Espinàs' Toni Sala

42 El conte

Una trobada imaginària Eudald Espluga

SUMMARY

44 Interview

Albert Sánchez Piñol: "Our city is a like big factory that produces Barcelona inhabitants" Xavier Theros

48 Dossier Barcelona beyond the walls

The reasons for the resistance of 1714

Joaquim Albareda

Daniel Defoe and Catalonia, 1713

Virginia León Sanz

"Decadence" – a concept that must be discarded

Ramon Alcoberro

El Born and historical knowledge

Albert Garcia Espuche

The meeting point of Catalan culture and history

Quim Torra

The Victory of 12 September

Vicenç Villatoro

September 11, 2024: A View from New York

Mary Ann Newman

66 Biography

Carmen Amaya, daughter of Somorrostro

Pep Puig

68 Generation etcetera

Víctor Bautista, bits to improve the life of diabetics

Francesc Sistach uses tablets to fight autism

Marc Cercós, the talent who charmed Google

Jordi Sabaté Martí

70 Barcelona, as seen by Espriu

Salom, a son of Sinera, in the ghostly streets of

Lavinia

Julià de Jòdar

72 Dossier

The forgotten hero of 1939

Miquel Serra i Pàmies, the man who prevented the destruction of Barcelona

Guillem Martí

76 Books

'Keep calm and read Espinàs' Toni Sala

77 The story

An imaginary meeting Eudald Espluga

ÍNDICE

78 Entrevista

Albert Sánchez Piñol: "Barcelona es una gran fábrica de hacer barceloneses" Xavier Theros

82 Dossier Barcelona extramuros

Las razones de la resistencia de 1714

Joaquim Albareda

Daniel Defoe y Cataluña, 1713

Virginia León Sanz

"Decadencia", un concepto a abandonar

Ramon Alcoberro

El Born y el conocimiento histórico

Albert Garcia Espuche

Punto de encuentro de la cultura y la historia

catalanas Quim Torra

La victoria del 12 de septiembre

Vicenç Villatoro

El 11 de septiembre de 2024: una perspectiva

desde Nueva York Mary Ann Newman

100 Biografía

Carmen Amaya, hija del Somorrostro

Pep Puig

102 Generación etcétera

Víctor Bautista, bits para mejorar la vida de los

diabéticos

Francesc Sistach combate el autismo desde las tabletas

Marc Cercós, el talento que sedujo a Google

Jordi Sabaté Martí

104 Barcelona vista por Espriu

Salom, hijo de Sinera, por las calles espectrales

de Lavinia Julià de Jòdar

106 Dossier

El héroe olvidado de 1939

Miquel Serra i Pàmies, el hombre que evitó la destrucción de Barcelona

Guillem Martí

111 Libros

'Keep calm and read Espinàs' Toni Sala

112 El cuento

Un encuentro imaginario Eudald Espluga

Xavier Theros
Escriptor

Albert Sánchez Piñol

“Barcelona és una gran fàbrica de fer barcelonins”

Tinc una cita amb l'escriptor Albert Sánchez Piñol; hem quedat al bar Canigó de la plaça de la Revolució per fer un cafè. En tots els anys que fa que ens coneixem, sempre hem compartit la curiositat per la nostra ciutat –“un lloc que no te l'acabes”, diu. A l'Albert no li costa gens definir-se com un “barceloní de soca-rel”; tanmateix, no ha estat fins a la publicació de *Victus* que per primera vegada ens ha proposat una història que passa a Barcelona. Li pregunto el perquè i em mira amb un mig somriure.

Els meus llibres els podria haver escrit un búlgar o un turc, mai no he lligat l'argument a un paisatge determinat. Per a mi, sempre ha estat més important la història que volia explicar que el lloc on la situava.

Et semblava una ciutat poc literària?

Aquesta mena de definicions són una collonada, un clixé que em molesta. Menys Tirana, qualsevol lloc del món és literari.

Llavors, per quin motiu has tardat tant a incorporar Barcelona a la teva narrativa?

És molt difícil saber per què els escriptors parlem d'unes coses i no d'unes altres. Els temes t'escullen a tu, i no tu a ells. De fet, *Victus* és un llibre que portava al cap des de feia vint anys, però parlar de la meua ciutat resultava més difícil que fer-ho d'una illa o d'una selva, que són paisatges més metafòrics.

T'he sentit moltes vegades definir-te com un barceloní de cap a peus.

Jo he nascut i he viscut sempre aquí; potser per això estic tan convençut que tots els barcelonins ens diem Sánchez Piñol, que som fruit d'una barreja afortunada. Els meus conciudadans em recorden el vell baró de Maldà, sempre empenyats, criticant-ho tot constantment. El tipus local és una persona obligada a desconfiar i que, per tant, domina els temps llargs. Diuen que som gent freda i distant, i potser hi ha una mica de veritat en això. Per al nouvingut, l'entrada és difícil, costa molt establir relacions socials. Però si aconseguixes rompre el glaç, les amistats solen ser duradores. Tenim fama d'antipàtics, però jo crec que som una societat on és fàcil arrelar.

Quin seria el motiu d'aquest caràcter complicat?

Segurament s'hauria de buscar en la nostra pròpia història. Aquesta ciutat té dues línies de conflicte, que en una capital sense país encara es fan més agudes. Per una banda, hi ha un conflicte nacional, el d'una Catalunya que a vegades ha de ser antipàtica si vol sobreviure. Per l'altra, hi ha un conflicte social, de classes, com a resultat d'haver estat l'únic territori peninsular on hi va haver una revolució industrial i, per tant, una consciència obrera. La doble dicotomia entre català i espanyol –i entre proletari i burgès– ha marcat la nostra manera de relacionar-nos amb el món.

No obstant això, tu dius que aquí és fàcil arrelar...

Sí, Barcelona és una gran fàbrica de fer barcelonins. A Madrid els agrada dir que ningú no és de Madrid, que tots són d'un altre lloc. A Barcelona diem que tothom és de Barcelona si vol ser-ho; aquí volem integrar fins i tot a qui no ho desitja. A vegades crec que bona part de les desavinences entre totes dues ciutats surten precisament d'aquesta diferència tan senzilla. El fet de ser un lloc acollidor també obliga a gestionar la diversitat. I això cansa, has de fer un esforç extraordinari i permanent.

Quines han estat les vies més usuals per a aquest procés d'integració?

Per començar, hem d'entendre que Barcelona no existeix; en tot cas existeixen les Barcelones. El concepte Barcelona és molt difícil de precisar, ja que és una ciutat amb molts matisos i on els barris han jugat un paper fonamental per crear identitat. Tradicionalment, la integració dels immigrants s'ha fet mitjançant la llengua: qualsevol que parlava català era català. Durant un temps, l'altra via d'integració va ser el Barça, encara que avui en dia el club s'ha fet massa cosmopolita. Qualsevol persona del planeta pot ser del Barça –de Barhain a Tòquio, i d'Alaska a Sud-àfrica–, la qual cosa acaba per no voler dir res. Jo vaig ser molt de temps

soci de l'Europa, i allà sí que no hi havia mitges tintes. Al Camp Nou hi van els russos amb barret mexicà com si anessin als toros, i no saben ni què és Catalunya. Al camp de l'Europa, si hi ha un pakistanès, vol dir que ja està integrat. Ningú no es pot integrar en la universalitat; tothom és d'un lloc concret, el que sigui.

Amb un cognom com Sánchez, he d'entendre que els teus parents també el van viure, aquest procés.

El primer Sánchez de la meua família que es va instal·lar a Barcelona venia de Múrcia i va arribar via marítima. Era un grumet d'un vaixell esclavista de mitjan segle XIX, quan aquesta activitat ja estava prohibida. Una nau anglesa els va detenir davant les costes catalanes, i ell va preferir saltar per la borda i arribar nedant a la Barceloneta, on va decidir quedar-se. En canvi, els Piñol eren catalans del Matarranya –a l'Aragó– que van venir després de la Guerra Civil perquè aquella zona va quedar molt malmesa. Els meus avis paterns vivien a la Barceloneta i el més lluny que van arribar va ser al carrer de Wellington, on va nàixer el meu pare. Els meus avis materns es van instal·lar al Guinardó, llavors encara un territori amb hortes. El meu pare vivia al costat del mar, i la meua mare, a la muntanya. Ell era metal·lúrgic i ella dependent dels grans magatzems El Àguila de la plaça de la Universitat. Mira com són les coses, que durant unes festes de Gràcia es van conèixer a l'envelat de la plaça del Diamant i d'aquella feliç coincidència vaig nàixer jo.

Tu ets del Baix Guinardó. De fet, ets l'única persona que conec que encara parla del Baix o de l'Alt Guinardó. Com recordes el teu barri?

Sociològicament érem de Gràcia, però jo estudiava al Pare Claret i els meus companys graciencs de col·legi no ho entenien així. El Baix Guinardó encara tenia l'estructura d'un poble; els meus amics eren els fills dels amics del meu pare, gent de tota la vida que mantenien relacions entre ells. Era un lloc molt feréstec, salvatge i conflictiu, un espai fronterer entre la ciutat que acabava a Gràcia i els suburbis d'immigrants. Jo

Fotos: Pere Virgili

em recordo de petit sempre a hòsties amb les bandes de nanos del Carmel, llavors encara un barri de barraques. Nosaltres vam ser la darrera generació que va fer vida al carrer, i vam viure de ple el conflicte entre ciutat i infantesa, entre el trànsit i la gent. Al meu barri, la urbanització definitiva va tardar més que en altres zones. Encara podies jugar a futbol per les cantonades, malgrat els accidents i els atropellaments. Llavors l'espai seguia en disputa entre infants i automòbils.

Tu formes part del *baby boom* dels anys seixanta.

Sí, nosaltres som els que vam patir la Transició. Hi havia una crisi econòmica quasi com l'actual, amb molta gent a l'atur i molta violència quotidiana. Sembla que allò va ser un procés molt civilitzat, i no és pas veritat. Vivies al carrer perquè les cases eren incòmodes: a l'estiu hi feia calor i a l'hivern fred. La meitat dels meus amics d'aquella època van morir per la droga. Els nens ara semblen de porcellana. Nosaltres vam ser la darrera generació lliure; el problema de la llibertat és que resulta perillosa, la pots palmar.

Era una societat amb molta testosterona.

Hi havia la violència política, i després, la violència que dominava el barri, la del quinquí amb una navalla. Els petits delinqüents baixaven a robar-nos; érem enemics irreconciliables. Després vam descobrir que eren pobres desgraciats que encara estaven pitjor que nosaltres. Aquell enfrontament no tenia un caràcter ètnic, no era una guerra de llen-

gües, ni un problema d'origens. Ens enfrontàvem per una qüestió de singularitat.

Defensàveu el vostre territori.

No sortíem mai de les nostres quatre cantonades! Era una visió molt patrimonial de l'espai; els nostres límits eren com les pixades de gos. Només de tant en tant ens atrevíem a fer incursions més enllà de les nostres fronteres pactades. Fora del barri tot era territori desconegut.

Descrís una infantesa molt abocada a l'exterior.

Jo no vaig aprendre res a l'escola. Sorties de casa perquè era incòmoda, al carrer t'atracaven, i tot per arribar a un col·legi de capellans! Va ser al carrer on vaig aprendre coses importants, com la solidaritat. Els meus amics de llavors encara són els meus amics ara, al marge de diferències de classe o d'evolució personal. En canvi, dels claretians no conservo relació amb ningú.

Com vas trencar el cordó umbilical?

La meua primera sortida del barri va ser després de la mort del meu germà. Fins aleshores jo treballava en una companyia d'assegurances i vaig aprendre que cap companyia no pot assegurar res, que la vida no és segura. Vaig deixar la feina i em van donar uns mesos d'atur. Me'n vaig anar a viure sol al carrer de Sant Jacint i vaig acabar compartint pis amb l'antropòleg Gustau Nerín. En aquella casa vaig ser molt feliç. La manca de pretensions em va donar molt de temps

lliure, el qual vaig aprofitar per escriure. Llavors el barri de Santa Caterina era molt populós, de veïnat antic: tot el dia respiraves història, notaves el pes dels segles només de trepitjar la vorera. Després van venir els viatges al Congo, i de tornada em vaig instal·lar en un pis molt gran del carrer de Petritxol, en un barri molt menys popular.

Ara allò és una zona turística.

Sembla mentida com ha canviat en tan pocs anys, no hi tornaria a viure pas. Tot i així, crec que és molt fàcil criticar el turisme; si dels immigrants diguéssim el mateix que diem a diàriament dels turistes, a tots ens posarien una querella. El problema no és el turisme, sinó una indústria que no socialitza els guanys però sí els perjudicis. Del negoci turístic se n'aprofiten quatre, però les conseqüències les paguem tots. Hem d'aprendre a gestionar-lo d'una altra manera. Cap ciutat del món no renunciaria a resultar atractiva per a la resta. Penso que tenim un capital simbòlic desaprofitat. Governar un alcalde nacionalista i no veig cartells de *Welcome to Catalonia* a les parets. Per què continuem venent barrets mexicans i ballarines de flamenc? Al sector turístic li manquen normatives; França és aquí al costat i no hi passa el que ens passa a nosaltres.

No tenim el tipus de turista que voldríem?

Tampoc no tenim el tipus d'indústria turística que voldríem. Allà on arriben els turistes tot puja de preu i és de pitjor qualitat. Els tractem fatal, quan hauríem de tenir-ne cura, perquè després d'ells venim nosaltres. No pot ser que el model d'una ciutat com Barcelona sigui el mateix que el que han permès a Lloret.

Creus que *Victus* pot portar turistes que vinguin a buscar la Barcelona de 1714?

Tant de bo, encara que molt possiblement ens costaria identificar-nos amb la gent d'aquella Barcelona. Tinguem en compte que era una ciutat molt isocràtica, on rics i pobres estaven barrejats, vivien paret per paret i tenien més clar que nosaltres que els drets nacionals i els drets socials són una mateixa cosa. Barcelona era bàsicament un port, un lloc molt lúdic. Els barcelonins del barroc eren uns ludòpates totals; fins i tot els clergues invertien en trinquets i en tavernes, i després els condemnaven des del púlpit.

Es jugava molt?

Hi havia un trinquet a cada cantonada, on es feien partides amb apostes de cartes, de daus, de billar i d'una mena de tennis primitiu. Això és una cosa que ha canviat només fa cinquanta o seixanta anys, ja que abans de la Guerra Civil molta gent es jugava la setmanada així que la cobrava. Vivien en una societat molt més pobra que l'actual, on eren les xarxes de solidaritat personal les que donaven seguretat i no els diners. L'esperança de vida era molt curta i, per tant, els canvis generacionals eren molt ràpids. Llavors la futura herència formava part del capital d'una persona i era normal que la gent la hipotequés en vida dels pares. Ara la gent no es mor mai.

Quina seria la principal diferència amb la ciutat actual?

Que es vivia de cara al mar: Barcelona era una república italiana abocada a la Mediterrània. De fet, menys Madrid,

“ Cap nació no pot suportar tantes derrotes i mantenir-se en peus ”

totes les capitals del món eren ports. Això explica que fos també una ciutat molt ben connectada amb l'exterior. Sortia una moda a París i quinze dies després ja arribava aquí. Era una societat més dinàmica que l'actual, on els qui defensaven les institucions eren les classes populars perquè eren la garantia dels seus drets.

I llavors va venir la desfeta.

Els bombardejos del setge van modificar molt la fesomia de la ciutat i dels seus habitants; de fet, encara en patim les conseqüències. Som un poble amb moltes contradiccions i dubtes —el famós fatalisme català. No hem aconseguit cap victòria militar des de Jaume I. Tot i així, ningú no hauria pensat que sobreviuríem entre dos gegants com Espanya i França, que han estat de tot menys bons veïns. I per acabar-ho d'adobar, la Guerra Civil, que va planxar definitivament aquest país. Cap nació no pot suportar tantes derrotes i mantenir-se en peus. En un territori tan feble demogràficament, a les sagnies de la guerra s'hi han de sumar els afusellats i els exiliats, tant el 1714 com el 1939. Però quan hi ha un període de pau, aquest sentiment revifa i sempre en la mateixa direcció. Per tant, hem de creure que la democràcia és l'aliat natural de Catalunya.

Em diries un bon llibre per descobrir Barcelona?

La ciutat del Born, de Garcia Espuche; hem d'estar molt agraïts a gent com ell. I també les *Narraciones històriques*, de Castellví, un llibre que no s'ha editat mai a Catalunya i que va publicar fa poc una editorial carlina de Madrid.

I un lloc per passejar?

El carrer de Verdi, perquè és el cor de Gràcia, que és un barri que m'agrada molt. I després, la part del darrere del passeig del Born.

T'agrada el memorial que hi estan fent?

Hi ha molta hipocresia en les crítiques. Ningú no es preocupava gens per la biblioteca ni pel mercat, fins que es van trobar les restes arqueològiques. El problema és que les ruïnes són poc espectaculars i en si mateixes no aporten gaire. Més que un memorial, el que s'hauria d'evitar és el revisionisme, deixar clar que aquelles persones defensaven constitucions i llibertats pròpies, que ja tenien i que no volien perdre.

Ets conscient d'haver-te convertit en un ambaixador de Barcelona?

Les ciutats són una marca que ajuda els escriptors, però són els escriptors els que fixen aquesta marca. És la narrativa la que crea un imaginari, i no a l'inrevés. *Victus* és una història universal, la d'algú que defensa casa seva de la tirania. Hem de vendre al món el nostre punt de vista i la nostra creativitat. ■

© Guillem H. Pongiluppi

Barcelona fora muralles

El 2014 es complirà el tricentenari dels fets de l'11 de setembre de 1714. L'Ajuntament de Barcelona ha impulsat una commemoració ciutadana que ha de servir per redescobrir la ciutat del segle XVIII, entendre la dimensió dels fets i posar-los en relació amb la realitat present i les expectatives de futur. Des de *Barcelona Metròpolis* abordem també els fets de 1714 amb la mirada posada en el

passat, el present i el futur. Visitem el llegat historiogràfic que ens han deixat historiadors i novel·listes de talla universal com Daniel Defoe; també el Born Centre Cultural, que quedarà com un espai de documentació i de coneixement de la ciutat. I aventurem visions sobre els possibles sentits que tindrà en endavant aquesta data en els nous escenaris polítics que s'obren ara mateix.

© Guillem H. Pongiluppi

Joaquim Albareda
Universitat Pompeu Fabra

Les raons de la resistència de 1714

Els catalans van apostar decididament per un marc jurídic i institucional que responia als interessos d'uns grups socials ascendants, però també de l'“home comú”, gràcies als mecanismes de representació i de participació que havia desenvolupat aquella societat. Les constitucions eren la clau de volta de tot el sistema.

La resistència heroica de Barcelona durant tretze mesos no sempre ha estat ben compresa pels historiadors i pels polítics. Uns sovint l'han explicada en clau romàntica; uns altres, com un acte irracional, mancat de sentit polític. Per no parlar dels que han denigrat les lleis i les institucions catalanes pel seu suposat tarannà feudalitzant, al seu parer

feliçment substituïdes per la modernitat absolutista. Més enllà d'aquests tòpics, cal cercar la lògica de la resistència heroica i desesperada que Voltaire admirava.

Per començar, per entendre l'aposta de 1705 a favor de les potències marítimes i de Carles III l'arxiduc a la Guerra de Successió, enfront de Felip de Borbó, ens hem de reme-

tre a les bases de la dinàmica societat catalana de 1700, les mateixes bases que expliquen la consolidació del fet nacional, com va demostrar Pierre Vilar.

L'economia s'orientava cap a l'especialització, la integració i els intercanvis interns i externs (amb Anglaterra i Holanda), i el creixement econòmic comportava l'ascens social d'una burgesia que podia assolir el grau de ciutadà honrat, l'escalafó baix de la noblesa, de manera que la vella oligarquia es fusionava amb la nova. Així doncs, els grups socials emergents van assolir un protagonisme decisiu en les institucions (assenyaladament, a la Conferència dels Comuns, que reunia representants del braç militar, del Consell de Cent i de la Diputació), les quals es van envigorir amb la seva presència. Les nocions de govern participatiu i d'un discurs i una memòria col·lectiva de caràcter cívic estaven profundament arrelades a Catalunya i hi conformaven un constitucionalisme d'àmplia base. Però aquesta tendència a eixamplar la participació en la cosa pública anava a contra corrent en el continent europeu, on els prínceps maldaven per construir l'estat al servei dels interessos dinàstics.

Republicanisme monàrquic

L'altra peça fonamental que definia aquella societat era l'estructura juridicopolítica –un principat sense príncep, en paraules de John H. Elliott–, la pedra angular de la qual eren les constitucions. Malgrat que el sistema s'havia erosionat per la manca de reunions de Corts concloses des de 1599, així com per l'avenç del poder reial un cop acabada la Guerra dels Segadors, la represa del constitucionalisme era una realitat incontestable el 1700. Aquest fet es va reflectir clarament a les Corts de 1701-1702 i, sobretot, de 1705-1706, en les quals es va legislar sobre aspectes fonamentals relacionats amb l'exercici del poder, l'economia, la justícia i la llibertat civil, i els resultats de les quals situaven les institucions catalanes en un lloc remarcable en el parlamentarisme europeu. Alhora, convé remarcar el lideratge polític que va exercir la ciutat de Barcelona en el conjunt del Principat, un paper en bona part protagonitzat pel patriciat i pels negociants, però també pels artesans.

© Prisma

És per això que escau parlar de “republicanisme monàrquic” a l'hora de definir aquest sistema organitzat entorn de les constitucions que regulaven la *res publica*, fins al punt que, tal com afirmava aleshores el jurista Francesc Solanes, “no es el Príncipe el que debe estar por encima de las leyes, sino las leyes por encima del Príncipe”. La defensa d'aquestes lleis, per damunt dels interessos de grup, generava una solidaritat interclassista.

No és estrany, doncs, que a partir de l'estiu de 1713 –davant la impossibilitat, cada cop més evident, que els Àustries recuperessin el tron hispànic i que la Corona d'Aragó veiés restablertes les seves atribucions polítiques– sorgís en diverses ocasions la idea de crear una república a Catalunya, resultat d'una evolució lògica del substrat republicà que amarava el constitucionalisme i el patriotisme cap a una república de facto entre el juliol de 1713 i el setembre de 1714, la qual havia d'organitzar la vida política catalana i disposar la defensa, en mancar la figura del rei.

Aprovada la resistència per la Junta de Braços, el juliol de 1713 es van publicar textos que en justificaven els motius:

Abans i després de la derrota. A dalt, plànol de Barcelona i el port l'any 1806, amb l'enorme ciutadella construïda per Felip de Borbó per controlar la ciutat. A sota, Barcelona en un gravat de l'obra *Civitates Orbis Terrarum*, de Georg Braun i Frans Hogenberg, publicada a Colònia a partir de 1572.

© Stephano Bianchetti / Corbis

Les Constitucions pactades per les Corts catalanes i Felip de Borbó l'any 1702. A la dreta, frontispici de les Constitucions de l'incunable datat el 1495, que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Hi apareix el rei Jaume I presidint les Corts amb els representants dels tres braços: l'eclésiàstic, el militar o noble i el reial o popular.

Dipòsit multimèdia lliure Wikimedia Commons

© Prisma

Despertador de Catalunya apel·lava als beneficis socials que les constitucions emparaven en els àmbits de la mobilització per a la guerra i de la fiscalitat desenvolupades pel rei, lluny de constituir un compendi de prerrogatives dels privilegiats. Parlava de la defensa de la pàtria, entesa no únicament com el lloc de naixement, sinó vinculant estretament el concepte a les lleis pròpies, les quals havien de ser preservades, atès que constituïen el distintiu principal dels catalans al llarg de la història. Ara bé, cal aclarir que el contingut inequívocament patriòtic del *Despertador* no és secessionista, sinó que parteix de la concepció federalitzant d'Espanya vigent fins aquell moment, en la mesura que invoca a lluitar “per la llibertat d'Espanya” i contra el “despòtic poder” que la governava. Un altre escrit polític, *Lealtad catalana*, de 1714, s'expressava en termes encara més contundents, en afirmar que “*solo las resoluciones que se toman en Cortes de un reino o provincias son las que se atribuyen a la nación [...], que solo se representa en sus brazos unidos. Toda la nación catalana, junta en los Brazos, resolvió el defenderse por el rey en cuyo dominio estava*”, alhora que justificava el dret dels catalans a defensar-se davant la violència exercida per Felip V.

El “cas dels catalans”

Com sabem, a les negociacions d'Utrecht, que van donar lloc als tractats de pau de l'11 d'abril de 1713, els britànics van certificar l'abandó dels seus aliats, especialment els catalans. Tot i això, el “cas dels catalans” va ser motiu de múltiples gestions diplomàtiques per part dels ambaixadors dels comuns catalans a Viena i a Londres per fer valdre els compromisos contrets per la reina Anna d'Anglaterra i per l'emperador Carles VI. El 28 de juny de 1713 l'ambaixador Pau Ignasi de Dalmases va ser rebut per la reina Anna, a qui va demanar el seu suport. Li suplicà que fes per manera que

Catalunya preservés les seves llibertats i les seves lleis, ja que aquesta va entrar en la guerra incitada per Anglaterra, i que “*en consideración de que siendo este país [Anglaterra] tan libre y tan amante de la libertad debía proteger otro país, que por sus prerrogativas podría llamarse libre, el cual solicitaba su protección y amparo, añadiendo que las leyes, privilegios y libertades son en todo parecidas y casi iguales a las de Inglaterra*”. Si bé la comparació és exagerada perquè la Glorious Revolution va conquerir màximes atribucions per al Parlament en perjudici del rei, és molt significativa la concepció de llibertats i la via del parlamentarisme que sosté Dalmases.

Al darrer moment, el 18 de setembre de 1714, l'ambaixador Felip de Ferran i de Sacirera va ser rebut en audiència pel nou rei britànic Jordi I a l'Haia –no sabia, encara, que Barcelona ja havia caigut en mans dels borbònics–, a qui va lliurar una representació en la qual insistia en la urgència de la intervenció del Regne Unit i on formulava tres alternatives polítiques per resoldre el “cas dels catalans”: “*Que sea unida Cataluña con toda España a la Augustísima Casa de Austria, o que Cataluña, con los reinos de Aragón y Valencia, sean cedidos a S.M. Imperial y Católica, o una de las serenísimas Archiduquesas, y cuando eso no se pueda lograr, que Cataluña con las islas de Mallorca y Ibiza sea erigida en República bajo la protección de V.M., de la Augustísima Casa de Austria y altos aliados*”. Informat pel comte Ferran de les seves gestions, Dalmases el va felicitar, no sense fer-li notar que ell hauria omès “l'espècie d'una de les senyores arxiduqueses”, per considerar-la una solució impracticable (i va afegir, de passada, que les despeses d'una monarquia eren insuportables). En canvi, va mostrar tota la seva simpatia per l'opció de la república, “pues les repúbliques aman i volen o deuen voler i amar sos semblants”.

Sigui com sigui, no es pot explicar la resistència de Barcelona, en un ambient de penúria extrema, de radicalització social i religiositat exacerbada, sense tenir en compte les esperances que els resistents van mantenir fins al darrer moment en la intervenció dels aliats, esperonada pels missatges de suport, sovint ambigus, emesos per la cort imperial de la mà del secretari de despatx, el català Ramon de Vilana-Perlas, un dels homes amb més influència en l'emperador (al seu costat des de 1705 fins a 1740). Tampoc no podem obviar un altre element imprescindible per entendre l'actitud maximalista dels resistents: el seu convenciment que, en realitat, no hi havia el més mínim marge de negociació amb Felip V, tal com demostrava la repressió ferotge que va emprendre a partir de 1707. Una cosa i l'altra, sumades a la composició majoritàriament popular de les forces socials de la ciutat, després de la fugida de bona part de la gent benestant i de la radicalització que se'n va derivar, conformen la "lògica" de la resistència, difícilment comprensible si l'aïllem d'aquests paràmetres.

Una aposta interclassista

La imatge de l'últim instant de la resistència, del contraatac als borbònics, és colpidora i reflecteix perfectament l'adhesió interclassista a la defensa de les llibertats catalanes: al costat de Rafael Casanova i Antoni de Villaruel, hi trobem nobles com el comte de Plasència, el marquès de Vilana i Josep Galceran de Pinós i de Rocabertí; el cavaller Francesc de Castellví; el gran comerciant Sebastià Dalmau; el cap dels *vigatans* Jaume Puig de Perafita (que hi va morir), juntament amb les companyies de la Coronela dels mercers i botiguers de teles, dels escudellers, dels revedors, dels fadrins sastres, dels taverners, dels blanquers, dels gerrers; l'advocat Manuel Flix, exconseller en cap i contrari a la resistència, i alguns soldats regulars com el general Basset, molts valencians i aragonesos, a més de voluntaris i miquelets...

Ocupada Barcelona, un filipista en feia aquest balanç: *"Quedó, pues, la tan ruidosa plaza de Barcelona y que tanto dio que decir en la Europa (y aun fuera de ella) en poder de España, después de una larga y valerosa resistencia [...] De esta suerte se fue sujetando el fiero orgullo de esta altiva nación; y en castigo de sus delitos, además de los crecidos derechos que se les impusieron, quitándoles todos sus fueros y privilegios que tanto estimaban, se les arregló al gobierno y leyes de Castilla (para ellos el más oprimido yugo). Para más seguridad y que no les quedase esperanza alguna del alivio que deseaban, y como freno para sujetarles, se formó una Ciudadela [...] Perdieron lastimosamente los catalanes cuanto hay que perder, que fue la libertad, a la que no se la igualan cuantos tesoros encierra en sus entrañas codiciosa la tierra, ni las riquezas todas del mundo. No estaban hechas a tan fuerte martirio como el de la servidumbre."*

Pàtria i llibertats

Aquesta crua valoració ens trasllada al motiu de l'arriscada i tenaç aposta dels catalans en aquella guerra civil, a més d'internacional. Una aposta política i econòmica que perseguia la conservació i l'enfortiment d'un marc jurídic i insti-

© Josep M. Sagarra / AFB

© Pérez de Rozas / AFB

© Dani Codina

tucional que responia sobretot als interessos d'uns grups socials ascendents, però també de l'"home comú" gràcies als mecanismes de representació i de participació que aquella societat havia desenvolupat. Per aquesta raó, el filipista marquès de Gironella considerava que Felip V disposava d'una "ocasió muy oportuna de poner todos sus dominios bajo una misma ley, de exaltar la autoridad de la verdadera nobleza cercenando la demasiada de la plebe". En la mesura que les constitucions eren la clau de volta d'aquell sistema, en el tram final de la guerra els resistents van invocar essencialment la pàtria i les seves llibertats i, en un grau molt menor, Carles III, el rei que van aclamar el 1705 i que els va abandonar l'any 1711.

La seva liquidació i la implantació de la Nova Planta borbònica van constituir un clar retrocés polític. Quina mena de modernitat significava la pèrdua de la representació, la militarització de l'estructura política, la imposició d'una contribució abusiva sense l'aprovació de les Corts i, finalment, l'aristocratització dels càrrecs municipals en perjudici dels representants dels gremis i la corrupció a gran escala que se'n va derivar? ■

Els textos polítics de 1713, com *Despertador de Catalunya*, apel·laven a la defensa de la pàtria vinculant-la a la preservació de les lleis pròpies. De dalt a baix, tres fites històriques d'aquesta lluita al llarg dels últims cent anys: les campanyes a favor dels Estatuts de 1932 i de 1978 i la massiva mobilització contra les retallades de l'Estatut de 2006, quatre anys després que el poble català l'aproves en referèndum.

© Guillem H. Pongiluppi

Virginia León Sanz

Professora titular d'Història Moderna, UCM

Daniel Defoe i Catalunya, 1713

La commemoració dels tres-cents anys dels Tractats d'Utrecht (1713), que posaven fi a la Guerra de Successió espanyola en la seva dimensió internacional, és un bon moment per recuperar la mirada sobre la posició britànica en el conflicte dinàstic, a través dels ulls de Daniel Defoe, un novel·lista compromès amb la seva època.

Des de molt jove, la vida de Daniel Defoe va estar entrellaçada amb els principals esdeveniments polítics, que el van treure dels seus respectables orígens d'home de negocis purità i el van empènyer a donar suport a Guillem d'Orange. Durant la contesa espanyola, Defoe va ser agent del Govern i va dur a terme amb gran habilitat la missió d'observar les respostes dels escocesos a la proposta d'unió d'Anglaterra i Escòcia. Amb la fi de la guerra, desencisat de la política i havent fracassat en les seves activitats comercials, els últims anys es va dedicar a escriure novel·les. Fins aleshores havia publicat diversos escrits i pamflets sobre diferents temes, com ara la crisi dinàstica espanyola, amb els quals,

a més d'informar, pretenia influir en l'opinió pública britànica; en darrer terme, però, manifestaven la connexió entre la "bibliografia" i la "biografia" de Defoe.

El "cas dels catalans", que va condicionar les negociacions de pau hispanobritàniques d'Utrecht en la fase final de la guerra, va centrar l'atenció de l'opinió pública internacional sobre el Principat. En aquest context se situa una interessant novel·la titulada *The Memoirs of an English Officer*, impresa a Londres el 1728 per E. Symon. Quan aquesta obra va sortir a la llum, havien transcorregut deu anys des de la publicació de la primera novel·la de Defoe, *Robinson Crusoe* (1719), escrita quan tenia prop de

seixanta anys, i ell s'havia convertit en un escriptor experimentat. Però les *Memoirs* només van ser conegudes quan Walter Scott va decidir tornar-les a publicar a principis de la centúria següent, el 1809, per situar les campanyes del duc de Wellington a Espanya durant la Guerra d'Independència contra les tropes napoleòniques. Publicades en castellà per primera vegada el 2002 amb el títol *Memorias de guerra del capitán George Carleton* (Servei de Publicacions de la Universitat d'Alacant), i en català aquest mateix any 2013, sota l'encapçalament més breu d'*El capità Carleton* (editorial La Mansarda), les memòries han tingut una gran difusió per la seva excel·lent acollida entre els historiadors i el gran públic i avui dia ofereixen una nova actualitat.

Objectivitat històrica i ficció literària

Amb una peculiar originalitat, l'autor aplega l'objectivitat històrica amb la ficció literària del personatge que protagonitza la narració. Les *Memoirs* es van atribuir durant un temps al seu narrador i protagonista, el capità George Carleton, un personatge real que va ser incorporat al Dictionary of National Biography. Ni tan sols Walter Scott, en la seva edició del principi del segle XIX, dubtava de l'autoria del capità anglès, cosa que no sorprèn pas si tenim en compte l'esforç de Defoe per presentar el text com un relat verídici, ajustant la ficció narrativa al gust de l'època per les memòries. El realisme amb què relata els fets va convertir aquesta obra en una font inestimable per a la majoria dels historiadors britànics del segle XIX que es van interessar per la Guerra de Successió. El text de Defoe es basava en unes notes manuscrites de sir Harold Williams i en altres materials recollits d'obres, com la de Madame d'Aulnoy, així com en els records d'un possible viatge de joventut a Espanya.

A manera de crònica, a les *Memoirs* hi trobem un testimoni suggeridor i singular sobre la participació anglesa en el conflicte successori; tanmateix, destaquen no solament pels temes històrics, sinó també pel seu valor literari i de document curiós sobre el caràcter i els costums dels espanyols del començament del segle XVIII, tot i que de vegades es fan ressò de freqüents tòpics difosos a les fonts literàries. En aquest sentit, el llibre és fidel a la tradició anglesa dels llibres de viatge, un gènere que li permet expressar amb bastant llibertat el seu punt de vista, no exempt de relativisme, sobre diferents qüestions, tant polítiques com religioses.

Les *Memoirs* comprenen des de la guerra d'Holanda (1672) fins a la Pau d'Utrecht (1713). En la narració novel·lada centrada en la Península cal distingir-hi una primera part en què predomina el caràcter militar i per la qual coneixem diferents aspectes de la contesa successòria –el setge de Barcelona, l'estratègia aliada, el funcionament del consell de guerra, les campanyes militars–, encara que també s'hi inclouen interessants descripcions i observacions sobre el paisatge. Poc després de la batalla d'Almansa, el capità Carleton va caure presoner. A partir d'aquest moment, les *Memoirs* es converteixen en el relat d'un viatger observador de la realitat i dels costums dels castellans, les seves tradicions i creences. I, encara que informa sobre les principals batalles, espera que en intercalar-les no es “desllueixin les meves memòries, d'ara endavant més pacífiques”. Després va ser traslladat a l'interior, a San Clemente

de la Mancha, “bressol i residència” del *Don Quixot* de Cervantes, on va romandre més de tres anys. En aquesta etapa se sorprèn del pes de la religió i de la por a la Inquisició dels habitants, però admet que es tracta de l'opinió d'un “heretge”.

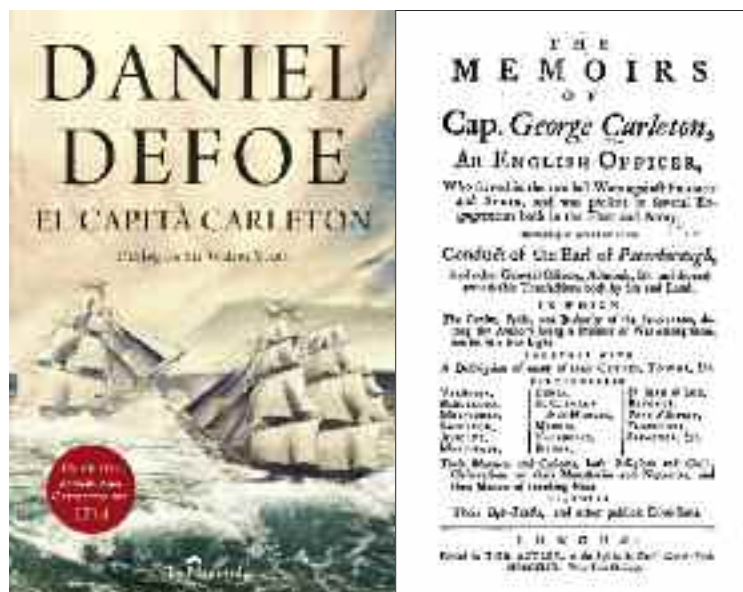
El principat de Catalunya i el regne de València constitueixen el principal escenari dels recorreguts del capità Carleton, el qual sent predilecció per València. No obstant això, de tots els llocs que esmenta és el monestir de Montserrat l'indret al qual dedica més pàgines, tenyides d'un cert misticisme. Carleton sent fascinació per la bellesa del paisatge i per l'arquitectura del monestir: “Si el que hi havia a dalt era un evident miracle de la natura, el que hi havia a baix era un absolut tresor prodigiós d'art.” Defoe no solament ens descriu amb detall les ermites, els boscos de color escarlata, les cascades d'aigua cristal·lina o la puresa de l'aire, sense estalviar qualificatius relatius al delit o l'admiració que produeix contemplar-los, sinó que també ens explica els costums dels eremites, com ara la seva alimentació o el caràcter amable dels monjos.

Les claus de la derrota aliada

Però a les *Memoirs* també hi trobem un balanç, no exempt d'autocrítica, de la intervenció d'Anglaterra en la Guerra de Successió, i a les seves pàgines hi descobrim les claus del fracàs i de la derrota aliada, així com la percepció anglesa de la contesa civil. El novel·lista aporta la seva pròpia visió del conflicte, sense perdre de vista els interessos britànics, que analitza amb la perspectiva d'una obra escrita al cap d'uns anys. Potser és per això que s'inhibeix de prendre partit clarament en favor d'un candidat o de l'altre i només quan Anglaterra veu perillar els avantatges econòmics obtinguts d'Espanya a Utrecht es mostra crític amb Felip V.

A les *Memoirs* es presta una atenció especial al desenvolupament de la guerra a Catalunya. Defoe descriu amb detall el difícil assalt a la fortalesa de Montjuïc, l'èxit de la qual atribueix al comte de Peterborough; de fet, a les *Memoirs* es fa una defensa del comte i aquestes van tenir la seva aprovació. Un passatge particularment interessant és el

Portada de la recent versió catalana de les *Memòries*, i una versió londinenca de 1743 dels fons de la Universitat de Michigan, digitalitzada per Google.

La reina Anna, primera sobirana britànica arran de la unió d'Anglaterra i Escòcia. En el seu nom, Mitford Crowe va firmar amb els representants austracistes catalans el Pacte de Gènova (1705), pel qual Anglaterra es comprometia a respectar les lleis catalanes a canvi del suport militar del país a les tropes aliades.

© Leemage / Prisma

relat de l'entrada de l'arxiduc a la capital catalana el 1705, quan va ser proclamat rei amb el títol de Carles III després del compromís adquirit a Viena de "conservar furs i privilegis dels dominis d'Espanya"; significativament, Defoe interpreta la bandada d'ocells de diferents colors que es van deixar anar a la cerimònia com una representació de "la llibertat acabada d'aconseguir".

A excepció del setge de Barcelona, el capità anglès no va estar present en cap de les grans batalles que van tenir lloc al territori peninsular durant la guerra. Carleton era a Alacant quan va rebre la notícia que s'havia lliurat la batalla d'Almansa (1707). Defoe defineix la derrota així: "Va ser total i va suposar la major desfeta que havia patit mai l'exèrcit anglès durant la guerra contra Espanya." L'exèrcit borbònic no va trigar a conquerir novament València i Aragó i va arribar a Catalunya. A la narració seguim millor les conseqüències de la victòria borbònica a la zona d'Alacant. A manera d'autocrítica, reconeix que una de les principals causes del fracàs aliat va ser la divisió estratègica i, especialment, la rivalitat entre Galway i Peterborough.

Carleton estava pres a la Manxa quan va rebre la notícia de les victòries aliades de 1710 d'Almenar i Saragossa que obrien de nou el camí de Carles III cap a Madrid. Defoe reconeix que "la marxa del rei Carles a Madrid va constituir l'error més greu de tota la guerra", encara que fos el govern anglès el responsable d'aquella decisió. Escriu que després de les derrotes de Brihuega i Villaviciosa a finals de 1710 "van arribar notícies de la pau", referint-se a les negocia-

cions anglofranceses que es van concretar en els Preliminars de Londres de 1711 i que van establir les bases de la Pau d'Utrecht-Rastadt (1713-1714). El triomf dels *tories* a les eleccions angleses de 1710, en representació d'una opinió pública que volia la pau, va significar que Gran Bretanya es retirés a poc a poc de la contesa.

Divisió de la societat anglesa

En el transcurs de les negociacions, el compromís que Anglaterra havia contret en el Pacte de Gènova amb els catalans va donar lloc a un intens debat al Parlament que es va traslladar a l'opinió pública, perquè, tal com s'instava el secretari d'Estat Bolingbroke, "calia salvar l'honor de la reina Anna quant als catalans". Defoe reflecteix a les *Memoirs* l'ambient de divisió a la societat anglesa que va provocar la nova política dels tories quan afirma: "En tornar, els vaig trobar perfectament enemistats..., els uns a favor de la pau i els altres en contra."

Les ambaixades dels ministres catalans a les Corts de Viena, l'Haia i Londres no van tenir èxit davant les pressions dels representants de Felip V. Publicistes i intel·lectuals van contribuir amb els seus escrits a donar suport públicament a la polèmica parlamentària britànica. Defoe va intervenir en el debat defensant la posició pacifista del Govern els arguments de la qual van ser recollits en diversos escrits, com ara a *The Balance of Europe* i a *Succession of Spain Considered* (1711). Un altre famós pamflet, *The Conduct of the Allies* (1712), de Jonathan Swift, va ser responsable en gran manera que l'opinió pública anglesa acceptés la política del secretari d'Estat. En aquell debat, el govern *tory* finalment sacrificaria els interessos dels catalans. Defoe, amb la perspectiva dels anys, pretén tancar a les *Memoirs* aquell capítol –"el temps ha demostrat que tots dos estaven equivocats i que ningú no tenia raó"– i anima a la reconciliació dels partits. Ni la historiografia anglesa ni la catalana no han pogut oblidar aquell abandó de la causa catalana sota la subtil fórmula que va trobar Bolingbroke.

Les *Memoirs* es van publicar poc després de la signatura de la Pau de Viena entre Felip V i Carles VI el 1725. La novel·la convida a la reflexió; potser havia arribat el moment de canviar el discurs sobre la participació britànica durant la guerra. Malgrat tot, Daniel Defoe no oblida justificar l'actuació anglesa en "un exercici de tranquil·litzar la consciència britànica". Potser la seva escassa difusió inicial –es va imprimir una única vegada en el segle XVIII– respon a una conjuntura internacional poc propícia a remoure el passat. Encara cap a 1735 els catalans recordaven al monarca anglès el seu compromís moral de donar suport a la recuperació dels seus furs davant el govern de Felip V. Camí de la commemoració de l'11 de setembre de 1714, l'obra de Defoe suposa una aportació molt valuosa indicativa de com l'abandó de Catalunya es va mantenir en la memòria dels europeus. ■

© Guillem H. Pongiluppi

Ramon Alcoberro

Professor d'ètica a la Universitat de Girona (www.alcoberro.info)

“Decadència”, un concepte a abandonar

El projecte editorial “La ciutat del Born. Barcelona 1700”, dirigit per Albert Garcia Espuche, arraona definitivament la qualificació de “decadent” que des de la Renaixença s’havia aplicat a la Catalunya dels segles XVI-XVIII. Són onze volums amb articles dels millors especialistes, que documenten de manera exhaustiva la Barcelona del període anterior a 1714 des de la perspectiva de la vida quotidiana.

Quan al darrer terç del segle XIX el catalanisme de la Renaixença es va veure confrontat a la revisió de la història de Catalunya i, especialment, a repensar les bases de la relació amb Espanya, una de les opcions historiogràfiques i metodològiques que va adoptar va ser la de considerar que el període comprès entre els segles XVI i XVIII havia estat un temps de “decadència”. Si hom podia celebrar la “renaixença” de la nació catalana era, òbviament, perquè el país, refet de carlinades i malastrugues aventures colonials hispàniques, havia reaccionat contra segles de fosc nacional.

Els historiadors anteriors a la guerra del 1936 van argumentar que es podia parlar de decadència de la nació catalana bàsicament per cinc raons que s’implicaven mútuament a la manera d’una teranyina o un bucle. Així doncs, d’una banda, al llarg de tres-cents anys el país no s’havia pogut construir com a estat a causa de la feblesa demogràfica, i d’altra banda, havia perdut la classe dirigent pròpia, caste-

llanitzada i abduïda per la Cort. També s’havia anat abandonant la llengua literària en favor del castellà i, a més, la voluntat de ser no s’expressava políticament en les institucions i s’anava diluint en el poble. Finalment, el fet que Catalunya no hagués pogut comerciar amb Amèrica en tenir tancades les portes de l’Atlàntic, hauria estat la darrera de les causes de l’ensulsiada. Tot plegat pintava un quadre trist de la nació que, en hipòtesi, hauria remuntat amb la industrialització i que amb les Bases de Manresa (1892) hauria trobat la manera de resoldre (Catalunya endins) segles de submissió i misèria política.

“Decadència” era, doncs, un mot que en la historiografia catalana es contraposava a la plenitud medieval catalana –més suposada que real– i a l’esperada recuperació nacional (d’arrel romàntica) que s’albirava amb el moviment jofloresc renaixentista. Fins i tot des del punt de vista filosòfic, la decadència lligava bé amb la concepció dialèctica

© MUHBA / Pere Vivas i Jordi Puig

© AHCB

Músics i dansaires durant una festa en un jardí barceloní; fragment del plafó ceràmic anomenat *La xocolatada*, de 1710, exposat al Museu de Ceràmica de Barcelona. A la dreta, el *Llibre dels quatre senyals del General de Catalunya*, recopilació de les normes que regien el funcionament de la Generalitat, en una impressió de 1698.

hegeliana i amb l'historicisme acadèmic herderià. En l'imaginari simbòlic del catalanisme, al moment positiu imperial (tesi), representat per l'època medieval, s'hi oposava un moment negatiu (antítesi) espanyolista i decadent, del qual sortiria una síntesi (o negació de la negació), renaixent. Síntesi que, tot cal dir-ho, incorporava l'element de potència medieval de la tesi i no oblidava tampoc el fet que Catalunya formava part d'Espanya com a conseqüència de la dissortada etapa "decadent". Tot quadrava, doncs. Fins i tot, si algú era espanyolista de formació o de conviccions, argumentar la suposada decadència ajudava a justificar un element premodern i poc racionalista del catalanisme.

El concepte de decadència, que encara apareix als manuals escolars aplicat als segles XVI-XVIII, ha marcat gairebé a foc la historiografia catalana i ha servit interessadament per descriure un període i, es vulgui o no, també implícitament ha servit com a retret a la feblesa d'una societat catalana suposadament adormida. De fet, el nostre himne nacional és poc més que una invitació a conjurar-nos per evitar per sempre l'espectre: "Catalunya triomfant, tornarà a ser rica i plena", cantem els catalans. No cal analitzar ara allò que hi havia d'interessat i de poc consistent en la construcció del concepte. Anotem, simplement, que és comprensible que els capparets del catalanisme veiessin la nostra història en termes decadents, especialment després de la fallida de la I República i la desfeta espanyola a Cuba l'any 1898, quan el projecte monàrquic i centralista espanyol es va fer literalment inviable per pur anacronisme.

La pàtria dels historiadors d'arrel romàntica, que en els versos de Gassol "va morir tan bella / que mai ningú no la gosà enterrar", necessitava fer foc nou i la seva resurrecció només era possible a partir de certificar una prèvia i suposada mort civil del país, que els historiadors constataven mitjançant la construcció intel·lectual d'una decadència

catalana ja superada per sempre més. D'ençà de la Renaixença, com sap prou bé qualsevol lector del poeta Maragall, "la Morta" aquí és Espanya.

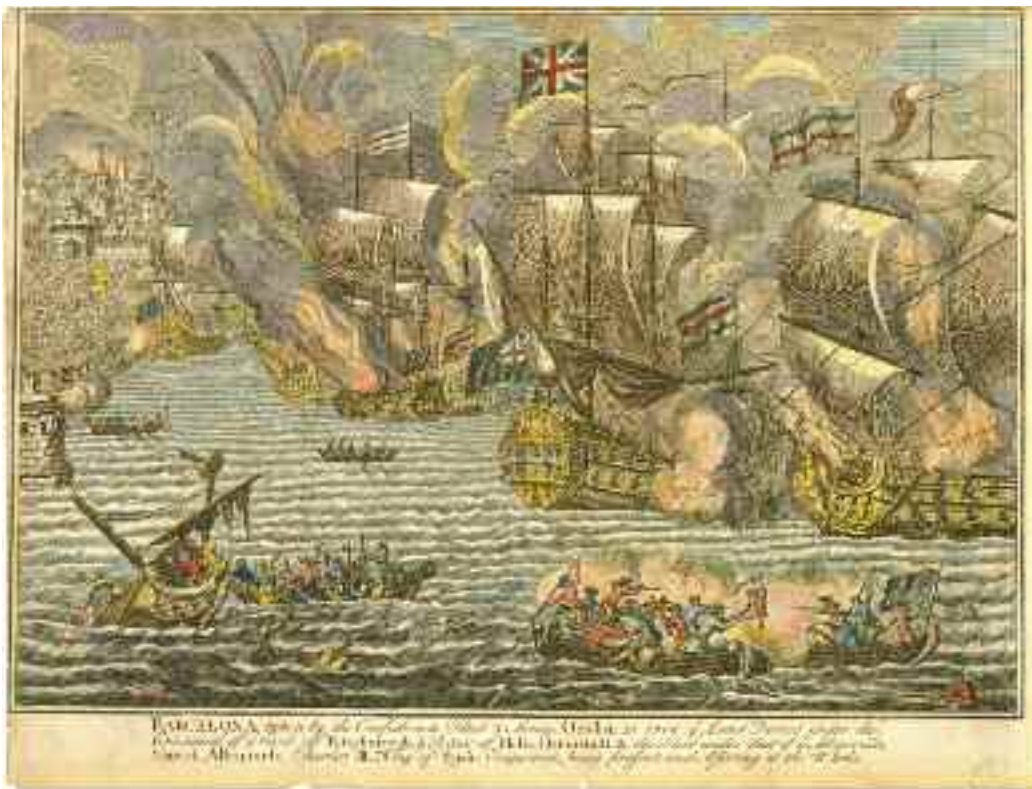
Un país conscient dels seus drets no és decadent

Les coses, però, no eren tan senzilles, perquè els fets no quadraven en els esquemes previs: com podia resultar compatible una suposada decadència amb els aixecaments patriòtics del 1640 i el 1714 i amb l'augment de riquesa del país per contraposició a la situació de la resta de l'estat espanyol? No era mínimament seriós considerar decadent un país que sabia, com explicava Ferrer i Sitges a la Junta de Braços de 1713, que "lo príncep no pot fer lleys y constitucions en Cathalunya sens intervenció, consentiment y aprovació dels catalans, [que] lo princep y sos ministres no poden judicar sino per directe, ço és ohides les parts i ab cognició de causa". Un país amb consciència dels seus drets no és decadent. Alguna cosa no encaixava, i ja sota el franquisme, a partir de la dècada de 1960 –que en la historiografia catalana va ser un temps de revisió metodològica–, el tema es va replantejar de bell nou en la mesura que feien crisi els models romàntics i l'esquematisme dialèctic.

Trencar amb l'hàbit historiogràfic no va ser fàcil. Sigui dit que al llarg de més d'un segle (de 1848 a 1960) quasi només un sol home, el filòsof Francesc Pujols, va argumentar contra el reduccionisme històric que condemnava tres-cents anys a la categoria de "segles foscos". Però el seu *Concepte general de la ciència catalana* va ser considerat poc més que una facècia. Va ser Pierre Vilar el primer que va reivindicar des de l'acadèmia que el XVIII no havia estat de cap manera un moment de decadència, sinó de creixement econòmic. Per bé que es va embolicar amb apriorismes derivats d'un marxisme molt esquemàtic, no se li poden negar aportacions significatives. Els treballs de la

© MUHBA / Pep Parer

© Institut Cartogràfic de Catalunya

generació de Núria Sales, Eva Serra i Ernest Lluch van significar una renovació radical en l'òptica dels estudis sobre l'època moderna que avui hem pogut reafirmar amb nombroses aportacions de joves historiadors.

És significatiu que la revisió en profunditat del concepte de decadència sigui un dels trets que identifiquen més clarament la generació d'historiadors que entre 1968 i 1982 estudien a la Universitat de Barcelona o que comencen a impartir-hi classes. A *Un siglo decisivo: Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Albert Garcia Espuche afirma que les arrels de la prosperitat setcentista cal cercar-les d'antic, al segle XVI, i el redescobriment de la història de la Mediterrània pels *Annals* fa obvis els paral·lelismes entre Catalunya i les petites ciutats d'Itàlia i el republicanisme holandès. D'altra banda, els llibres d'Antoni Simon escrits a partir de l'estudi dels documents de Simancas han posat de manifest el vincle entre 1640 i 1714. Ja abans, els treballs dels historiadors catalans exiliats a Amèrica Marc Aureli Vila i, molt especialment, Pere Voltes, van mostrar, a més, que la prohibició del comerç de Catalunya amb Amèrica, tot i ser certa, havia estat relativament fàcil de d'esquivar.

Avui és insostenible historiogràficament la tesi d'una Catalunya decadent i espanyolista que comprendria els segles XVI-XVIII: l'edició dels *Dietaris* de la Generalitat mostra que, fins i tot entre la classe dirigent, les inquietuds polítiques anaven per una altra banda, i el coneixement cada cop més ampli de la cultura popular del període fa palesa l'existència d'una societat plural i diversa, amb una activitat comercial oberta al món i una consciència nacional present tothora. Fins i tot un atzar històric i polític vinculat a la globalització ha tingut de retruc una gran influència sobre la reconsideració conceptual de la suposada decadència. La moda dels estudis postcolonials i de la història de les gents sense història ha portat de bracet un nou

interès per l'estudi de les estratègies de les societats que s'organitzaven al marge, o en contra, de l'Estat –i si alguna societat es pot considerar de model republicà i antiabsolutista, certament és la que traspua al discurs de Pau Claris que va recollir (o reelaborar) Melo.

Projecte de revisió històrica

El millor coneixement de la història catalana dels segles XVII i XVIII i l'obsolescència del concepte de decadència que, d'ençà de la Renaixença, ens ha impedit copsar l'originalitat d'aquests dos segles, estan molt vinculats, en els darrers vint anys, al coneixement de la Barcelona del 1714 que deriva del Projecte del Born. A partir de les obres olímpiques, que van permetre de retrobar fragments significatius de la ciutat enderrocada per Felip V, i especialment amb l'excavació sistemàtica de l'antic mercat del Born encetada el 2002, la reconstrucció de la vida quotidiana dels habitants de l'antic barri de la Ribera i, en particular, l'anàlisi de la vida quotidiana de la parròquia de Santa Maria del Mar han avançat prou per permetre'ns conèixer-la amb detalls quasi minimalistes. De fet, sabem amb noms i cognoms qui vivia a cada casa, què s'hi feia i quin era el seu aixovar. La circumstància que els arxius notariais de Barcelona siguin uns dels més complets d'Europa –sembla que només superats per Gènova–, i que es conservi també íntegre l'arxiu parroquial de Santa Maria del Mar, a més del bon estat dels arxius de l'antic Col·legi de Cirurgians, han ajudat a avançar en la investigació positivista i en termes de microhistòria a un nivell impensable fa poc temps.

Un trist atzar urbanístic, burocràtic i polític, les dilacions difícilment justificables en la museïtzació del Born –que ara queden resoltes amb la inauguració oficial d'El Born Centre Cultural–, han permès fer un estudi molt aprofundit dels arxius i dels materials, sense els quals molt possiblement

A l'esquerra, fragment de la pintura anònima del Bornet, del principi del segle XVIII. L'obra, pertanyent al Museu d'Història de Barcelona, reflecteix la intensa activitat comercial i social d'aquesta àrea central de la Barcelona antiga, l'actual passeig del Born. A la dreta, gravat que representa la presa de la ciutat per la flota aliada, l'octubre de 1705.

© AHCB

© Ramon Muro / AHCB

Retrat de Carles III l'Arxiduc dins del llibre *Privilegis de la ciutat de Barcelona*, de l'Arxiu Històric de la Ciutat. A la dreta, Gaspar Ferran, milicià de la companyia dels argenters de la Coronela de Barcelona, en un volum de 1707 conservat al mateix arxiu.

les tesis historiogràfiques tradicionals no haurien pogut ser rebatudes amb tant fonament. Cal reconèixer en aquest context la tasca d'Albert Garcia Espuche, amb qui la ciutat de Barcelona i la historiografia catalana moderna han contret un deute impagable. Gràcies a ell i al seu equip, avui podem afirmar amb rotunditat que Barcelona (i per extensió tot Catalunya) no era decadent al final del segle XVII i al principi del XVIII: una ciutat que va conèixer els primers cafès d'Espanya, on treballaven una vintena de fabricants de perruques i on es venien més de seixanta tipus diferents de tabacs, pot ser tot el que es vulgui, excepte decadent.

Prosperitat i cosmopolitisme

Apartada de la xarxa de poder i de la pompa cortesana, Barcelona i per extensió Catalunya es van fer pròsperes per l'empenta de la seva ciutadania. Com tantes altres ciutats holandeses i italianes de l'època, Barcelona, i Catalunya amb ella, va canviar honors per feina abans i després del 1714. La maltempada borbònica va produir la misèria, però la Barcelona dels segles XVII i XVIII, tal com la descriuen els arxius notariais, era una ciutat situada al bell mig d'una extensa xarxa comercial, amb recursos, amb un comerç viu i amb una tradició cultural i un cosmopolitisme que ni les borbonades més absurdes van poder ofegar. No va ser de cap manera la derrota de Catalunya de 1714, ni el nou marc econòmic borbònic, el que va produir el desenvolupament, detectat per Pierre Vilar, de l'economia del XVIII, sinó que el creixement i la incorporació catalana a la revolució industrial són conseqüència d'una llarga onada prèvia i només s'expliquen pel formidable aplec d'energies acumulades en més de dos-cents anys de treball i d'innovació constant. Avui aquesta afirmació és absolutament documentada i la col·lecció "La ciutat del Born. Barcelona 1700" (publicada per l'Ajuntament de Barcelona, darrerament amb el suport de la Fundació Carulla i l'Editorial Barcino) constitueix una eina important en la renovació dels estudis històrics sobre el període.

Onze volums col·lectius –dels quals fins ara s'han publicat deu– amb articles dels millors especialistes documenten d'una manera pràcticament exhaustiva la Barcelona del segle anterior a 1714 i ho fan, a més, des de la perspectiva

de la vida quotidiana. Metodològicament, els textos mostren també la maduresa d'una escola historiogràfica catalana que usa d'una manera creativa les tècniques de la microhistòria i de la història de les mentalitats, superant les limitacions de la veterohistòria econòmica marxista. Una quarantena llarga d'autors competents i ben coordinats en un projecte comú és difícil de trobar en qualsevol camp cultural i en qualsevol país. Més encara quan es coneixen les limitacions i la precarietat de la vida acadèmica catalana, econòmicament sempre sota mínims, cosa que fa encara més significatiu el projecte. Literàriament són textos d'una gran claredat, a l'abast de qualsevol persona interessada però no especialista, i traspuen aquell punt nostàlgic de vida quotidiana que els fa agradables de llegir. En mans d'un novel·lista, aquesta col·lecció és, de totes totes, una mina d'or pel que ens descobreix sobre els costums i les mentalitats i, fins i tot, per la llum que projecta sobre el nostre present. Són els petits detalls els que fan les grans històries, i les curoses explicacions sobre el comerç, sobre les modes o sobre el cafè i el tabac a la Barcelona del 1700 permeten copsar el batec d'una ciutat viva, cosmopolita i diversa. O com a mínim tan diversa com ho podien ser les ciutats estat italianes i holandeses del seu moment. La circumstància minúscula, el detall balzaquí o *petit fait vrai* de Stendhal que necessita el novel·lista es troba amagat en els documents dels notaris –i ha estat recuperat pels historiadors.

Els llibres, ja se sap, només tenen sentit quan un lector continua pensant-hi i somniant després de la lectura. Que a la col·lecció "La ciutat del Born. Barcelona 1700" hi ha material per a novel·les molt bones i per a una reflexió sobre la continuïtat cultural del país, és una obvietat. Que hi haurà un abans i un després en historiografia després d'aquest important esforç editorial, sembla també evident. Però el que deurem a Garcia Espuche i a l'equip que ell ha coordinat és, sobretot, que una etiqueta trista com la de "decadència" podrà desar-se al calaix. No em sembla poc.

Tots els títols de "La ciutat del Born. Barcelona 1700"

1. Jardins, jardineria i botànica.
 2. Dansa i música.
 3. Jocs, triquets i jugadors.
 4. Festes i celebracions.
 5. Drogues, dolços i tabac.
 6. Llengua i literatura.
 7. Medicina i farmàcia.
 8. Interiors domèstics.
 9. Política, economia i guerra.
 10. Indumentària.
- En preparació:
11. Dret, conflictes i justícia.

Podeu trobar una ressenya específica de cada volum publicat a la versió web del número 89 de *Barcelona Metròpolis*, <http://www.bcn.cat/bcnmetropolis/>. ■

© Guillem H. Pongiluppi

Albert Garcia Espuche
Historiador

El Born i el coneixement històric

El jaciment del Born no és un jaciment de “pedres”, sinó de persones, d’activitats de tota mena, de relacions de treball, d’aspiracions, emocions i desitjos. Presenta la complexitat d’una ciutat i pot explicar una ciutat. El projecte d’El Born Centre Cultural en vol fer un lloc de memòria, un espai de recerca i difusió històriques i un àmbit de creació contemporània.

La llarga etapa de preparació del Projecte del Born ha resultat molt fructífera. Com a responsable del projecte fins a l’estiu de 2012, vaig assenyalar els tres elements que semblen fonamentals com a articuladors d’El Born Centre Cultural. Aquest espai, doncs, ha de ser un lloc de memòria; un espai de recerca i coneixement històrics; i un àmbit de reflexió, creació i difusió contemporànies.

En relació amb el primer element, sembla obvi que el jaciment del Born és un lloc de memòria de màxim valor, per a Barcelona i per a Catalunya, com ho seria en qualsevol país un àmbit similar. Allà s’hi troben les restes d’un 5% de les mil cases enderrocades per aixecar la Ciutadella, la construcció de la qual va ser un dels efectes desastrosos de la derrota catalana de 1714. Malgrat aquesta singularitat, en els últims anys no han cessat els intents d’eliminar o de menysvalorar el jaciment, alguns protagonitzats des de ben a prop del mateix projecte. L’observatori de la societat que ha esdevingut el Born en aquesta etapa ha permès presen-

ciar alguns fets gens agradables, però ara cal ocupar-se de qüestions força més urgents i interessants que recordar aquest passat recent. S’ha salvat tot el jaciment, de forma irreversible, i això és el que compta i el que quedarà.

Respecte de la dimensió contemporània de l’equipament –tercer element articulador–, resultarà essencial el seu ple desenvolupament. Es tracta de potenciar el Born com a estímul per “reflexionar, crear i difondre contemporàniament, en presència del passat”. Estudiosos i creadors de camps com ara el cinema, la música, el teatre, la dansa, la literatura o el joc han treballat en aquesta direcció durant les etapes preparatòries del projecte i, lògicament, ho seguiran fent. En aquest breu text, però, vull parlar sobretot del segon element esmentat, el coneixement històric, sobre el qual ja es pot plantejar el balanç d’uns anys de feina.

L’any 2002 va tenir lloc una polèmica, molt present en els principals diaris, que va resultar intensa i llarga com poques altres ho han estat en el país. Matisos a part, s’en-

El tret que caracteritza el jaciment i el fa del tot singular en el món és el fet que coneixem, documentalment, qui va viure en cada casa d'aquesta àrea urbana durant un llarg període de temps.

© Dani Codina

frontaven els partidaris de conservar el jaciment del Born i els que volien eliminar-lo per continuar la construcció de la Biblioteca Provincial de Barcelona a l'interior del vell mercat.

Una polèmica amb rerefons

Alguns van plantejar la discussió en termes d'eslògan: "pedres contra llibres." En realitat, les posicions tenien molt a veure amb el fet que el jaciment del Born no és un jaciment neutre, com ara Pompeia, sinó que està carregat de continguts que han provocat enfrontaments.

Durant la llarga polèmica de 2002 sobre si s'havia de conservar o no el jaciment del Born, vaig defensar que la seva salvaguarda, a més de permetre gaudir d'un espai de memòria excepcional, brindava una oportunitat única en benefici del coneixement històric. El Born és el millor lloc possible per explicar un període de la història de Barcelona i de Catalunya, el que va de 1550 a 1714, que durant molt temps ha estat considerat de "decadència". Permet mostrar que la dita etapa històrica va suposar l'entrada de Catalunya a la modernitat. Així doncs, al final del segle XVI, el Principat ja havia consolidat una decisiva transformació econòmica i del seu territori, i des d'aleshores va avançar sòlidament amb dues cames: un singular sistema de ciutats on es feien els primers passos dels processos productius, amb especialitzacions en cada una de les poblacions (el vidre, el tèxtil, el cuir, el ferro...), i una capital on s'acabaven molts dels productes treballats a Catalunya, que tenia funcions de direcció i de serveis del seu país, i que el comunicava eficaçment amb la resta del món. Aquesta transformació va ser essencial i va marcar molt positivament el futur.

En sintonia amb això, el jaciment del Born permet explicar que la Barcelona del període era pròspera, lluny de les capacitats de les grans capitals, com ara París, Londres o

Nàpols, però capaç de competir en el segon esgraó de la jerarquia urbana europea. El món dels oficis tenia una participació notable en el govern de la ciutat, que resultava diversa, era molt dinàmica econòmicament i estava ben connectada amb tot Europa i més enllà, gràcies a una intensa activitat comercial. Era una població amb una gran presència d'estrangers i de passavolants, marcada per la religiositat però abocada a la festa, la dansa, la música, el teatre i el joc. S'hi advertien, a més, pinzellades de sofisticació: en uns vestits en què triomfaven els colors i els ornaments, o en uns jardins per a l'oci realment extraordinaris.

Si aquesta ciutat va tenir forces per resistir el setge terrible de 1713-1714 i capacitat per refer-se'n prou de pressa, va ser gràcies als fonaments posats al país des del final del segle XVI. Per descomptat, aquella societat no necessitava, per continuar avançant, que una suposada racionalització exterior vingués a obrir-li els ulls i a marcar-li, per la força de les armes, la direcció d'un futur millor.

El Born permet explicar tot això, i fer-ho d'una manera entenedora, apassionant i única. En efecte, el tret que caracteritza el jaciment i el fa del tot singular en el món és el fet que coneixem, documentalment, qui vivia a cada casa d'aquesta àrea urbana durant un llarg període que va, almenys, des de mitjan segle XVI fins a principis del XVIII. A partir d'aquest coneixement, els centenars de milers de documents treballats permeten explicar com era cada casa en tots els seus pisos i què hi havia a cada habitació; a què es dedicaven els tallers i què es venia a les botigues; quina era la composició de cada família; quines relacions mantenia cadascú amb els seus veïns i amb la resta de la ciutat; què contenien els contractes matrimonials; a qui llegaven els habitants els seus béns, quines eren llurs activitats, quins negocis empraven, amb quins països comerciaven, quins productes exportaven o importaven, etc.

Persones, activitats i sentiments

Amb aquesta base, resulta fàcil explicar la globalitat de la ciutat del període, que coneixem també al detall, així com les seves relacions amb el món. Narcís Feliu de la Penya, un destacat economista i historiador contemporani, va escriure: "Una ciutat no la componen les pedres, sinó els seus habitants." En el Born aquesta màxima es fa realitat. El jaciment no és un jaciment de "pedres", sinó de persones, d'activitats de tota mena, de relacions de treball, d'aspiracions, d'emocions i de desitjos. En definitiva, el jaciment del Born presenta la complexitat d'una ciutat i pot explicar una ciutat.

Onze anys després de la falsa polèmica de l'any 2002 concretada en l'eslògan esmentat, "pedres contra llibres", gràcies al Projecte del Born s'han publicat més d'una dotzena d'obres de recerca, que aviat en seran algunes més. Hi han treballat i publicat seixanta historiadors, i l'esforç ha rebut dos premis Ciutat de Barcelona, el Premi Octavi Pellissa i el Premi Nacional de Cultura. L'equipament, doncs, està preparat per utilitzar les seves *pedres*, és a dir, el seu coneixement acumulat, d'una manera intel·ligent. Aquest coneixement, però, haurà de continuar creixent per mantenir viu aquest espai cultural. La continuïtat de la recerca és, en efecte, una de les condicions imprescindibles per a un futur prometedor del Born. ■

Quim Torra

Editor i llicenciat en dret.

Director d'El Born Centre Cultural

Punt de trobada de la cultura i la història catalanes

Tres-cents anys després de la derrota, la lliçó d'història del Born ens ajudarà a enfrontar-nos críticament amb el passat i a formar ciutadans lliures per a un futur país lliure.

Molt poques vegades es té l'oportunitat de poder fer surar, reconstruir i repensar mons enfonsats. Gràcies als esforços de molts, El Born Centre Cultural, que obre coincidint amb la inauguració del Tricentenari de 1714, ens permet endinsar-nos en un món d'emoció, èpica i creació. L'èpica de trepitjar els carrers per on el general Villarroel va comandar el darrer contraatac l'11 de setembre, avançant amb la cavalleria per fer front a les tropes borbòniques abans de caure ferit; l'emoció de descobrir un barri i una ciutat plens de llum, de vida, de jocs, de comerç, dinàmics i oberts, on els cònsols d'Holanda hi tenien la casa, molt a prop d'un corder acabava les violes que exportava a tot Europa.

Tot aquest món va enfonsar-se, juntament amb mil cases més, amb la repressió borbònica que va seguir a la desfeta catalana. Entre les restes de la ciutat que quedava dempeus i l'enorme fortalesa, la Ciutadella, que s'alçava per vigilar-la i sotmetre-la, va quedar un espai buit, l'esplanada on, entre 1874 i 1876, Antoni Rovira i Trias i Josep Fontserè van construir un magnífic mercat. La seva especial construcció va permetre que sobrevisquessin les ruïnes al subsòl.

El Born ofereix, en primer lloc, una exposició permanent i un jaciment. Amb milers de peces trobades, maquetes i vídeos, el visitant s'adonarà que s'acaba el tòpic de la decadència catalana, així com de l'altíssima qualitat de vida de la societat barcelonina del 1700. El Born és una oportunitat única d'entrar per la porta del darrere de la història i reconstruir un món a través de les seves històries privades.

El segon eix del discurs del Born és oferir un marc als fets de 1714. Avui l'esperit de la data torna amb una força absorbent i arrossegadora; hem de mirar d'entendre-la i saber-la interpretar. Però, per començar, ens cal recordar. Si ens remuntem a un dels orígens etimològics del terme, que no només és grec sinó també hebreu, *zakhor*, "tu recordaràs", significa "tu continuaràs narrar". No és cap exercici de nostàlgia estèril recordar; ans al contrari, és un motiu per sentir-nos interpel·lats i continuar avançant.

Quan passin les commemoracions hem de procurar no desactivar el component vital i humà de la lluita d'un poble que se sentia i es volia lliure. És l'única manera que l'exercici de la memòria no esdevingui pueril i estèril, sinó creatiu i transformador. I això és exactament el que l'exposició del Setge de Barcelona pretén. Els programes educatius en són la peça més important: la lliçó d'història del Born no ens serviria de gaire si no ens ajudés a desen-

© Dani Codina

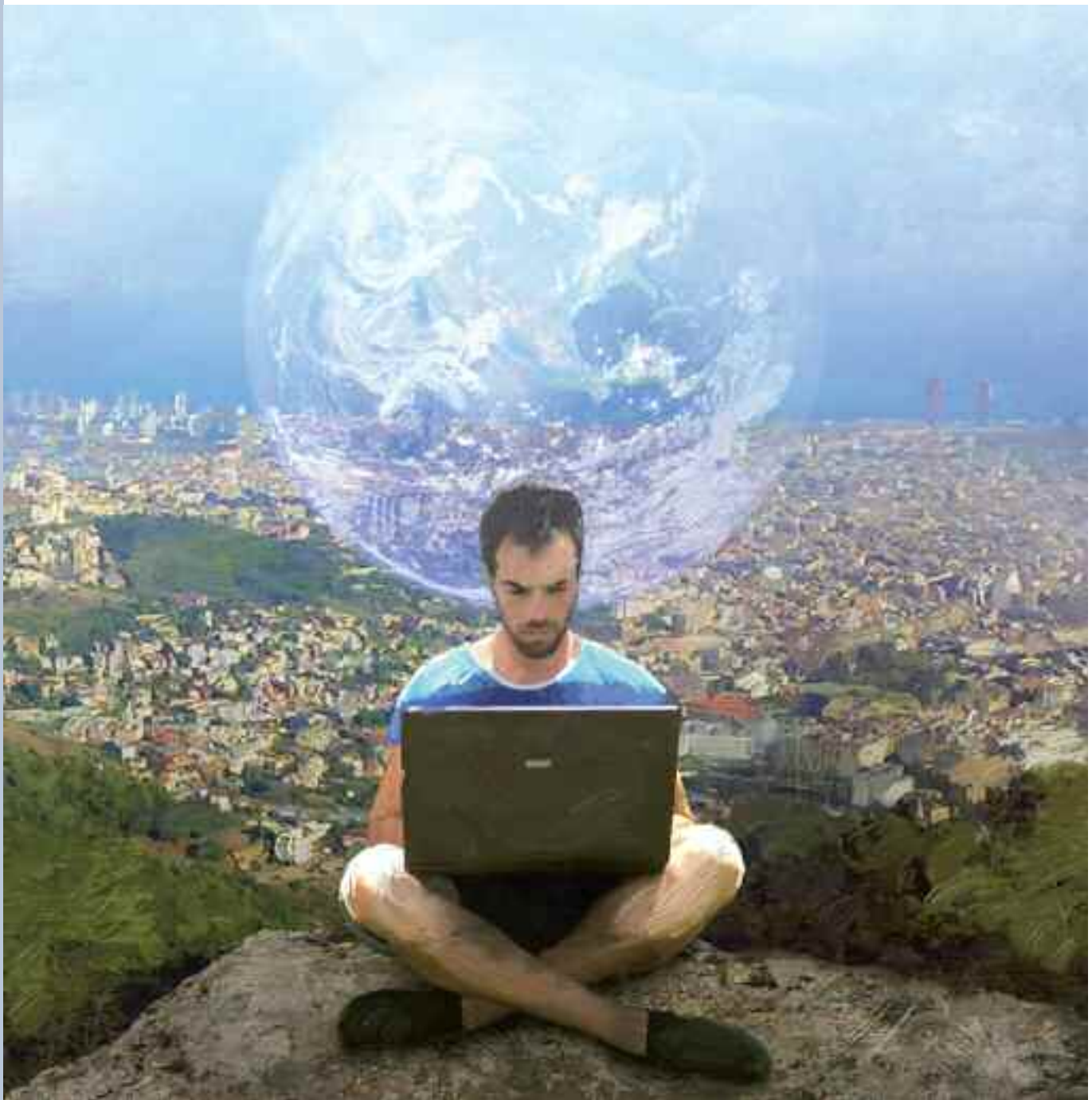
volupar nous coneixements, a enfrontar-nos críticament amb el nostre passat i a formar ciutadans lliures per a un futur país lliure.

Però encara el Born Centre Cultural vol ser alguna cosa més: un dels espais de referència sobre la cultura a Catalunya i arreu dels Països Catalans, punt de trobada dels agents dels diferents àmbits, especialment d'aquells en què la llengua i la història catalanes tenen un paper fonamental. Aquest és el Born que volem: un equipament on ajudar a construir l'imaginari col·lectiu d'una cultura catalana potent, moderna, oberta, universal i fidel a la identitat nacional.

Un dels espais es dedicarà a programar un ambiciós dossier d'activitats culturals i acollirà concerts, dansa, teatre de petit format, conferències, seminaris..., sempre amb la intenció de prioritzar les de caràcter innovador i experimentador. Ressuscitarem velles i llegendàries institucions com l'Acadèmia dels Desconfiats, o fascinants reduptes de la Barcelona irreverent i festiva com la Societat del Born. I esmerçarem tot l'esforç a fer que sigui també una petita ciutat per als nens, on tinguin un primer contacte viu, divertit i emocionant amb la història del seu país. ■

El Born ofereix una exposició permanent i un jaciment, amb milers de peces trobades, maquetes i vídeos que permeten al visitant adonar-se de l'altíssima qualitat de vida de la societat barcelonina del 1700.

A la imatge, el jaciment durant la darrera fase de les obres de condicionament.

© Guillem H. Pongiluppi

Vicenç Villatoro

Escriptor i periodista. Director de l'Institut Ramon Llull

La victòria del 12 de setembre

El projecte que va perdre l'11 de setembre de 1714, el camí a la modernitat que no va ser possible del tot, és en ple segle XXI el gran projecte de futur. El món és en xarxa i la tecnologia li va a favor.

Com és millor organitzar políticament un territori? A través d'una mena de piràmide centralitzada, amb una capitalitat única i molt forta, una estructura radial i buscant la màxima homogeneïtzació i uniformitat? O a través d'una xarxa amb capitalitats múltiples, amb estructures nodals i vertebrant la diversitat a través de fórmules adaptades a les heterogeneïtats polítiques, històriques i culturals? Diria que a hores d'ara, i pensant en el futur, la segona fórmula ens sembla

infinítament més moderna i més pràctica. Certament, queden defensors de la primera, i actuen. Però la lògica del món futur, tant pel que fa a la política com a la tecnologia, la cultura o l'economia, sembla anar enfocada cap a la xarxa.

Des d'internet fins a la Unió Europea, les construccions en xarxa semblen més efectives i adaptades a la realitat que els motlles piramidals. Quan fa tres-cents anys Barcelona va rebre el setge de les tropes francocastellanes, al voltant

de les muralles de la ciutat s'enfrontaven moltes coses. S'enfrontaven dues dinasties, però això ara és una mica antic. S'enfrontaven dos blocs d'aliances internacionals, i això ja no ho és tant. No s'enfrontaven estrictament dos territoris: hi havia partidaris dels Borbons a Catalunya i hi havia austriacistes castellans i aragonesos, posem per cas, com bé va documentar Ernest Lluch. Barrejats, tot i que d'una manera desigual, entre les dues antigues corones hispàniques. No s'enfrontava la modernitat contra la nostàlgia: hi havia reaccionaris nostàlgics a tots dos bàndols i visionaris innovadors també a tots dos.

Podríem dir, en una terminologia actual, que s'enfrontaven dues concepcions sobre com ordenar els espais polítics. A una banda, la concepció francesa, que apuntava cap a la piràmide centralitzada i uniformitzadora, i que era sens dubte una via a la modernitat. I a l'altra banda, la concepció austriacista que també contenia un camí alternatiu cap a la modernitat: sota una mateixa corona s'organitzaven en xarxa territoris amb lleis, institucions i cultures diverses. A la banda del model francès, l'estat. A l'altra banda, per la via holandesa o anglesa, l'evolució de les velles institucions participatives i, si es vol dir així, la societat.

El dia 11 de setembre del 1714 la piràmide va guanyar a la xarxa dins de les muralles de Barcelona. No pas per golejada. El dia 12 de setembre l'impuls econòmic que duïen la ciutat i el país des de feia unes quantes dècades es va poder mantenir i va posar els fonaments per a una revolució agrària que va permetre una posterior revolució industrial. I el 12 de setembre, per aquesta via, es va mantenir el fil del projecte de xarxa, que estaria en el paisatge de la Renaixença cultural, de la nostra revolució industrial i del catalanisme polític posterior. L'ideal de xarxa s'ha mantingut latent, tot i que derrotat. I ara resulta que el projecte que llavors va perdre, el camí a la modernitat que no va ser possible del tot, és en ple segle XXI el gran projecte de futur. El món és en xarxa. Europa es construeix en xarxa, a la manera gairebé austriacista: una gran estructura compartida i moltes realitats culturals i jurídiques que es mantenen. El joc entre unitat i diversitat, entre grans imperis i petites nacions, entre necessitat de l'estat i força de la societat està més ben garantit avui i demà per la xarxa que no pas per la piràmide. I la tecnologia li va a favor. Ara és l'hora de la xarxa. Aquí i arreu. La nostra gran victòria del 12 de setembre (del de fa tres-cents anys i del que pugui venir). ■

Mary Ann Newman

Esriptora i traductora. Directora de la Farragut Foundation Fund for the Catalan Culture in the US

L'11 de setembre de 2024: una perspectiva des de Nova York

Com serà Barcelona d'aquí a onze anys, observada des del mirador de Nova York? Com es percebrà Catalunya en l'escena global del 2024? Tenint en compte el caràcter de capital cultural, política i econòmica que ja exerceix la ciutat, Catalunya estarà preparada per erigir-se en actor clau del nou món multilateral.

En un article del 2011 per a *Foreign Policy*, Anne-Marie Slaughter, de la Universitat de Princeton, es va aventurar a vaticinar com seria el món el 2025. Va començar amb el que va anomenar un "exercici d'humilitat", mirant catorze anys enrere fins a l'any 1997, quan "la Unió Europea tenia només quatre anys de vida, i comptava tan sols amb quinze membres; l'euro no existia [...] El terme BRIC, amb què es designa les economies emergents de creixement ràpid del Brasil, Rússia, l'Índia i la Xina, encara no s'havia encunyat. Internet esclatava, però les xarxes socials no existien". En paraules de la professora Slaughter: "En catorze anys poden canviar moltes coses, i poques vegades ho fan de la forma que hem previst."

El que sí que va preveure, això no obstant, va ser un enorme increment del multilateralisme, expressat mitjançant organitzacions regionals a l'Àsia, l'Àfrica i el Pròxim Orient que seguirien l'estela de la UE en la creació de les seves pròpies versions d'integració política i econòmica. En un extrem de l'espectre, el Consell de Seguretat de les Nacions Unides creixerà; en l'altre, les organitzacions subregionals més petites tindran una influència cada vegada més gran. "El que impulsarà aquesta enorme multilateralització –afirma–

és la naturalesa cada vegada més global i regional dels nostres problemes, juntament amb un nombre cada vegada més gran de països que se separen dels seus estats actuals."

Slaughter també proposa la possibilitat d'una Unió Europea "interconnectada amb una Unió Mediterrània emergent". Aquesta perspectiva segurament li hauria agradat a Eugeni d'Ors, el qual, sobre l'"inert" món musulmà, va destacar el 1906 "la seva misteriosa i profunda unitat, mantinguda vigorosament per la religió i la llengua sàvia; jo he cregut sentir, vagament, els primers indicis d'una sobtada pròxima explosió de les forces sordes que guarda i cova un món tan vast". Més endavant, després de la Primera Guerra Mundial, Ors lamentaria les indemnitzacions i humiliacions imposades als alemanys: "Cal somriure amargament davant dels que avui paralogitzen –o sofistiquen– volent veure en les submissions d'avui garanties de llarga pau. Una submissió, garantia de pau? No, sinó de lluites noves." La solució d'Ors per als mals d'una Europa que s'ensorrava era, en una paraula, "Federació". Sens dubte, una aliança entre la Unió Mediterrània de l'Islam i la Unió Europea l'hauria complagut.

Una vegada més, la visió del futur és més clara des de la perifèria i especialment des de la ciutat. D'una manera simi-

A la pàgina següent, dos aspectes de la manifestació multitudinària de l'11 de setembre de 2012 a Barcelona, organitzada per l'Assemblea Nacional Catalana sota el lema de "Catalunya, nou estat d'Europa".

© Guillem H. Pongiluppi

lar, Pasqual Maragall, alcalde de Barcelona i president de la Generalitat que va ser, va predir que la nació estat aniria perdent rellevància, a mesura que les entitats supranacionals, com el Parlament Europeu, i altres entitats complementàries, com les ciutats, les regions i les coalicions regionals, assumissin cada cop més les competències de govern que anteriorment havien recaigut en les capitals d'estat. En les notes per a un simposi del 1998 sobre la devolució de competències que va organitzar ell mateix al Remarque Institute de la Universitat de Nova York (juntament amb Tony Judt, Richard Sennett i Xavier Rubert de Ventós, entre d'altres), Maragall va tractar la qüestió de la redistribució del poder a Europa. "És fonamental que es percebi que la distància és un llast polític. La gent vol que les coses estiguin a prop i poder exigir responsabilitats. El Tractat de la Unió Europea reconeix aquest principi de proximitat en el seu preàmbul, però no el fa operatiu en el text. Mentre Europa va camí de ser cada vegada més una supernació, les regions i les ciutats s'esforcen per recuperar els poders que van perdre amb la formació dels estats entre el 1492 i el 1871. Paradoxalment, ara aquests poders són útils i possibles en l'àmbit local i en el nivell de les naciona-

litats oblidades per la història, així com en el de les noves regions administratives. La globalització i la recuperació de les identitats van de bracet."

En aquest panorama de canvis en les estructures geopolítiques, Catalunya representa un cas paradigmàtic pel que fa al potencial d'un govern àgil: té una empremta de carboni relativament baixa; suficient població i institucions d'ensenyament superior per mantenir una puixant societat del coneixement; una àmplia diversitat cultural i ètnica –segons els sociolingüistes, a Barcelona es parlen més de 200 idiomes– i una contrastada capacitat d'integració; una suficient descentralització de les institucions culturals que permet la ràpida circulació d'idees i productes (la "Catalunya-ciutat" que va concebre Eugeni d'Ors, amb la seva xarxa de biblioteques públiques, a principi del segle XX), així com una visió i un abast internacionals que superen amb escreix les seves dimensions i població. Tenint en compte que Barcelona, essent un imant per als visitants i un referent per a la societat creativa, ja exerceix el paper de capital cultural, política i econòmica, Catalunya està preparada per erigir-se en actor clau del nou món multilateral.

Per tant, seguint l'exemple de Slaughter, fem-nos la pregunta següent: Com serà Barcelona d'aquí a onze anys, observada des del mirador de Nova York? Com es percebrà Catalunya en l'escena global del 2024? Postulem l'escenari següent:

Som a l'11 de setembre de 2024. A les Nacions Unides s'està hissant per primer cop la bandera catalana i el secretari general, originari del Sudan del Sud, admet Catalunya com a nou estat membre. A remolc del referèndum català de 2014 sobre l'autodeterminació, va sorgir a Espanya un partit de coalició àmplia que incloïa en la seva plataforma els drets fonamentals de les nacionalitats que configuren l'estat espanyol. L'ambaixador espanyol fa els primers comentaris de benvinguda al nou estat i presenta el president de Catalunya.

Per celebrar l'ocasió, el Metropolitan Museum of Art, el Museu Nacional d'Art de Catalunya i el Museu Episcopal de Vic han col·laborat per presentar una gran exposició d'art romànic i gòtic, en què destaca el claustre de Sant Miquel de Cuixà. Molt a prop, a Washington Heights, s'està planificant la creació d'un centre per a l'estudi de l'art romànic i gòtic, impulsat per Catalunya, França i Alemanya. La Xarxa d'Universitats Politècniques de Catalunya aviat començarà les obres pioneres d'una incubadora d'enginyeria en cooperació amb Stanford i la Universitat Tecnològica de Qingdao, en la línia de la col·laboració entre les universitats Cornell i Technion que s'havia posat en marxa el 2012.

Gràcies a l'acolliment estratègic de Barcelona d'una coalició de ciutats mediterrànies, la tercera planta del nou Centre Cultural Català (el centre ocuparà quatre plantes senceres d'un edifici verd sobre pilons al riu Hudson, dissenyat per Carme Pinós) servirà de seu als representants de l'IEMed i de la Fundació Dieta Mediterrània. Disposarà d'un auditori i un espai d'exposició i hi haurà oficines per a les delegacions culturals de les Illes Balears i València, Andorra i Perpinyà. Hi ha grans expectatives entre la comunitat d'amants del menjar, ja que, a la riba oposada al Centre Cultural Català, s'ha obert un restaurant insígnia de cuina catalana i una xarcuteria (amb gran esforç diplomàtic s'ha retirat la prohibició d'introduir productes del porc) amb menjars i vins catalans. L'establiment està tenint molt bona acollida entre els periodistes gastronòmics i els bloguers locals i nacionals.

L'ambaixador català a l'ONU es reuneix amb el senador Rush Holt de Nova Jersey per considerar la possibilitat d'exercir pressió internacional a favor del llargament encallat projecte de llei del senador en suport de les llengües menys conegudes. L'alcalde Akinyemi de Barcelona, que es troba a Nova York per a la cerimònia de les Nacions Unides, es reunirà amb l'alcalde Sinha de Nova York per parlar de plans a llarg termini per a la prevenció d'inundacions. A Washington, D. C., on l'ambaixada ja fa temps que funciona, s'hi celebren molts esdeveniments, però la importància simbòlica no se li escapa a ningú: totes les mirades estan posades sobre Catalunya a les Nacions Unides. ■

© Dani Codina

© Dani Codina

© Colita / AFB

Pep Puig
Escriptor

Carmen Amaya, filla del Somorrostro

“Vaig néixer a la vora del mar. La meua vida i el meu art van néixer del mar. Em dic Carmen Amaya y Amaya. Sóc dues vegades Amaya, ja que el meu pare es deia Amaya i la meua mare també. Tots els Amaya del món són cosins meus.”

No crec que es pugui dir que els barcelonins no conequem qui va ser Carmen Amaya, o no sapiguem per exemple que va néixer al Somorrostro, la barriada de barraques que hi va haver a Barcelona, a tocar del mar, fins a mitjan segle XX. Però si algú tingués ganes de dir-ho, potser tampoc no s'equivocaria gaire. Sorpren molt la relació de Barcelona amb aquest gran mite del flamenc. Per un costat, pot fer l'efecte que se l'hagi volgut ignorar, quasi d'una manera conscient, però per l'altre tots aquells que en conserven una certa memòria te'n parlen amb una barreja d'admiració i devoció enormes. És evident que els “mites oficials” de Barcelona són uns altres. Gaudí, Ildefons Cerdà, Miró, Joan Gamper... Carmen Amaya pertany a un altre àmbit... “¡Ay Carmen, Carmen, Carmen Amaya!”, diu un dels molts cantes que existeixen dedicats a la gran bailaora, amb un to que és de reverència i tristesa alhora. Per què els barcelonins –els catalans– hem estat tan gasius amb la memòria d'aquesta figura tan indiscutible i universal de la nostra cultura?

Respostes més o menys exactes i planys al marge, el cas és que el centenari del seu naixement és una gran ocasió per reivindicar un geni de tal magnitud. Qui va ser Carmen Amaya? O, millor dit, qui és Carmen Amaya, que encara avui tots aquells que estimen el flamenc, gitanos i païos i viceversa, la senten com una presència que els acompanya constantment?

Nascuda oficialment a Barcelona el 1913, diuen que la nit del seu naixement hi havia temporal de mar i les onades copejaven furioses contra les portes de la barraca de casa seva. És possible que no anés ben bé així, però el cert és que

no ens podem imaginar un principi més premonitori per a un personatge que bastiria la seva llegenda en un temperament i unes forces incomparables. “A mi qui em va ensenyar a ballar és el mar”, va manifestar en més d'una ocasió. No havia fet els sis anys quan el seu pare, empès per la pura necessitat, se la va començar a endur per la Barcelona flamenca de la Rambla i el Paral·lel, farcida de tavernes i cafès cantant. L'home tocava la guitarra i la petita cantava i ballava fins entrada la matinada, quan tornaven cap a casa cansats però contents de poder portar una mica de pa als seus.

S'havia començat a forjar la seva llegenda. Però qui és aquest prodigi?, es demanava la gent quan la veien moure's amb aquell nervi. A cop d'ull podia semblar la típica nena amb una gràcia especial, però de seguida ja es veia que en el gest d'aquella criatura es revelava una veritat més profunda.

“La Capitana” –mot amb què l'havien batejada en els ambients flamencs de la ciutat– ja anava en boca de tothom, però no seria fins a l'Exposició Internacional de 1929 que el seu nom apareixeria per primera vegada en lletra impresa. Són paraules del crític Sebastià Gasch al setmanari *Mirador*: “Imaginín-se vostès una gitaneta d'uns catorze anys, asseguda a la cadira, sobre el *tablaó*. Carmencita: impassible, altiva i noble. I de cop un salt: la gitaneta balla. Indescrutable. Ànima, ànima pura...”

Barcelona aviat se li va fer petita. El seu nom ja havia creuat algunes fronteres i l'any 1935 debutava al Coliseum de Madrid. Seria la seva consagració en l'àmbit estatal i paradoxalment també la fi de la seva carrera a Espanya.

© Gjon Mili / Time & Life Pictures / Getty Images

L'any 1936 esclatava la Guerra Civil i no va tenir altre remei que agafar tota la família i fugir. Primer cap a Portugal, i des de Portugal cap a l'Argentina en un viatge per mar que va durar més de dues setmanes i que recordarien tota la vida com un autèntic malson. La resta ja és història, o més ben dit llegenda. Triomf esclatant a Buenos Aires, i després, la conquesta d'Amèrica i dels Estats Units, culminada amb una portada a la revista *Life* i una sessió particular davant del president Roosevelt a la mateixa Casa Blanca.

Era l'any 1947 quan va retornar a Espanya amb tots els honors i una aurèola gairebé de santa. Semblava mentida que aquella dona menuda, més aviat poqueta cosa, tímida i esporuguida, portés darrere seu el solc d'èxits i d'admiració que arrossegava. Només calia veure-la ballar, i llavors l'estupefacció encara es feia més evident. Que bé que els devia anar a les autoritats franquistes la figura de Carmen Amaya! Quina ambaixadora més formidable! Però, en realitat, que poc que tenien a veure l'art d'aquesta dona, lliure i revolucionari, i la seva enorme qualitat humana, amb el caràcter repressiu, estret de mires i provincià del franquisme. Madrid, Barcelona, Sevilla, les principals ciutats de l'estat la volien veure de prop, i encara que no tothom entenia el seu ball, els èxits que obtenia eren tan rotunds com els seus cops i girs sobre l'escenari. Després van venir París i més tard Londres, i de nou Amèrica i Europa i Londres un altre cop, on aquesta vegada va actuar per a la reina Isabel. L'endemà, la portada de *The Times* no podia ser més contundent: "Dues reines cara a cara."

Enmig d'aquesta espiral frenètica de contractes i actuacions, semblava difícil que Carmen Amaya pogués trobar un moment per fer parada i fonda i veure almenys el camí recorregut. Però ella guardava un desig secret i al final el va poder realitzar: tornar al seu Somorrostro natal, aquell amuntegament de barraques a la vora del mar on havia estat una nena feliç. Ho va poder fer dues vegades. La primera el 1951, i de seguida la van rodejar tota la colla de gitanos, que la volien tocar per comprovar que era ella. I la segona, ja més oficial, el 1959, quan va inaugurar una font amb el seu nom al mateix lloc on anava a buscar aigua de petita i on va voler proclamar emocionada el seu amor a la ciutat i a aquell barri. Al vespre va oferir un recital memorable al Palau de la Música i, com que molts gitanos no es van poder pagar l'entrada, diuen que en acabat "la Capitana" va tornar al Somorrostro per ballar al costat de tota la tropa. Gira el món i torna al Born. Havien passat més de vint anys des que n'havia marxat, però aquella nit, ni que fos per uns moments, va tornar a ser Carmencita, la gitaneta descalça i afamada de ball i de vida que acompanyava el seu pare de taverna en taverna.

Segurament un miratge. Ni el barri era ben bé el barri on ella havia nascut, ni ella tenia les mateixes forces per ballar. Des de feia una pila d'anys patia una malaltia renal que li impedia eliminar les toxines que el seu organisme acumulava. Només ho podia fer ballant, però en el fons era una cursa contra el temps, perduda d'entrada. Amb les forces que li quedaven encara va girar dos o tres anys més fins que la van cridar per rodar *Los Tarantos*, la mítica pel·lícula de Rovira i Beleta, on es recrea el Somorrostro en una versió gitana de Romeo i Julieta. És l'últim que va fer. S'havia quedat sense forces per ballar. "*Si tengo que dejar de bailar, me muero*", havia dit una vegada als doctors que la tractaven, i es va morir.

Carmen Amaya. Ningú abans no havia ballat com ella, i ningú no ho ha tornat a fer. Un geni incomparable. I tot i això, la pregunta torna un cop i un altre: què perdura en la nostra ciutat de la memòria d'aquesta dona irrepètible? O dit d'una altra manera: ha sigut justa Barcelona amb la memòria de la gran Carmen? Enguany se celebra el centenari del seu naixement i de segur que se li retrans els homenatges pertinents. Però la qüestió seguirà en l'aire, punyetera: sabrem finalment els barcelonins qui és Carmen Amaya? ■

© Pérez de Rozas / AFB

Enterrament de Carmen Amaya a Begur, el 20 de novembre de 1963.

A dalt, Amaya l'any 1940, en un reportatge de la revista *Life*. Obrint l'article, la ballaora durant el rodatge de la pel·lícula *Los Tarantos*, el 1963.

A la pàgina següent, de dalt a baix: Víctor Bautista, creador de l'aplicació Social Diabetes; Francesc Sistach, cofundador d'Appically, empresa dedicada a les aplicacions per a persones amb necessitats especials, i Marc Cercós, jove emprenedor ja molt experimentat en el camp de la informàtica, cocreador d'eyeOS i desenvolupador d'Archy.

Jordi Sabaté Martí
Analista tecnològic del diari *Ara*

Víctor Bautista, bits per millorar la vida dels diabètics

Fa dos anys i mig Víctor Bautista va saber que patia diabetis mellitus. A partir de llavors, la vida li va canviar per complet. Bautista de sobte es va veure dependent de la insulina, una substància que el seu cos no podia crear i l'absència de la qual li impedia regular el nivell de sucre a la sang.

El seu dia a dia va passar a ser un control continu del que menjava, de quan ho menjava i dels períodes que passava sense ingerir aliment. Com tants altres diabètics, es veia obligat a injectar-se la insulina a períodes fixos, però també a comptar els hidrats de carboni que ingeria amb cada aliment, cosa que al final va fer que, per no complicar els càlculs, l'alimentació esdevingués monòtona.

Però el Víctor, lluny d'enfonsar-se, va saber treure partit de la seva professió d'informàtic per millorar la qualitat de vida dels diabètics. Va decidir crear una aplicació per al sistema operatiu mòbil Android que li permetés calcular amb facilitat les calories per gram de cada tipus d'aliment que es disposava a ingerir i la va anomenar Social Diabetes.

D'aquesta manera podia fer-se una idea clara dels hidrats que ingeria quan anava a un restaurant i triava un determinat plat, fet que li permetia adaptar la dosi d'insulina segons el menú. Aquesta primera propietat de Social Diabetes li va donar molta més llibertat social per sortir a dinar o sopar amb la dona i els amics, però no va ser l'única: a més, s'hi pot programar un sistema d'avisos per saber a quines hores cal posar les injeccions, així com la quantitat d'hidrats ingerits al dia.

Aquesta última funció és força important perquè evita les hipoglucèmies nocturnes, causades pel fet d'anar-se'n a dormir amb nivells baixos de sucre en sang, una cosa summament perillosa. Si el diabètic se'n va al llit amb una ingesta de sucre insuficient, Social Diabetes l'avisava i li diu quin tipus d'aliment ha de menjar abans d'adormir-se.

El Víctor es va associar posteriorment amb una antiga companya de carrera per llançar l'aplicació com a negoci. En van fer una versió de pagament i una altra gratuïta més senzilla per a mòbils i tauletes, que s'ha descarregat més d'onze mil vegades i ha estat traduïda a vuit idiomes. El més interessant, però, és que, segons càlculs de Bautista, l'ús de Social Diabetes podria estalviar a l'Administració fins a 1.500 euros per pacient en despeses d'hospitals, ambulàncies, etc. El 2012 la Unesco els va atorgar el premi WSA - Mobile Content a la millor aplicació de salut, que van recollir el gener passat a Ab Dhabi. ■

Francesc Sistach combat l'autisme des de les tauletes

Per a Francesc Sistach, la joventut és més en l'actitud que en l'edat, ja que en plena quarantena aquest enginyer informàtic va decidir muntar la seva *start-up* a contra corrent i amb el capital inicial de la família i uns quants amics. I potser el motiu de la joventut d'esperit del Francesc és la Sara, la seva filla de set anys, amb un autisme sever detectat als pocs mesos de vida. Tot i que no parla i viu completament tancada en si mateixa, la Sara empeny cada dia el Francesc a ser un pare millor i reptar la seva malaltia.

Potser el moment més important en aquesta lluita es va produir fa tres anys, quan el Francesc va comprar un iPad. No hi havia cap intencionalitat en aquest fet, però la veritat és que la tauleta es va convertir en un raig de llum al final d'un llarg túnel. El Francesc va quedar bocabadat en veure com la Sara agafava l'iPad i començava a interactuar-hi d'una manera molt més natural del que ho havia fet abans amb qualsevol persona o objecte.

Llavors va començar a buscar informació sobre la interacció dels nens autistes i d'altres persones amb necessitats especials amb diferents dispositius tecnològics. Tota la informació que anava trobant l'abocava a la pàgina iAutism.info, que va acabar sent un web de referència sobre el tema, amb mencions a *The New York Times* i la CNN.

Hi havia moltes aplicacions per a mòbils i tauletes amb finalitats terapèutiques, atesa l'espectacular reacció de les persones autistes davant les pantalles tàctils. Tanmateix, el Francesc no en va trobar cap que se centrés en el lleure, és a dir, que permetés a l'autista no només aprendre, sinó també jugar i distreure's, i fins i tot fer-ho amb la seva família per, així, integrar-se en l'àmbit familiar.

És per això que va decidir crear Happy Geese, una variant del joc de l'oca per a iPad que en permet simplificar el funcionament segons el perfil de cada persona, de manera que es van sumant elements de complexitat a mesura que l'autista va progressant. Per exemple, els daus no funcionen amb nombres, sinó amb colors, i el mateix passa amb les caselles que permeten anar "d'oca a oca".

El joc té un model de negoci *freemium*: és una aplicació gratuïta bàsica amb diversos accessoris que l'enriqueixen, els quals es poden comprar a la botiga d'aplicacions d'Apple. L'empresa que hi ha darrere de Happy Geese es diu Appically i va ser fundada pel Francesc juntament amb un soci gràcies a inversions particulars per valor de 50.000 euros. Després de l'èxit de Happy Geese, de la qual s'han fet 65.000 descàrregues en 130 països, ara volen provar altres aplicacions també per a persones amb necessitats especials. ■

Marc Cercós, el talent que va seduir Google

Amb gairebé una dècada d'aventures empresarials, als vint-i-cinc anys Marc Cercós ja és un emprenedor experimentat. Va ser el nen prodigi –al costat de Pau Garcia-Milà– de la informàtica catalana amb eyeOS, l'escriptori que s'instal·la en un servidor i que permet operar-hi des de qualsevol ordinador. El van crear amb tot just divuit anys, quan ningú no havia sentit parlar encara d'informàtica al núvol.

L'experiència d'eyeOS va ser un èxit no només en el camp empresarial, sinó també en el social; la seva joventut i l'empenta mediàtica de Garcia-Milà els van portar a fer conferències i simposis, així com a aparèixer als principals programes de televisió, mostrats com la prova que el país tenia un gran planter de talent per al futur. Entre els seus clients hi havia Telefónica i IBM.

El Marc s'estimava més deixar el bastó de comandament al Pau i centrar-se en les tasques de desenvolupament tècnic. Aquella distribució de rols funcionava bé, encara que no sense tensions. A ell tot el circ mediàtic que es va articular al voltant d'eyeOS no l'acabava de convèncer, i quan la companyia va haver d'adoptar un caire més empresarial i enfocar-se als clients corporatius per oblidar-se dels usuaris domèstics, el Marc va saber que aquell no era el seu projecte. Ell veia eyeOS com una aportació a la gent normal, que els havia fet servei a ells en el passat i ara podia ser útil a d'altres.

Va parlar amb el Pau i li va vendre la seva part de l'empresa. De sobte es va veure amb vint-i-pocs anys, molts diners i cap projecte clar. La seva primera idea va ser anar a Califòrnia i matricular-se a Stanford, la universitat de Sergey Brin i Larry Page, fundadors de Google, per estudiar enginyeria informàtica. Però aviat es va adonar que, amb la seva experiència, passar per la universitat potser era fer un pas enrere, de manera que va optar per concedir-se un temps de reflexió.

Durant aquest període va prendre dues decisions: la primera va ser anar-se'n a viure a San Francisco per estar a prop de l'ambient de Silicon Valley, i la segona, llançar Archy, una aplicació per a ordinadors Mac que utilitza el servei Google Drive com a sistema de compartició d'arxius i disc dur virtual. Archy té la virtut de simplificar tasques com la càrrega d'un arxiu en un servidor o l'enviament de documents entre persones sense que calgui la mediació del correu electrònic.

El sistema ha cridat força l'atenció de Google, que va convidar el Marc a presentar-lo davant tota la companyia al Google I/O 2013, el seu últim congrés mundial per a desenvolupadors, a mitjan mes de maig passat. ■

© Ana Yael Zareceansky

Julià de Jòdar
Escriptor

Salom, fill de Sinera, pels carrers espectrals de Lavínia

En el centenari de Salvador Espriu. Fantasia de Julius von Fuck amb fagot i timbales

I Salom diu:

«Fill de Sinera per voluntat, i veí obligat d'aquesta Lavínia de ressons virgilians, la ciutat de Lavini, germà del rei Latinus, o la fundada per Enees en homenatge a la seva dona, Lavínia, filla de Latinus, en temps de fusions entre aborígens i nouvinguts que anticipaven la futura Roma. Que lluny de l'urbs, la nostra Lavínia, perquè som dintre Konilòsia, un país situat entre Rarotonga i la Mar del Somni. Els konilosians, gent d'una història gloriosa, rodolaren, i encara rodolen, per un pendent d'una decadència inacabable. Són desconfiats, gasius i pobres. Tracten llur patrimoni col·lectiu, espiritual i material, amb la més grossa de les indiferències. Ara es creuen un poble en absolut inferior, ara adopten una actitud d'una suficiència ridícula. Els konilosians no llegeixen mai res, no saben res, res no els interessa [...] Són envejosos i mesquins, elogien el poderós i el mediocre, no toleren el talent ni la independència de caràcter.

»Lavínia és una gran ciutat anàrquica i modèlica, xiroia i plebea, focus nacionalista dels lavinians, els quals constitueixen un grup a part dintre Konilòsia. Tenen una llengua diferent i els defectes konilosians, augmentats. A Lavínia es balla la dansa més bella, es produeix una excelsa literatura, i el poble és conscient i totalitari. Hi ha un metropolità potser de mig quilòmetre de llarg, el més important del

món: li diuen el Gran Metro. Com que Lavínia és una ciutat opulenta, sempre disposa d'un senyor bisbe *in partibus* de recanvi. Ens dediquem al comerç, a una primària i grofoluda explotació fabril, i a l'exercici de l'advocacia, que engreixa i ensagina la nostra abundosa fauna eixerida i llesta. Els lavinians som els rics de Konilòsia, o almenys ho érem, abans de la panacea combinada d'emigració i turisme.

»En aquesta ciutat-laberint, com tantes en la història –posem Ctesifon, si voleu–, entre una república escarnida i una crudelíssima guerra civil

Gorges lascives, pels terrats,
xisclen desigs propis de gats.
Infants de rostres demacrats
roben per fam als plens mercats.
[...]

A trenc d'albada canta el gall,
entren manobres al treball,
esmorzant trossos de badall.
[...]

Menges de fonda o d'ambigú,
regalimoses d'oli cru,
tornen el fetge gros i dur,
com si el tinguéssiu de cautxú.

»Capvespre. Calda. Calma. Carrerons avall, em perdia aviat, entre xisclets de mainada, venedors de taronges i cacaueters. Pols, mandra, batusses, blasfèmies. Pluja d'escombraries des de balcons misèrrims. Cans tnyosos, plens de brians, es disputen rosegons d'immundícies. Entro a la taverna. Rere el taulell, m'increpa el monstre rabassut i geperut: "¿Què desitjava...?" A l'habitació llargaruda, curulla de taules amb estovalles tacades, una trentena de desferres s'hi arredossen. Crits, fortor de tabac baratíssim, ganivets sobre tendrums, ritme de xarrups. Un perdís maltracta, sense soroll, una pigada per obligar-la a afuixar la mosca. Indiferència. Desfilen, escarafallosos, els invertits: Verge Folla, Pell i Os, Pitoperume, la Colometa, Faisà Daurat, la Lleona, el Lliri, Crisantem. La cambrera en detalla currículums, amb menyspreu de dona. M'hi fixo: ¿I aquella Afrodita rostida, estulta, ocassa...? Però si és... en Josep Sereno! I plego i me'n vaig. A la plaça, m'envolten brivalls d'àgils mans, feinotes d'amors de fosca, tavernes al bany maria i ramats de carnestoltes que remuguen colomassa cervantina de Terrassa.

Ah, tristesa, tristesa,
ulls meus, terra envilida,
ran del mar! A les ombres
vacil·lants que s'apleguen
ara a l'entorn, començo
a recordar l'antiga
dignitat, amb paraules
d'aquesta llengua morta:
carreus d'esforç i pena
que bastiran la nova
ciutat de les lloances.

© Paco Elvira / Cover / Getty Images

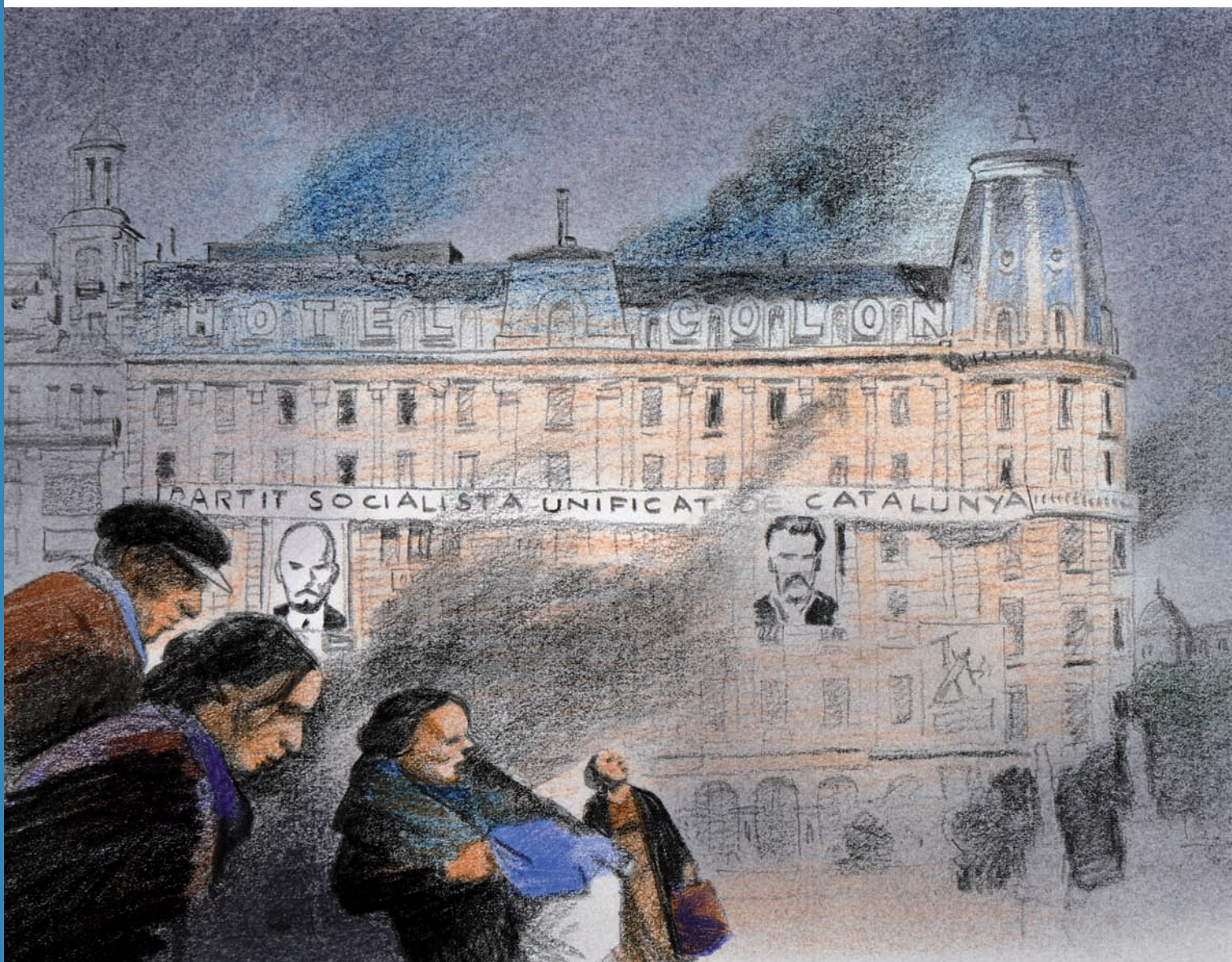

»Sortia inquiet, apressat, sense gosar tombar el cap, de la projecció de *M, el vampir de Düsseldorf*, quan ensopego Secundina Llopart, la portera de l'edifici del carrer Diputació que van habitar els meus pares en arribar a Lavínia, el 1915. Nerviosa encara, Secundina es queixa que un lladregot jove li ha afanat "trenta sagrades" ("Quins nervis! Si he hagut de prendre fins i tot una til·la!"). Li demano per les germanes Ginebredes. "La Magdalena Blasi visitava quatre o cinc vegades l'any –diu Secundina– el pis humilíssim del carrer de la Llanterna, prop de la plaça del Sol, on vivien aquelles desgraciades. Cada dia, l'Amèlia baixava les escales a portar la feina de mitja encarregada i a fer cua per obtenir una mica de carn per a la germana enllitada, a qui va acabar desitjant-li la mort. La Blasi les va deixar quan s'acostava la guerra i elles es van quedar soles, esperant una mort comuna i barrejada amb el capellà, el fuster, el matrimoni jove i els propietaris (si no se n'anaven al camp) de l'edifici on vivien."

Un fagot, un patètic
violí, a la dansa
suburbana dels tristos
morts amics. Més profundes,
amb excessiu missatge
de premi o de condemna,
trompetes del Judici.

»De la mà de Secundina –que un dia ha de passar a la immortalitat amb frase memorable: "Talli qui talli el bacallà, una es queda sempre de portera"–, trobo Efre Pedagog, E(s)colampadi Miravittles, Pura Yerovi i, quina casualitat, Magdalena Blasi. "Quin dia de sol gloriós! –murmurava, climatològica, la vella dama–. I la vida, quines coses. Ara que em divertia, pobre home, i es mor mentre feia putxinellis, al mig del carrer... Li resaré un parenostre... Eren savis, aquells senyors..." I aclaria Miravittles: "Discutíem amb un cervantista sobre el nombre de dimonis que veié l'Altisidora del *Quixot* a les portes de l'Infern, quan l'home va caure rodó amb les mans enguantades d'Altisidora i de Diable." La sempre lúcida Secundina cantava les absoltes del titellaire mort: "*Certus* que el número d'aquest paiet no es cantarà mai més als biribisos. I gràcies que una no jugava a la seva rifa: als temps que corren, si la marres, tururut ginjola." La jove dama Pura Yerovi, de sina feixuga, va reflexionar, mentre se n'anava, sobre l'orfenet que ajudava el mort: "I aquell infeliç! Un nen abandonat...! Quanta misèria...! Em trobaré malament!" Però la senyora Magdalena Blasi, imparcial, va controlar: "I mira, he agafat gana..."

A Ctesifon i altres ciutats,
pobres i rics, prou barrejats,
cremen el foc dels set pecats,
davant la mort que els ha engendrats.
Velles malignes d'ulls glaçats
dicten darreres voluntats
contra parents esperançats.
I aquell que resta ja es compon,
a Vic, a Reus i a Ctesifon.» ■

© Andreu

Guillem Martí
Economista

Miquel Serra i Pàmies, l'heroi oblidat de 1939

Quan els franquistes van creuar l'Ebre tothom donava per perduda la Guerra Civil. D'acord amb la política de terra cremada ordenada des de Moscou, els comunistes van decidir destruir tot el que mantenien encara sota control. A Barcelona van projectar volar fàbriques, vies de comunicació, túnels de metro, punts d'abastament energètic i conductes d'aigua potable: es preveia la destrucció d'una quarta part de la ciutat, i un cost de centenars de vides humanes que s'estimava "acceptable". La ciutat es va salvar in extremis perquè el dirigent que havia de dur endavant el pla, Miquel Serra i Pàmies, va poder sabotejar-lo.

L'home que va evitar la destrucció de Barcelona

D'ideologia marcadament catalanista, el reusenc Miquel Serra i Pàmies va ser un dels fundadors del PSUC i també vicesecretari i tresorer del partit, però la seva independència de criteri respecte del PCE i de la Komintern l'acabaria duent als calabossos de Stalin.

Durant la Guerra Civil Espanyola, l'URSS i la Internacional Comunista van destinar molts recursos i alguns dels seus millors homes a Espanya per intentar controlar el desenvolupament del conflicte i establir un satèl·lit comunista al sud d'Europa. Neguitosos amb el ràpid ascens d'Adolf Hitler, per a l'URSS era d'una importància vital disposar d'un aliat de confiança a l'Europa occidental.

El Partit Comunista d'Espanya ja estava sota el control del Komintern, que així exercia una forta influència sobre el Govern de la República, però a Catalunya la situació política era més complexa. A més, des de Moscou s'observava amb preocupació la creixent influència del POUM i de la CNT-FAI, que s'escapaven completament de l'ideari soviètic. El 23 de juliol del 1936 va semblar que la situació política prenia un caire favorable als interessos soviètics. El Partit Comunista Català (PCC), la Unió Socialista de Catalunya (USC), el Partit Català Proletari (PCP) i la Federació Catalana del PSOE s'unien per formar el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Aquest nou partit complia les principals línies ideològiques de la Internacional Comunista, que de seguida va intentar convertir-lo en una branca regional del PCE.

Entre els dirigents de la USC hi havia Miquel Serra i Pàmies, nascut el 17 de gener del 1902 a Reus. Va ser un dels membres fundadors del PSUC i també en va ser el vicesecretari i tresorer. La seva ideologia, marcadament catalanista i amb un fort sentiment social, va fer que el president Companys diposés en ell la seva confiança i el nomenés conseller de Proveïments el 29 de juny del 1937. La seva cartera de competències creixeria durant la Guerra Civil i ocuparia també la conselleria d'Obres Públiques.

Diversos membres del PSUC encapçalats per Serra i Pàmies es van mostrar contraris que el partit perdés la seva independència i quedés subjecte a les ordres de Moscou, i menys gràcia els feia encara haver de quedar sota la direcció del PCE. L'ideal dels comunistes espanyols era el d'un estat centralista on Catalunya no era res més que una regió per uniformitzar. Això topava frontalment amb l'esperit catalanista i l'anhel d'independència política que havien forjat el PSUC.

A mesura que avançava la guerra creixia el nerviosisme entre els polítics republicans. Alguns membres del PSUC van començar a anteposar la supervivència del partit als ideals que l'havien fet néixer. Demanaven cedir davant les pretensions del Komintern i del PCE en un intent desesperat de rebre recursos i suport estranger per assegurar a l'exili la continuïtat del PSUC, un cop Catalunya hagués

© Josep M. Sagarra / ANC

Reproducció d'un retrat de Serra i Pàmies pertanyent al fons del fotògraf Josep M. Sagarra, dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya. La data que hi figura és la de presentació del govern de Companys –pàgina següent– en què el jove dirigent del PSUC va entrar com a conseller de Proveïments.

caigut en mans dels *nacionals*. Serra i Pàmies es va mostrar ferm defensant la independència del partit, actitud que va enfurismar els agents que l'URSS i la Internacional Comunista havien enviat a Espanya. A Moscou arribarien diversos informes qualificant-lo d'element perillós per a la consecució dels objectius dels comunistes a Catalunya.

El Komintern ordena arrasar la ciutat

Un cop les tropes franquistes van haver creuat el riu Ebre, tothom donava per perduda la Guerra Civil. Els màxims dirigents polítics republicans van començar a emprendre el camí de l'exili, però a Barcelona es preparava una defensa a ultrança i cada matí sortien camions carregats de joves i vells a cavar trinxeres. Els líders polítics i militars aviat van veure que la població, desanimada i exhausta per la falta d'aliment, no respondria a les crides a la resistència que feia el president del Govern espanyol, Negrín. La situació va prendre un caire dramàtic i, encegat per la ràbia i pels seus eslògans de "victòria o mort", els comunistes van decidir destruir tot allò que no poguessin mantenir sota control. Les ordres de Moscou eren clares: terra cremada.

Es va convocar una reunió de membres del PCE i del PSUC amb especialistes en demolició de la Brigada Líster per executar els dissenys de la Internacional Comunista i de l'URSS, en la qual es va dissenyar el pla per destruir Barcelona. Es disposava d'uns quants milers de tones de trilita i de grans quantitats de munició d'artilleria, que serien suficients per volar les principals fàbriques de la ciutat, els

© Brangulí / ANC

Foto oficial del govern format per Lluís Companys el juny de 1937. Serra i Pàmies hi apareix dret, el primer a l'esquerra. A la pàgina següent, panorama de destrucció a la Gran Via arran dels bombardeigs de l'aviació de Mussolini durant els dies 16 a 18 de març de 1938, que van provocar la mort d'un miler de persones.

punts de subministrament energètic, els conductes d'abastament d'aigua potable, les vies de comunicació i els túnels del metro. Es calculava que així es destruiria una quarta part de Barcelona. També es van fer càlculs sobre els centenars de morts que aquestes explosions ocasionarien i es va concloure que eren danys col·laterals acceptables.

Cap dels assistents a la reunió no va gosar qüestionar els plans presentats pels agents del Komintern. Veient que no serviria de res oposar-s'hi, Miquel Serra i Pàmies va oferir-se a ser ell qui acabés d'enllestir els detalls i qui finalment donés la fatídica ordre de destruir Barcelona. Lluny de dur a terme la tasca encomanada, Serra i Pàmies va dedicar tots els seus esforços a evitar que aquell monstruós projecte arribés a bon port. Convocava reunions constantment, induïa a confusions en l'hora i lloc de trobada, facilitava contactes erronis i creava tot tipus de dilacions. Mentre ell s'hi jugava el coll, Barcelona seguia intacta. Era una cursa contra rellotge esperant amb ànsia l'entrada dels *nacionals* a Barcelona abans que el seu sabotatge fos descobert.

El 25 de gener del 1939 el Govern de la República i el de la Generalitat ja havien sortit cap a França. Les bateries antiaèries de Montjuïc havien estat desmuntades, i els locals dels ministres i la resta d'oficines, desallotjats. A l'Hotel Ritz encara hi quedaven alguns membres del PCE i del PSUC. Quan van saber que les tropes franquistes eren a Molins de Rei i avançaven cap a Pedralbes, van aixecar-se ràpidament per emprendre el camí de l'exili. Els dos últims membres del PCE que quedaven a la sala van convidar els del PSUC a marxar abans dient que ells es quedaven a resoldre un assumpte. En sentir-ho, Miquel Serra i Pàmies va demanar a Abelard Tona i Nadalmal que es quedés amb ell, que no sortís de la sala. Tona de seguida va entendre per què el seu amic i company de partit li feia aquesta petició, tot i el perill que comportava per a les seves vides. Els dos membres del

© David Seymour / Magnum Photos

PCE tenien l'ordre de no deixar la ciutat fins que no ho hagués fet l'últim membre del PSUC, perquè així podrien denunciar davant dels alts càrrecs de Moscou que el PSUC, en un acte de covardia i de traïció, havia abandonat Barcelona i l'havia lliurat als franquistes, i exigir sota aquest pretext la dissolució del partit català.

Els dos membres del PCE i els dos del PSUC van passar la nit a Barcelona esperant nerviosos que algú es decidís a fer el primer pas cap a l'exili. La situació no va desencallar-se fins a la tarda del 26 de gener, quan un cambrer va entrar a la sala cridant que les tropes franquistes desfilaven pel passeig de Gràcia; l'Hotel Ritz es trobava a dues cantonades d'allà. Tots quatre van aixecar-se de cop i van córrer cap als cotxes. Ja no importava qui sortia primer; l'únic que tenien al pensament era evitar ser capturats per l'enemic.

Miquel Serra i Pàmies va poder escapar de Barcelona en cotxe i va dirigir-se a la frontera francesa. Gràcies a la seva estratègia dilatòria, Barcelona seguia intacta. Els mateixos franquistes van mostrar una gran sorpresa quan es van trobar les obres d'enginyeria civil i gran part de les fàbriques en bon estat, ja que preveïen que els comunistes hi aplicarien la tàctica de terra cremada.

De França als calabossos de Stalin

Un cop a França, Miquel Serra i Pàmies va retrobar-se amb la seva dona, Teresa Puig i Sitges, que ja feia uns dies que havia marxat de Barcelona. Primerament es van instal·lar a París, però a l'exili la situació tampoc no era plàcida: els serveis secrets francesos vigilaven tots els moviments dels dirigents polítics catalans i espanyols, i els serveis secrets franquistes també van començar a perseguir els polítics exiliats, fet que va obligar la parella a traslladar-se a Orleans.

Joan Comorera va viatjar a Moscou el maig del 1939 per reunir-se amb el Komintern. El secretari general del PSUC

Un grup de dones confeccionant una pancarta per al PSUC, al començament de la guerra.

© Apic / Getty Images

volia demanar que el partit català fos reconegut com a membre de la Internacional Comunista. Contra tot pronòstic va aconseguir que el Komintern s'hi avingués, tot fent una excepció en el seu principi centralista. Evidentment, la decisió va encendre els ànims dels dirigents del PCE, que, furiosos per haver perdut l'oportunitat d'eliminar el partit català, van decidir fer-ho pagar car a aquells que els havien plantat cara.

El juliol del 1939 Joan Comorera va demanar a Miquel Serra i Pàmies i a Josep del Barrio, un altre dirigent del PSUC, que anessin a Moscou. Els va dir que el Komintern requeria la seva presència com a representants del partit per acabar de tancar la seva adhesió a la Internacional Comunista. Tot i que el secretari general els havia dit que es tractava d'una mera formalitat i que en poques setmanes tornarien a ser a casa, Serra i Pàmies va escriure algunes cartes als seus amics en forma de comiat. Era conscient que potser no tornaria mai de Moscou.

Quan els dos companys de partit van arribar a la capital soviètica van ser arrestats. Miquel Serra i Pàmies va ser conduït als calabossos de la Lubianka, la seu de l'NKVD, els serveis secrets estalinistes, tal com els va passar a Bukharin, Zinoviev, Radek i tants altres socialistes i comunistes víctimes de les purgues estalinistes. Mentre esperava un judici del qual feia temps que s'havia dictat sentència, Serra i Pàmies era sotmès a brutals interrogatoris i tortures en els gàlids soterranis de l'edifici.

El judici va començar el 14 d'agost del 1939. Entre el jurat hi havia alts membres del secretariat del Komintern com Georgy Dimitrov, més tard cap del Govern de Bulgària; Vasil Kolarov, futur president del mateix país; Wilhelm Pieck, que al cap de deu anys accediria a la presidència de la República Democràtica Alemanya, i Ernö Gerö, agent soviètic destinat a Espanya. També hi van participar Dolo-

res Ibárruri, "la Pasionaria", Jesús Hernández i José Díaz, membres de la cúpula del PCE i instigadors del procés. Van acusar Miquel Serra i Pàmies de diversos càrrecs, alguns dels quals eren realment sorprenents.

Assegut a la banqueta dels acusats, Serra va escoltar com l'acusaven d'anticomunista, trotskista i maçó; de ser el responsable de la pèrdua dels arxius del PSUC; d'incomplir les ordres de volar Barcelona i de perdre els fons econòmics del partit; de pertànyer als serveis secrets francesos i, per últim, de ser el principal culpable de la derrota republicana en la Guerra Civil. En sentir aquesta última i descabellada acusació, Miquel Serra i Pàmies, molt debilitat per les tortures a què havia estat sotmès, va patir una crisi nerviosa que va obligar a suspendre la sessió. Les seqüeles d'aquest accident l'acompanyarien durant la resta de la vida en forma de paràlisi de la meitat dreta de la cara.

En les sessions posteriors, Serra i Pàmies va tenir l'oportunitat de defensar-se. Sabia que res del que digués no serviria per canviar una sentència que ja havia estat dictada abans que arribés a Moscou. No obstant això, va decidir plantar cara als assistents argumentant durant més de tres hores seguides a favor de la seva actuació de boicotejar l'estratègia de terra cremada a Barcelona. La defensa va ser tan emotiva que el jurat va decidir consultar la qüestió directament amb Stalin. Finalment, el Komintern va considerar que destruir Barcelona hauria comportat una matança civil que hauria provocat una condemna internacional, greument perjudicial per a la imatge del comunisme.

El 20 d'agost del 1939 es va tancar el procés. Serra i Pàmies va ser exculpat d'haver incomplert l'ordre de volar Barcelona, però declarat culpable de la resta de càrrecs, incloent-hi el de ser el principal responsable de la derrota militar. El seu company Josep del Barrio també va ser declarat culpable, però de delictes menys greus.

En el moment en què es va dictar la sentència de condemna els dos companys de partit van quedar totalment desconcertats. Els ordenaven que viatgessin a Xile per crear-hi la seu del PSUC a l'exili. No s'explicaven com podien confiar aquesta missió a dos culpables de tants delictes contra la causa comunista. Al cap de poc van començar a entendre què passava: la ruta que el Komintern havia preparat per fer-los arribar a Xile començava amb un viatge en tren en direcció a Sibèria. Tan aviat com van poder, els catalans van abandonar el tren burlant els dos agents secrets que els vigilaven. En un viatge dur i penós van aconseguir arribar pel seu compte a Vladivostok, el port més oriental de l'URSS, des d'on van passar al Japó, on van agafar un vaixell cap a Los Angeles. Després tots dos van viatjar a través del continent americà fins a Xile, on s'havien exiliat diferents amics i membres del PSUC. Però Miquel Serra i Pàmies temia que la seva vida correués perill en aquell país i va decidir refer gran part del camí per acabar instal·lant-se a Mèxic, on també s'havia instal·lat una important colònia d'exiliats.

L'exili a Mèxic

Poc després que Serra i Pàmies marxés cap a Moscou, Teresa Puig havia rebut una carta de la capital soviètica on li explicaven que el seu marit havia mort heroicament lluitant per la causa comunista. També Serra i Pàmies creia que la seva dona i la seva filla, que encara no havia conegut, eren mortes. Va llegir en un diari que una bomba alemanya havia caigut dins el refugi antiaeri del barri francès on vivien i havia causat un enorme nombre de víctimes. Malgrat les adversitats, tots tres seguien vius. Va ser gràcies als programes de reagrupament de famílies refugiades impulsats per la Creu Roja que la família va poder recuperar el contacte. Però el retrobament no seria fàcil: fins a sis cops els serveis secrets franquistes van impedir a la Teresa i la seva filla agafar un vaixell des de

França en direcció a Amèrica; les estaven vigilant amb l'esperança que Miquel Serra i Pàmies tornés a França a buscar-les per detenir-lo i processar-lo. Finalment, van aconseguir documentació falsa, que els va permetre abandonar França en vaixell per anar a Nova York. D'allà van marxar a Mèxic en autobús, on van poder retrobar-se amb en Miquel. La família es va instal·lar a Guadalajara, on encara avui resideixen els seus néts i besnéts.

Ja a Mèxic, Serra i Pàmies va escriure una carta al seu germà on manifestava:

“Tu creus que si els barcelonins coneguessin aquest episodi em tindrien un agraïment? Jo, que podia perdre la vida a Barcelona en les meves dilacions i contraordres primer, i a Moscou després, en el procés. Creus que un dels veïns a qui li esperava una mort segura em donaria les gràcies? No, germà Josep. Els pobles s'obliden dels perills que han passat i viuen el present. Si algunes gestes recorden són les bàrbares, no les humanes [...] Al meu entendre ningú pot afirmar haver complert amb el seu deure, ni com a català ni com a home públic. Tots, absolutament tots, som responsables de la tragèdia del nostre poble. L'únic que jo podria demostrar és que no he estat un covard.”

Miquel Serra i Pàmies no va tornar mai a Barcelona. Va passar la resta de la seva vida a Mèxic, on va morir d'una pneumònia el 14 de juny del 1968, a l'edat de seixanta-sis anys. La seva història no es va difondre mai. Encara avui són molt pocs els que saben com de prop va estar Barcelona de convertir-se en una ciutat devastada. Com de més difícil hauria estat la postguerra a Barcelona sense subministrament elèctric, sense aigua potable i sense teixit industrial? Què seria avui Catalunya si la seva capital hagués quedat reduïda a runes? Gràcies als esforços d'un home que hem oblidat, no coneixerem mai les respostes a unes preguntes tan esgarrifores. ■

Dolores Ibárruri, “la Pasionaria” (1895-1989), arengant els soldats en una data no determinada de 1937. La Pasionaria va tenir un paper rellevant en la persecució estaliniana contra Serra i Pàmies. A la dreta, l'hotel Colón de la plaça de Catalunya, on es va establir la seu central del PSUC, en una imatge de novembre de 1936.

© ITAR-TASS / Prisma

© Pérez de Rozas / AFB

Toni Sala

‘Keep calm and read Espinàs’

Una vida articulada
Josep M. Espinàs
Edicions La Campana
Barcelona, 2013
504 pàgines

A *Una vida articulada*, deslliurats de dates i títols concrets, i retallats, els articles d'Espinàs s'han convertit en una barreja de memòries i crònica, de miscel·lània i de llibre de filosofia pràctica, en el millor sentit de la paraula. Llegit el mig miler de pàgines –seleccionades d'una muntanya de trenta-sis anys, onze mil columnes–, en trec un parell o tres de conclusions.

La primera, que Espinàs és el pont ample, funcional i ineludible que lliga l'articulisme clàssic català –Carner, Sagarra i especialment Pla– amb l'articulisme de Monzó, Pàmies o Moliner: un articulisme modern i ciutadà, fruit de la societat de l'abundància –amb crisi o sense– i basat en la guàrdia permanent del sentit comú contra els venedors de motes i el facilisme dels tòpics, un articulisme en els temps dels audiovisuals i les màximes audiències, que fa servir el matís contra l'espectacularitat –i moltes vegades no hi ha res tan espectacular com el matís.

Espinàs deixa enrere la mala llet i l'enciclopedisme de Pla, és més despullat, menys llibresc, però igualment conversador: té la mateixa capacitat de narració, d'observació, de fer punta a tot, d'elevació de l'interès. Té la ironia

de l'amic que voldries permanentment a taula. Per això aquest llibre és tan llaminer. Res no n'entrebanca la lectura.

La segona, que darrere aquests articles hi ha la tenacitat de tota una filosofia. Una saviesa passada pel sedàs de tantes generacions com l'etimologia de les paraules i que, a partir de l'escepticisme propi d'un diari –que és l'escola permanent del real–, se'ns emporta a una visió optimista i convincent de l'existència humana. L'optimisme és al moll de l'os d'aquest llibre. A partir d'aquí, com va deixar dit sant Tomàs, “el bé es difon per si mateix”, i no es pot demanar més a un llibre.

La manera que té Espinàs d'aconseguir-ho és destranscendentalitzant la persona, fent-la sortir del mig de la composició. No pas com els romàntics, que desplaçaven la persona abocant-la a la naturalesa, sinó trobant-la a les immediateses, a la vida civilitzada, a l'entorn, mai gaire lluny. Espinàs és el nostre enviat especial a la quotidianitat. Fa com un salabret que cacés la silueta imprecisa de la condició humana. Per això aquesta fixació en el defora immediat, en els nens, els animals –sobretot els petits, els insectes–, els arbres i els objectes, en els detalls i la infinitat de

coses petites que conformen l'ambient on l'home es fa: les circumstàncies que ens siluetegen. Les coses gratuïtes, perquè “els actes lliures i gratuïts defineixen l'ésser humà”. I tant, que sí: la gratuïtat és la base de la llibertat. No li cal moure's gaire, les coses li arriben, es defineix més pel que no és que pel que és, i per això repeteix constantment que quan es posa a escriure tot el seu entorn desapareix. Espinàs desapareix i, gràcies a aquesta desaparició, es converteix en el mirall de qualsevol. És clar que desapareix: es torna la silueta, el buit, com si l'entorn del món fos la seva pell i com si les realitats més interiors i més íntimes –aquesta fixació amb el temps, per exemple, que ens passa a través– fossin al defora. Així descriu el buit que ens admet. Un buit que té forma humana.

És una trampa on caiem molt de gust. Perquè que sigui antitranscendent no vol dir que no transcendeixi. Un buit –un ambient– més que un mirall és un motllo. Observem l'observador Espinàs, ens reconeixem en el seu “exercici periòdic de despersonalització”, n'aprenem i li agraïm sobretot l'exemple de serenitat. ■

Eudald Espluga

Escriptor

Una trobada imaginària

Per un atzar que no miro de comprendre, vaig esdevenir testimoni del que alguns no dubtarien a dir-ne una trobada. El mèrit no va ser pas meu, ja que, envoltat per l'eufòria general, em vaig limitar a seguir el curs dels esdeveniments.

En el novembre especialment fred de l'any 1997, un dia, a l'oficina de l'editorial, la gent va començar a sortir de les seves trinxeres, formades tot just per un pupitre atrotinat i una petita estufa que havíem de fer servir per torns per connectar a l'electricitat. L'origen del renou era la improbable trucada que algú havia rebut de l'altra banda de l'Atlàntic; segons alguns, de l'editorial Little Brown, però els altres ho negaven amb vehemència. El fet era que David Foster Wallace era a la ciutat, fugint de la gira promocional de la seva mastodòntica *Infinite Jest*, i aquí, tot i que ningú no havia llegit ni una línia de la seva obra, ens hauríem batut en duel contra tot aquell que hagués gosat posar en dubte la seva vàlua.

El fred de Barcelona ens va copejar en el mateix instant en què vam sortir al carrer. Corríem rere Ignacio Losada, el portador de la privilegiada informació, que, a manera d'íncit capdavanter, capitanejava la petita colla. Finalment, vam entrar com un ariet descoordinat a l'històric London Bar, on, sense saber-ho, Wallace s'havia sumat a la llista de clients il·lustres encapçalats per Gaudí i Picasso. A l'Ignacio li havien encomanat envoltar, capturar i portar Wallace a l'aeroport. Els altres, escarxofats en una luxosa llotja, vam demanar per beure i ens vam posar a contemplar el desigual combat.

Rememorant ara l'escena, crec que podria diagnosticar en cada moviment de Wallace, en cada paraula pronunciada amb el seu profund anglès, tots aquells mals que no eren solament malaltia, sinó un calidoscopi des del qual tramava la seva literatura: un patològic laberint format per monòlegs hilarants, extenuants, un monument aixecat per una consciència exacerbada, excessiva, que es cargolava sobre si mateixa.

Però aleshores jo no en sabia res, d'això, de manera que em limitava a contemplar la seva descomunal figura, a tractar de seguir amb la mirada els seus gestos hieràtics, perquè ja estava borratxo o drogat, i de sobte començava a cridar, colèric, comportant-se com un Hamlet fraudulent que en escoltar la confessió del seu oncle no es pot contenir per ordir una venjança.

Al cap d'uns instants del segrest límbic que inexplicablement acabava de posseir-lo, la seva fulguració havia remès i deixava pas a la pal·lidesa. Wallace va sortir a fora, al carrer Nou de la Rambla, possiblement per vomitar, i va participar així de l'esperit històric de l'anomenat en altre temps Barri Xino, llegendari per les ràtzies i els seus nínxols de pecat. Resignat, apàtic, Ignacio Losada el va imitar.

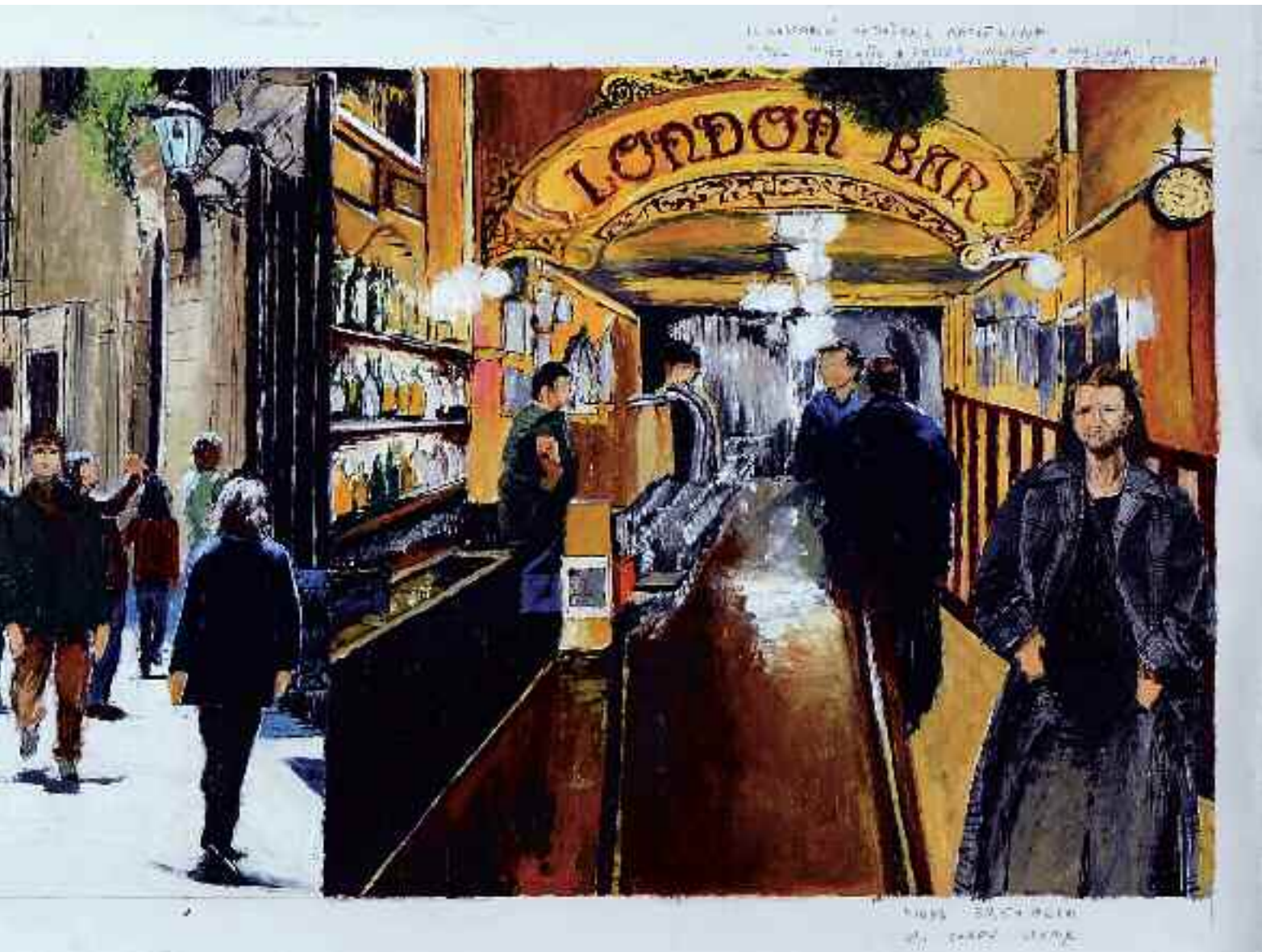

© Elisenda Llonch

Va ser aleshores que, mirant al meu voltant, em vaig adonar de la presència d'un dels descobriments recents de la màquina editorial barcelonina, un escriptor xilè al qual acabaven de publicar una obra que s'inscrivía sota el signe de Marcel Schwob i Borges: *La literatura nazi en Amèrica*, una antologia fictícia d'escriptors imaginaris. Però en aquell moment Bolaño encara no era Bolaño, ni Belano, tot i que sempre ho hagués estat, i des d'aleshores em torturo en pensar l'espectacle que em vaig perdre i que ara només puc imaginar.

Fabulo un Bolaño vigilant, amb la mirada inamovible rere les ulleres, monitorant els gestos de Wallace com si es tractés de les piruetes aèries de Carlos Wieder; o un Bolaño romàntic i perdut per Ciutat Vella com ho va estar molt abans de començar a publicar, quan vivia no pas lluny d'allí, en unes golfes ronyoses del carrer de Tallers, ara fascinat per haver trobat al London Bar un altre exiliat, un altre immigrant, tot i que fos per una sola nit, o –per què no– un Bolaño malalt que es reconeixia en els ulls de Wallace, amb la diferència que el seu patiment era tot un altre.

Tan fàcil com seductor és discernir ara els trets excessius però terriblement humans de Wallace després de l'am-

bivalent figura de Klaus Haas a 2666. O xifrats en l'estrany protagonista de *La neu*, també logorreic i digressiu. L'única veritat, però, és que Bolaño va continuar allí, fumant, impacient, esperant un retorn que evidentment no es produiria. Jo no vaig trobar cap motiu per postergar la meva partença.

M'agrada pensar que al cap d'una estona Bolaño va abandonar el bar trastornat i es va posar a caminar, sense rumb aparent, guiat per la memòria del cos, recordant els carrers del Raval que durant anys l'havien acollit, anys tumultuosos, que anaven del declivi del Barri Xino –amb l'arribada de l'heroïna i la immigració a mitjans dels setanta– a la reforma que va posar fi al trist espectacle: l'enderrocament de l'"illa negra" i les inspeccions a bars i *meublés*.

Tanmateix, des de la meua finestra en el present, no em pot deixar de semblar irònic que precisament aquest espai *lumpen*, abans dominat per immigrants i macarres, el paisatge que Bolaño va viure i immortalitzar, hagi estat maquillat per les bastimentades de l'alta cultura, per la museística de la postmodernitat; que es vegi colonitzat per botigues de roba vintage i supermercats de la subcultura. Un barri finalment transmutat per una estètica hipercodificada, fal·laçment alternativa i conscient de si mateixa.

Potser com si la personalitat addictiva de David Foster Wallace i el seu univers literari, logolèptic i tragicòmic, hi haguessin deixat una empremta indeleble. ■

Xavier Theros
Writer

Albert Sánchez Piñol

“Our city is a like big factory that produces Barcelona inhabitants”

I have an appointment with the writer Albert Sánchez Piñol; we have arranged to meet for coffee in the Canigó bar in Plaça de la Revolució. In all the years we have known each other, we have always shared a curiosity for our city, “a place where you never see it all”, as he says. Albert readily defines himself as a “Barcelonian to the bone”, although it was not until *Victus* that he wrote a story with Barcelona as its backdrop. I ask him why and he looks at me, half-smiling.

My books could have been written by a Bulgarian or a Turk; I never link the plot to a given landscape. For me, the actual story always matters much more than its setting.

Did it strike you as not being much of a literary city?

These kinds of definitions are stupid, an annoying cliché. Barring Tirana, every place in the world is literary.

So why have you taken so long to add Barcelona to your fiction?

It is very hard to know why writers talk about some things and not about others. Topics choose you, not the other way around. In fact, *Victus* had been in my head for some twenty years, but I found it more difficult to talk about my city than an island or a jungle, which are more metaphorical settings.

You often say that you are a Barcelonian through and through.

I was born here and have always lived here, so maybe that's why I'm convinced that all us Barcelonians call ourselves Sánchez Piñol; we are the result of a fortunate mix. My fellow citizens remind me of the old baron of Maldà, always angry, criticising everything constantly. The local is obliged to be wary, and is therefore more forward-looking. People say we are cold and aloof, and perhaps there is some truth in that. For newcomers, it is very difficult to strike up social relationships, but if you manage to break the ice, friendships are usually for life. We have a reputation for being unfriendly, but I think we are a society where it is easy to take root.

What's the reason behind this complicated personality?

I think the answer is probably to be found in our own history. This city has two lines of conflict, which become even more acute in a capital without a country. On the one hand there is a national conflict, that of a Catalonia that

sometimes has to be unpleasant if it wants to survive. On the other hand there is a social or class conflict, the result of us being the only peninsular territory where there was an industrial revolution, and therefore a working-class mentality. The double dichotomy, between Catalan and Spanish and between proletarian and bourgeois, has shaped the way we relate to the world.

Nevertheless, you say that it is easy to take root here...

Yes, the city is a like big factory that produces Barcelona inhabitants. In Madrid they like to say that nobody is from Madrid, that they are all from somewhere else. In Barcelona, we say that everyone is from Barcelona if they want to be. Here we want to integrate even those who do not want to be integrated. Sometimes I think that many of the disagreements between the two cities are due precisely to this simple difference. Being from a hospitable place also means you have to manage diversity, and that is tiring; you have to make a huge and ongoing effort.

What are the usual channels for this integration process?

To begin with, you have to understand that Barcelona does not exist, and that in any event there are different Barcelonas. The Barcelona concept is very difficult to define; it is a city with many nuances, where the districts have played a fundamental role in creating an identity. Traditionally, immigrants were integrated through the language: anyone who spoke Catalan was Catalan. For a certain period the other route to integration was Barça, but the club has become too cosmopolitan. Anyone in the world can support Barça – from Bahrain to Tokyo, from Alaska to South Africa – which, when all is said and done, means nothing. For a long time I was a member of the Europa team, and there were no half measures there. Camp Nou is visited by Russians sporting Mexican sombreros as if they were going to a bullfight, who don't even know what Catalonia is. At Europa's ground, if there

is a Pakistani it means he is integrated. Nobody can be integrated into universality; everyone is from somewhere, wherever that may be.

With a surname like Sánchez I assume that your parents also went through this process.

The first Sánchez in my family to settle in Barcelona came by sea, from Murcia. He was a cabin boy in a slave ship in the mid-nineteenth century, when slavery had already been outlawed. They were stopped by an English ship off the coast of Catalonia and he jumped overboard and swam to the neighbourhood of Barceloneta, where he decided to stay. On the other hand, the Piñols were Catalans from Matarraña, in Aragon, who came after the Spanish Civil War because the area was devastated. My paternal grandparents lived in Barceloneta, and the furthest they ever got was Wellington Street, where my father was born. My maternal grandparents set up in Guinardó, which was still a rural land peppered with orchards. My father lived by the sea, and my mother lived in the mountains. He worked in the iron and steel industry and she was a shop assistant at the El Àguila department store in Plaça de la Universitat. It's a strange world, because they met at the Gràcia street parties, at a dance in Plaça del Diamant, and I was born of that happy coincidence.

You are from Lower Guinardó. You are the only person I know who still talks about Lower Guinardó or Upper Guinardó. What do you remember about your neighbourhood?

Sociologically we were from Gràcia, but I studied at the Pare Claret religious school, and my schoolmates from Gràcia didn't understand it that way. Lower Guinardó still had a small town-like structure; my friends were the children of my father's friends, people who had known each other all their lives. It was a very wild, rough and difficult place, a border area between the city and the immigrant suburbs. I was always fighting with gangs of kids from Carmel, which was still a shanty town. Ours was the last generation where people spent more time in the street, and we bore the

Photos: Pere Virgili

brunt of the conflict between city and children, between traffic and people. Definitive city development took longer to reach my neighbourhood than other areas. You could still play football on the street corners, despite accidents and knock-downs. Cars and children were fighting over space.

You are part of the 1960s baby boom.

Yes, we were the ones to suffer the Transition. There was an economic crisis like the present one, there was heavy unemployment and there was a lot of everyday violence. It seems like it was a very civilised process, but that is not true. You spent more time in the street because the houses were uncomfortable – hot in summer and cold in winter. I lost half of my friends to drugs. Children now seem to be made of china; we were the last free generation. The problem with freedom is that it is dangerous; you can die.

It was a testosterone-heavy society.

There was political violence, then the violence that ruled the neighbourhoods – knife-toting juvenile louts. The small-time crooks came to our neighbourhood to steal from us; we were irreconcilable enemies. We later found out that the poor guys were even worse off than we were. It wasn't an ethnic conflict, it wasn't a language war, it wasn't a problem of origins. We were facing off to be unique.

You were defending your territory.

We never left our block! It was a very property-related thing,

a turf war with territorial pissing. Only occasionally did we organise forays beyond our borders. Outside the neighbourhood was all uncharted territory.

You spent a large part of your childhood in the street.

I learnt nothing at school. You spent time outside the house because it was uncomfortable at home; you got attacked on the streets and all just to get to a religious school! I learnt important things in the street, such as solidarity. My friends from then are still my friends now, regardless of class differences or personal development. On the other hand, I have no contact with any of my Pare Claret schoolmates.

How did you cut the umbilical cord?

The first time I ventured outside the neighbourhood was after my brother's death. Until then I had worked at an insurance company and learned that no company can insure anything; life is not a guarantee. I quit and went on the dole. I went to live by myself in a flat in the street of Sant Jacint and ended up sharing a flat with the anthropologist Gustau Nerín. I was very happy there. My lack of pretensions gave me plenty of free time, and I took advantage of it by writing. At that time, the neighbourhood of Santa Caterina was highly populated. It exuded history; you could feel the weight of the centuries just walking along the pavement. Then came the trips to the Congo, and when I came back I took a large flat on Carrer Petritxol, in a much less popular neighbourhood.

Now it's a tourist area.

It's incredible how much it has changed in so few years. I wouldn't go back there. Having said that, I think it's very easy to criticise tourism. If we said the same things about immigrants that we say about tourists on a daily basis, we would all get sued. The problem is not tourism, but an industry which socialises damage, but not profits. The profits from tourism reach precious few people, but we all suffer the consequences. We have to learn to manage it in a different way. No city in the world would not want to be attractive to the rest of the world, but I think we have underused symbolic assets. The city is governed by a Catalan nationalist mayor but I don't see "Welcome to Catalonia" posters on the walls. Why are we still selling Mexican sombreros and flamenco dancers? The tourism industry is not regulated. France is just next door and they don't have the same problems as we do.

We don't have the type of tourists we want?

And neither do we have the kind of tourist industry we want. At the tourist hot spots, prices rise and quality falls. We treat them terribly instead of looking after them, because after them come us. Barcelona cannot have the same city model as the one they allowed in Lloret de Mar.

Do you think *Victus* might attract tourists who come in search of the Barcelona of 1714?

I hope it does. Although they would quite possibly find it hard to see the people of that Barcelona in us. You have to remember that it was a very isocratic city, where rich and poor were mingled, lived wall to wall, and they realised more than we did that national rights and social rights are one and the same thing. Barcelona was basically a port, a very recreational port. The locals of the Baroque times were die-hard gamblers; even the clergy bet at ball courts and in the taverns, and then condemned gambling from the pulpit.

Did people gamble a lot?

There was a ball court on every corner where people gambled playing cards, dice, billiards and a primitive kind of tennis. That is something that has only changed in the last fifty or sixty years; before the Civil War many people gambled away their wages right after getting paid. They lived in a much poorer society than the present one, where personal solidarity networks brought security, not money. Life expectancy was very short, and generational changes were therefore very fast. At that time the future heritage was part of a person's capital; it was normal for people to gamble it even when their parents were still alive. Nowadays people never die.

What do you think is the main difference from the city today?

People lived with the sea in mind and in sight. Barcelona was an Italian republic overlooking the Mediterranean. In fact, with the exception of Madrid, all the world's capitals were ports. That explains why it was also very well connected with the outside world. Fashions in Paris reached us in a mere two weeks. It was a more dynamic society than

**No nation can endure
so many losses and
remain standing**

ours today, in which the popular classes defended the institutions because the latter guaranteed their rights.

And then came the fall.

The bombings of the siege changed the appearance of the city and its inhabitants. In fact, we still suffer the consequences of that defeat. We are a people with many contradictions and doubts, the famous Catalan fatalism. We have not achieved a single military victory since James I of Aragon. Nevertheless, no one would have thought that we would manage to survive between two giants such as France and Spain, which have been anything but good neighbours. The Civil War hammered the last nails into the country's coffin. No nation can endure so many losses and remain standing. In such a demographically weak country, the bloodshed of war has also been compounded by firing squad executions and exiles, in 1714 and in 1939. But when there is a period of peace, this feeling is revived, and always in the same direction. Therefore, we have to believe that democracy is Catalonia's natural ally.

Could you recommend a good book for learning about Barcelona?

La ciutat del Born by Garcia Espuche. We really should be grateful to people like him. And then there is *Narraciones históricas* by Castellví, a book never released in Catalonia and published recently by a Carlist publisher in Madrid.

And a place to go for a stroll?

Carrer Verdi, because it is the heart of Gràcia, a neighbourhood I love. And then the area behind the Passeig del Born.

Do you like the tribute being carried out?

There is a lot of hypocrisy in the criticism. Nobody cared about the library or the market until the archaeological remains were found. The problem is that the ruins are, in themselves, rather unspectacular. They do not contribute much. More than a tribute, what we need to do is avoid revisionism. Make it clear that those people defended constitutions and liberties they already had and did not want to lose.

Do you realise that you have become an ambassador for Barcelona?

Cities are a brand that helps writers, but writers consolidate the brand. It is fiction that creates imagery, and not vice-versa. *Victus* is a universal story, the story of someone defending his home against tyranny. What we have to sell to the rest of the world is our point of view and our creativity. ■

© Guillem H. Pongiluppi

Barcelona beyond the walls

2014 will mark the 300th anniversary of the events of 11 September 1714. The City Council of Barcelona has promoted a civic commemoration intended to help rediscover the city of the eighteenth century, understand the dimension of the events and connect them to the present reality and future expectations.

At *Barcelona Metròpolis* we are also looking at the events of 1714, with our eyes on the past, present and future. We revisit the historiographical legacy passed down to us by world-renowned historians and novelists of the stature of Daniel Defoe. We also visit El Born Centre Cultural, which as of now will be a space of documentation and knowledge of the city, and hazard some visions of the possible future implications of this date in the new political scenarios currently unfolding.

Joaquim Albareda
Pompeu Fabra University

The reasons for the resistance of 1714

The Catalans committed steadfastly to a legal and institutional framework that catered to the interests of influential social groups but also to those of the “common man”, thanks to the mechanisms of representation and participation developed by their society. The Constitutions were the cornerstone of the whole system.

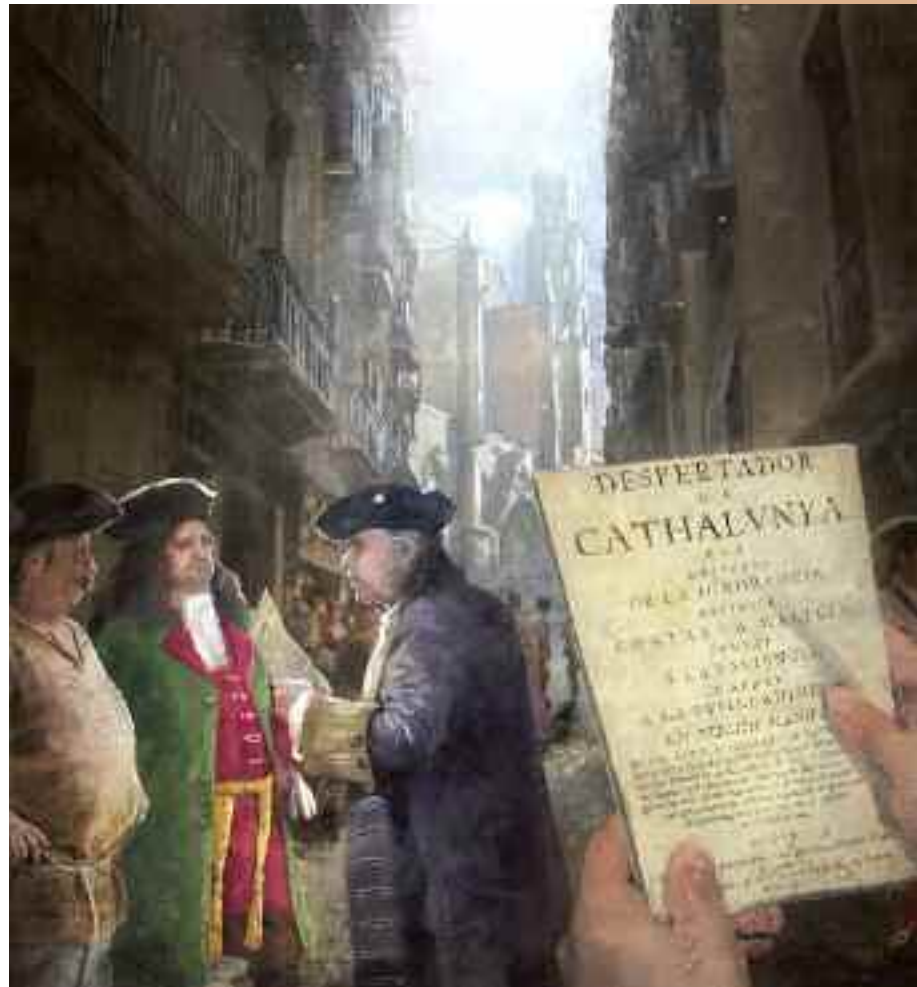
Barcelona’s heroic 13-month resistance has not always been properly understood by historians and politicians. Some have explained it romantically, others as an irrational act devoid of political meaning. This is to say nothing of those who have denigrated the laws and institutions of Catalonia on account of their supposedly feudalistic character, which were replaced, fortunately in their opinion, by absolutist modernity. Beyond these clichés, one must seek the logic of the desperate and heroic resistance so admired by Voltaire.

To begin with, in order to understand the commitment made in 1705 to the maritime powers, and to Archduke Charles III as opposed to Philip of Bourbon in the War of Spanish Succession, the foundations of the dynamics of Catalan society in 1700 must be explored – the self-same foundations that explain the consolidation of nationhood, as demonstrated by Pierre Vilar.

The economy was pushing towards specialisation, integration and domestic and foreign trade (with England and the Netherlands). Meanwhile, economic growth brought with it the social rise of a bourgeoisie that could achieve the level of honoured citizen, the lowest degree of nobility, thus merging the old and new oligarchy. In this way, the emerging social groups came to play a decisive role in the country’s institutions (particularly in the Conference of the Commons, which brought together representatives of the military, the Council of One Hundred and the Regional Council), which were invigorated by their presence. The notions of participatory government, of a civic discourse and collective memory were deeply rooted in Catalonia, forming a broad-based constitutionalism. However, this tendency to extend participation in public affairs went against the prevailing tide in Europe, whose princes strove to build states that would serve dynastic interests.

Monarchical republicanism

The other core element that defined that society was its legal and political structure – “a Principality without a prince”, in the words of John H. Elliott – the keystone of which were the Constitutions. Although the system had been eroded by the lack of meetings of Parliament since 1599 and by the advance of royal power after the Catalan Revolt, the resumption of constitutionalism was an undeniable reality in 1700, was clearly reflected in the Parliament of 1701–1702 and particularly of 1705–1706, when legisla-

© Guillem H. Pongiluppi

tion was passed on key aspects related to the exercise of power, the economy, justice and civil liberty. The outcomes placed Catalan institutions in a remarkable position in European parliamentarianism. At the same time, the political leadership exercised by Barcelona in the principality as a whole is worthy of mention. It was a role that fell largely to patricians and merchants, but also to artisans.

Therefore, the term “republican monarchy” may be used to define this system, organised around the Constitutions regulating public affairs, to the extent that, as the jurist Francesc Solanes said at the time, “*it is not the Prince who should be above the laws, but rather the laws above the Prince.*” The defence of these laws, above the interests of the group, generated solidarity across the classes.

It is therefore no surprise that as of the summer of 1713 – when it was becoming increasingly evident that the Habsburgs would not recover the Hispanic throne and that the politic powers of the Crown of Aragon would never be restored – the idea of a republic should emerge repeatedly in Catalonia, the result of a logical evolution of the Republican substrate steeped in constitutionalism and patriotism towards a de facto republic between July 1713 and September 1714, which had to organise Catalan political life and provide for its defence in the absence of a monarch.

Once the resistance had been approved by the *Junta de Braços* (the Council of Arms) in July 1713, texts justifying the reasons were published: *Despertador de Catalunya* (roughly translated as *A Wake-Up Call for Catalonia*) far

Frontispiece of the Constitutions from the incunabula dated 1495, preserved in the Archive of the Crown of Aragon. It features King James I presiding over the Courts, with the representatives of the three branches: ecclesiastical, military or noble, and royal or popular. Below, Barcelona before the defeat, in an engraving from the work *Civitates Orbis Terrarum*, by Georg Braun and Frans Hogenberg, published in Cologne after 1572.

© Prisma

from being a compendium of prerogatives of the privileged, appealed to the social benefits provided by the Constitutions in the areas of mobilisation for war and taxation developed by the king. It spoke of defending the homeland, understood not only as a place of birth, but closely linking the concept to its laws, which had to be upheld, as they had been the distinguishing trait of Catalans throughout history. However, it must be mentioned that the unequivocally patriotic contents of the *Desperta Dor* are not secessionist, but rather are based on the concept of a federalised Spain which had hitherto prevailed, to the extent that it called upon people to fight “for the freedom of Spain” and against the “despotic power” that ruled it. Another political text from 1714, *Leal-*

tad Catalana [Catalan Loyalty], was even more blunt, stating that “only the resolutions taken in the Parliament of a kingdom or its provinces are attributed to the Nation [...], which is only represented through its united arms. The whole Catalan Nation, together in the Arms, undertook to defend itself from the king that ruled it”, while justifying the Catalans’ right to defend themselves from violence by Philip V.

The “Catalan case”

As is already known, in the negotiations of Utrecht (which yielded the peace treaty of 11 April 1713) the British certified the abandonment of their allies, particularly the Catalans. Nevertheless, the “Catalan case” led to multiple diplomatic negotiations by the ambassadors of the Catalan Commons in Vienna and London to enforce the commitments taken on by Queen Anne of England and Emperor Charles VI. On 28 June 1713, the ambassador Pau Ignasi de Dalmases was received by Queen Anne, whom he asked for support. He begged her to help Catalonia to preserve its liberties and laws, as it had entered the war on encouragement from England, and that “since this country [England] is so free and such a lover of freedom, it should protect another country which, due to its prerogatives, could be called free, which was calling for its shelter and protection, adding that the laws, privileges and freedom are all equal and almost similar to those of England”. While the comparison is somewhat disproportionate, because the Glorious Revolution conquered the highest degree of powers for Parliament at the king’s expense, the concept of freedom and the Parliamentarianism upheld by Dalmases is very significant.

At the last moment, on 18 September 1714, the ambassador Count Felip Ferran de Sacirera was given an audience by the new British King George I in The Hague (he did not know at that time that Barcelona had fallen into the hands of the Bourbons) to whom he delivered a representation underlining the urgency of intervention by the United Kingdom and in which three alternative policies to resolve the “Catalan case” were formulated: “That Catalonia be united with the

© Stephano Bianchetti / Corbis

whole of Spain in the August House of Austria, or that Catalonia, with the Kingdoms of Aragon and Valencia, be granted to His Imperial and Catholic Majesty, or to one of the serene Archduchesses, and if this cannot be arranged, that Catalonia, together with the islands of Majorca and Ibiza, become a Republic under the Protection of Your Highness, the August House of Austria and other allies". When Count Ferran reported to him on his doings, Dalmasas congratulated him, although he also told him that he would have omitted the "serene Archduchesses", regarding it as an impractical solution (adding, in passing, that the expenses incurred by a monarchy were unbearable). On the other hand, he was highly receptive to the republic option, "since republics love and want or should want and love their fellow men".

No hope of negotiation with Philip V

Be that as it may, the resistance of Barcelona cannot be explained, in a setting of extreme poverty, social radicalisation and exacerbated religiousness, without considering the hopes the resistance maintained, until the last minute, of an allied intervention, spurred on by the messages of support, often ambiguous, issued by the secretary of the imperial court, the Catalan Ramon de Vilana Perlas, one of the men with greatest influence over the emperor and his adviser between 1705 and 1740. Nor can we ignore another element that is essential to understanding the resistance's maximalist attitude, namely its conviction that there was absolutely no hope of negotiation with Philip V, as was borne out by the fierce repression undertaken as of 1707. All this, together with the fact that the city's social forces mainly comprised commoners after most of the well-to-do people had taken flight, and the ensuing radicalisation, conform to the "logic" of resistance, which is difficult to understand if we isolate it from these parameters.

The image of the last moment of resistance, of the counter-attack against the Bourbons, is a striking one, and perfectly mirrors the inter-class cooperation in defence of Catalan freedoms: alongside Rafael Casanova and Antonio Villarroel we see nobles of the ilk of the Count of Plasència, the Marquis of Vilana and Josep Galceran de Pinos i de Rocabertí; the knight Francesc de Castellví; the prominent trader Sebastià Dalmau; the head of the Vigatans militia Jaume Puig de Perafita (who died there), alongside companies of the urban militia of haberdashers and fabric sellers, potters, resellers, tailors, innkeepers and tanners; the lawyer Manuel Flix, a former head minister who was against all resistance; and some regular soldiers such as General Basset, together with many people from Valencia and Aragon, volunteers and the militiamen known as Miquelets.

Once Barcelona had been occupied, one of Philip's men took stock of the situation: "*Boisterous Barcelona, which had been on the lips of many in Europe (and even beyond its borders), thus fell to Spain, after a protracted and courageous resistance [...] The fierce pride of this haughty Nation was thus submitted; and in punishment for its crimes, besides the hefty laws imposed, its cherished charters and privileges were taken from it, and it was brought under the government and laws of Castile (which it considers the most oppressive yoke). For even*

© Josep M. Sagarra / AFB

© Dani Codina

The political texts of 1713, such as the *Awakening Call of Catalonia*, appealed to the people to defend their country in connection with the preservation of local laws. On the left, two historic milestones in this struggle over the course of the last hundred years: mass demonstrations in support of the Statutes of Autonomy of 1932 and 2006, as approved by the people of Catalonia in the corresponding referendums.

greater security, and to extinguish any remaining hope of longed-for relief, and to subjugate them even further; a Citadel was formed [...] The Catalans sadly lost everything they had to lose, namely their freedom, which all the treasures hidden in the earth's covetous bowels or all the riches in the world cannot equal. They were not made for such harsh martyrdom as servitude."

Homeland and freedoms

This stark assessment leads us to the reason for the risky and tenacious commitment by the Catalans to that civil and international war – to the political and economic commitment to preserving and strengthening a legal and institutional framework that catered above all to the interests of the rising social groups, but also to those of the "common man", thanks to the mechanisms of representation and participation developed by that society. This is why the Marquis of Gironella, staunchly pro-Philip, opined that the latter had a "*very timely chance to bring all his domains under the same law, to exalt the authority of true nobility, while pruning the excess populace*". To the extent that the Constitutions were the keystone of that system, in the final stages of the war the resistance essentially invoked the homeland and their freedoms, and, to a much lesser extent, Charles III, the king they acclaimed in 1705 and who abandoned them in 1711.

The abolishment of the Constitutions and the introduction of the Bourbonic *Nueva Planta* decrees constituted a patent political recession. What kind of modernity could there be in the loss of representation, the militarisation of the political structure, the imposition of abusive taxation without the approval of Parliament, and eventually the aristocratisation of municipal powers to the detriment of the local guild representatives and ensuing widespread corruption? ■

© Guillem H. Pongiluppi

Virginia León Sanz

Professor of Modern History, Universidad Complutense Madrid

Daniel Defoe and Catalonia, 1713

Three hundred years have transpired since the signing of the Treaty of Utrecht (1713), putting an end to the international dimension of the War of the Spanish Succession. This commemoration offers a golden opportunity to reflect on the British position in the dynastic conflict through the eyes of Daniel Defoe, a committed novelist of his time.

From a very young age, Daniel Defoe's life was linked to the main political events which dragged him away from his respectable origins as a Puritan businessman and led him to support Prince William of Orange. During the Spanish resistance, Defoe was a government agent and very skilfully carried out his mission of monitoring the Scots' response to the proposal set out by the Union of England and Scotland. At the end of the war, disenchanted with politics and his commercial activities having failed, Defoe took to writing novels over his later years. Until then he had published numerous articles and pamphlets on different topics, such as the Spanish dynastic crisis, which were intended to

inform as well as influence public opinion in Britain, although they ultimately reveal the connection between Defoe's "bibliography" and his "biography".

The "case of the Catalans", which conditioned the peace negotiations between Britain and Spain at Utrecht during the end phase of the war, focused the attention of international public opinion on the Principality. This context provides the backdrop for an interesting novel entitled *The Memoirs of an English Officer*, printed in London in 1728 by E. Symon. When the *Memoirs* came out, ten years had elapsed since Defoe had published his first novel, *Robinson Crusoe* (1719), written when he was almost sixty, and by

which time he was an experienced writer. However, Defoe's book only became known when Walter Scott decided to republish it at the beginning of the following century, in 1809, to put Duke of Wellington's campaigns in Spain into context during the War of Independence against Napoleon's troops. Published for the first time in Spanish in 2002 under the title *Memorias de Guerra del Capitán George Carleton* (University of Alicante) and in Catalan this year, 2013, with the briefer heading *El Capità Carleton* (La Mansarda), they were well received by historians and the general public and are back in the news.

Historical objectivity and literary fiction

Peculiarly original, the book combines historical objectivity with the literary fiction of the main character. For some time the *Memoirs* were attributed to their narrator and hero, Captain George Carleton, a real-life character who was included in the *Dictionary of National Biography*. Not even Walter Scott, in his edition from the beginning of the nineteenth century, had any doubts as to the authorship of the English captain. This is not surprising if we consider Defoe's effort to present the text as a true story, pitching the narrative fiction to the then-prevailing penchant for memoirs. The realism of the *Memoirs* made them an invaluable source for most of the nineteenth-century British historians who were interested in the War of the Spanish Succession. Defoe's novel was based on the handwritten notes of Sir Harold Williams and material culled from other works such as that of Madame d'Aulnoy, as well as on his own memories from a trip to Spain in his youth.

By way of chronicle, the work constitutes a suggestive and unique account of Britain's participation in the succession conflict. But the *Memoirs* are not only outstanding for their historical themes; they are also of great literary worth, constituting an interesting document on the character and customs of Spaniards in the early eighteenth century, although they frequently lapse into certain clichés which are common in literary sources. In this regard, the book is faithful to the English tradition of the travelogue, a genre that allows the writer to express his or her point of view with a certain degree of freedom, but not devoid of relativism, on different political and religious issues.

The *Memoirs* span the period from the Dutch War of 1672 to the Peace of Utrecht of 1713. The fictionalised narrative, focusing on the peninsula, includes a first part dealing with military events which narrates the different aspects of the War of the Spanish Succession: the siege and conquest of Barcelona, the allied strategy, how the Council of War operated and military campaigns, although it also features interesting descriptions and observations on the landscape. Captain Carleton was taken prisoner just after the Battle of Almansa. At this point, the *Memoirs* become the tale of a traveller observing the reality and customs, traditions and beliefs of the Castilians. While he does give tidings of the main battles, he hopes that "my Interspersing such will be no disadvantage to my now more pacifick MEMOIRS". He was relocated inland, to San Clemente de la Mancha, the "seat and birth place" of Cervantes' *Don Quixote*, where he spent more than three years. In this stage he was surprised at the importance of religion and of

the inhabitants' fear of the Inquisition, but admits that his viewpoint is the opinion of a "heretic".

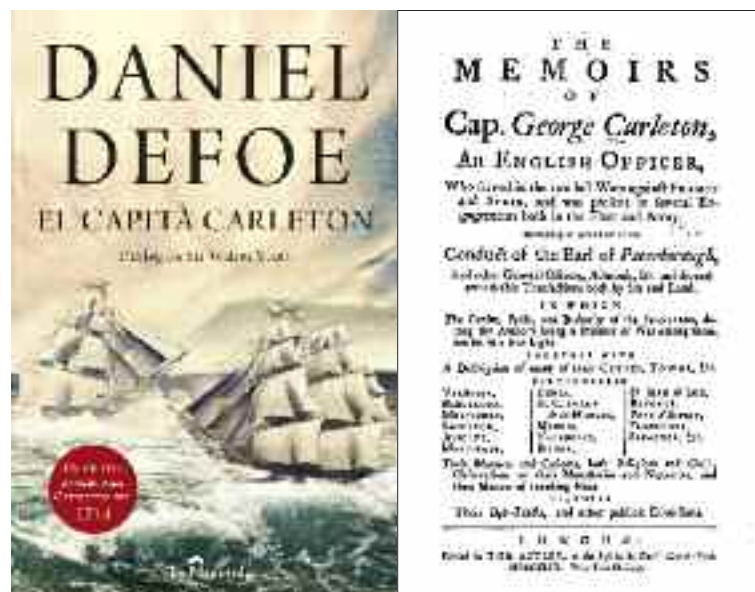
The Principality of Catalonia and the Kingdom of Valencia are the main stages of Captain Carleton's adventures. He has a predilection for Valencia. However, of all the places mentioned, it is the monastery of Montserrat that fills most pages, imbued with a certain mysticism. Carleton is fascinated by the beauty of the landscape and the monastery's architecture: "As the upper Part was a plain Miracle of Nature, the lower was a complete Treasury of miraculous Art." Defoe not only describes, in a wealth of detail, the hermitages, scarlet-coloured forests, crystal-clear waterfalls or pure air, waxing lyrical in his delight and admiration, but also narrates the customs of the hermits, such as their food, and the friendly monks.

The keys to the Allied defeat

But the *Memoirs* also draw a balanced account, tinged with self-criticism, of England's intervention in the War of the Spanish Succession. The keys to the allied failure and defeat, as well as the English view of the civil war, unfold in their pages. The novelist gives us his own vision of the conflict, never losing sight of British interests, which he analyses with the hindsight of a work written some years afterwards. Perhaps that is why he refrains from siding clearly with any one candidate, and only when England's economic benefits obtained in Spain are jeopardised at Utrecht does he criticise King Philip V.

The *Memoirs* dwell at length on the war in Catalonia. The English novelist provides a detailed account of the grim assault on the fortress of Montjuïc, whose success he attributes to the Earl of Peterborough. In fact, the *Memoirs* constitute a defence of the Earl and were approved by him. One particularly interesting passage is the account of the archduke's entry into the Catalan capital in 1705 when he was proclaimed king under the title of Charles III, following the commitment taken on in Vienna "to preserve the rights and privileges of the Spanish dominions"; significantly, Defoe interprets the flock of different-coloured birds

The cover of the recent Catalan version of the *Memoirs*, and a London version from 1743 held in the collection of the University of Michigan, digitised by Google.

Queen Anne, the first British sovereign as a result of the union of England and Scotland. In her name Mitford Crowe signed the Treaty of Genoa with the representatives of the Austrian-supporting Catalans in 1705, under the terms of which England undertook to respect Catalan laws in exchange for the country's military support for the allied troops.

© Leemage / Prisma

released at the ceremony as a representation of “the new-found freedom”.

With the exception of the siege of Barcelona, the English captain was not present at any of the major battles that took place in the peninsula during the war. Carleton was in Alicante when he received the news of the Battle of Almansa (1707). Defoe defines the loss in the following terms: “It was a total and utter defeat, the heaviest ever suffered by the British army during the war against Spain.” The Bourbon army did not take long to conquer Valencia and Aragon, marching on to Catalonia. The story describes the consequences of the Bourbon victory in the region of Alicante much more lucidly. By way of self-criticism, he acknowledges that one of the main causes of the allied failure was strategic division, and particularly the rivalry between Galway and Peterborough.

Carleton was in prison in La Mancha when he received news of the allied victories of 1710 at Almenar and Zaragoza, which reopened the road to Madrid for King Charles III. Defoe admits that “the falsest Step in that whole War was this Advancement of King Charles to Madrid”, even if it was the British government that had taken that decision. Following the defeats of Brihuega and Villaviciosa in late 1710, he writes, “tidings of peace arrived”, referring to the Anglo-French negotiations that were embodied in the Preliminaries of London of 1711 and which constituted the foundations of the Peace of Utrecht-Rastatt (1713 – 1714). The Tory triumph in English elections in 1710, representing

a public opinion that wanted peace, led Britain to withdraw gradually from the war.

Division of English society

In the course of the negotiations, the commitment taken on by England in the Treaty of Genoa to the Catalans sparked a heated debate in Parliament, which spilled over to the general public. As Secretary of State Bolingbroke put it, “Queen Anne’s honour had to be preserved with the Catalans”. Defoe, in the *Memoirs*, also mirrors the atmosphere of division in English society that led to the new *Tory* policy, when he states: “On my Return, I found them... perfect Contraries... Some arraigning, some extolling of a Peace.”

The embassies of the Catalan ministers in the parliaments of Vienna, The Hague and London bent under the pressure of King Philip V’s representatives. Publicists and intellectuals contributed with their writings to publicly support the British parliamentary debate. Defoe took part in the debate defending the government’s pacifist position, whose arguments were picked up in different writings, such as *The Balance of Europe and Succession of Spain Considered* (1711). Another famous pamphlet, *The Conduct of the Allies* (1712), by Jonathan Swift, was largely responsible for persuading British public opinion to accept the secretary of state’s policy. In this debate, the *Tory* government eventually sacrificed the interests of the Catalans. Defoe, with hindsight, seeks to close that chapter in the *Memoirs* – “Time has shown both were wrong, and consequently neither could be right” – and calls for a reconciliation between the parties. English and Catalan historiography has never forgotten how the Catalan cause was abandoned through the subtle formula hit upon by Bolingbroke.

The *Memoirs* were published shortly after the signing of the Peace of Vienna between King Philip V and King Charles VI in 1725. The novel is thought-provoking. Perhaps the time had come for the discourse on British involvement in the war to change. Despite everything, Daniel Defoe does not forget to justify what the English did in “an exercise to reassure the British conscience”. It is possible that its initial scant dissemination – it was only printed once in the eighteenth century – was prompted by an international scenario that was not conducive to digging up the past. The Catalans would remind the English monarch of his moral commitment to support them in the recovery of their rights before the government of Felipe V. With the commemoration of September 11, 1714 on the horizon, Defoe’s work is a valuable contribution that shows how the abandonment of Catalonia lingered in the European memory. ■

© Guillem H. Pongiluppi

Ramon Alcoberro

Professor of Ethics at the University of Girona. www.alcoberro.info

“Decadence” – a concept that must be discarded

La Ciutat del Born. Barcelona 1700, a publishing project led by Albert Garcia Espuche, finally dismisses the characterisation of “decadent” that has been applied to sixteenth-to-eighteenth-century Catalonia since the Catalan Renaissance. Eleven volumes with articles written by leading specialists comprehensively document everyday life in Barcelona prior to 1714.

During the last three decades of the nineteenth century – when the Catalan *Renaixença* had to review the history of Catalonia, particularly with regard to rethinking the foundations of the relationship between Catalonia and Spain – one of the historiographical and methodological options chosen was the consideration that the period between the sixteenth and eighteenth centuries was one of “decadence”. If one could celebrate the “rebirth” of the Catalan nation, it was obviously because the country, having recovered from the Carlist revolts and ill-fated Hispanic colonial ventures, was reacting against centuries of national decadence and darkness.

Prior to the Spanish Civil War, historians argued that, in essence, the decadence of the Catalan nation could be explained by five complementary reasons that intertwined like a web or a loop: firstly, for three hundred years the

country’s demographic weakness had made it impossible for Catalonia to build up as a state; secondly, it had lost its own ruling class, Hispanicised and abducted by the Court; the literary language had also been lost to Spanish; moreover, its *raison d’être* was not being politically expressed in the institutions and was losing influence among the common people; finally, the fact that Catalonia was not able to trade with the Americas, having no access to the ports of the Atlantic, heralded the final cause of the collapse. This all paints a rather bleak picture of a nation which, in theory, could have found its feet again with the advent of industrialisation and which, through the Bases de Manresa (1892), could have found a way out of centuries of subjugation and political misery from inside Catalonia.

“Decadence” was thus a word which in Catalan historiography was counterpoised to the more would-be-than-real

© MUHBA / Pere Vivas i Jordi Puig

© AHCB

Musicians and dancers at a celebration in a Barcelona garden; fragment of the ceramic frieze *The Chocolate Party*, dating from 1710, on display in the Barcelona Ceramics Museum. To the right, the *Book of the Four Signals of the General of Catalonia*, a compendium of the operational regulations governing the Generalitat in an edition from 1698.

Catalan medieval plenitude, and the expected (romantically rooted) national recovery glimpsed with the Floral Games-like *Renaixença* movement. Even from a philosophical point of view, decadence tied in well with the Hegelian dialectical conception and Herder's academic historicism. In the symbolic imagery of Catalanism, the positive imperial momentum (thesis), represented by the medieval epoch, was opposed by a pro-Spain and decadent negative momentum (antithesis), of which a synthesis (or negation of negation) would be reborn. A synthesis which, it must be said, bore the element of the medieval power of the thesis without forgetting that Catalonia became a part of Spain as a consequence of the unfortunate "decadent" stage. Hence, everything made sense. Even if someone was pro-Spain by indoctrination or by conviction, arguing the alleged decadence helped to justify a pre-modern and hardly rationalist element of Catalanism.

The concept of decadence, still to be found in school textbooks on the sixteenth to eighteenth centuries, is almost engrained in Catalan historiography and has been used, with somewhat ulterior motives, to describe this period and, like it or not, has also been implicitly used to criticise the weakness of a supposedly anaesthetised Catalan society. In fact, our national anthem is little more than an invitation to unite as a means of preventing that spectre from ever rearing its head again: "Catalonia triumphant, will again be rich and full", we Catalans sing. Here there is no need to analyse the self-interested and intellectually inconsistent substance behind the construction of that concept. Let it simply be said that it is understandable that Catalanist advocates should see our history in decadent terms, particularly after the demise of the First Republic and the Spanish debacle in Cuba in 1898, when the Spanish monarchic and centralist project was rendered literally unviable due to pure anachronism.

The homeland of the romantically inclined historians, which, in the words of Gassol "was so beautiful in death/that nobody dared bury it", needed to be rekindled, and resurrection was only possible once the country's previous and would-be demise had been attested, which historians proceeded to do by means of the intellectual construction of a Catalan decadence vanquished once and for all. Ever since the *Renaixença*, as any reader of the poet Maragall well knows, here the "Grim Reaper" is Spain.

A country aware of its rights is not decadent

This, however, was not so simple, because the facts did not quite fit into the scheme of things: How could an assumed decadence be consistent with the patriotic uprisings of 1640 and 1714 and with the country's increased wealth, in contrast to the situation in the rest of Spain? A country that knew, as Ferrer i Ciges told the Board of Arms in 1713, that "the prince cannot pass laws and constitutions in Catalonia without the intervention, consent and approval of the Catalans, [that] the prince and his ministers can only make judgments in accordance with the constitutions of Catalonia, having listened to the parties involved, and having understood the issue" could hardly be deemed decadent. A country aware of its rights is not decadent. It was obvious that something was off and the issue was approached once again; under Franco's rule, starting in the 1960s, a period of methodological revision of Catalan historiography commenced, which plunged the romantic models and dialectic schematism into crisis.

It was not easy to break away from the historiographical habit. It should be noted that for over a century (from 1848 to 1960), almost only one voice, that of the philosopher Francesc Pujols, argued against the historical reductionism which had condemned three hundred years into the

© MUHBA / Pep Parer

category of “dark centuries”. Still, his *Concepte general de la ciència catalana* [General concept of Catalan science] was regarded as little more than a joke. Pierre Vilar was the first to assert from within academia that the eighteenth century, rather than a time of decay, had been one of economic growth. While one may argue that he got wrapped up in hasty assertions begotten of a very schematic Marxism, it cannot be denied that his contributions were significant. The work by the generation of Núria Sales, Eva Serra and Ernest Lluch attested to a radical renovation in the approach to studies on the modern era, which today we have been able to reassert through numerous contributions by young historians.

It is significant that the in-depth revision of the concept of “decadence” is one of the features that most clearly identifies the generation of historians who, between 1968 and 1982, studied at the University of Barcelona or began to teach there. In *Un siglo decisivo: Barcelona y Cataluña, 1550 – 1640* [A Decisive Century: Barcelona and Catalonia, 1550 – 1640], Albert Garcia Espuche clearly demonstrates that the roots of prosperity in the seventeenth century may be found well before then, in the sixteenth century, and the rediscovery of Mediterranean history by the *Annals* shows the obvious parallels between Catalonia, the small towns of Italy and Dutch republicanism. Moreover, the books of Antoni Simon, who studied the documents of Simancas, pointed to the link between 1640 and 1714. Before that, the work of Catalan historians exiled in America – Marc-Aureli Vila and, particularly, Pere Voltes – demonstrated, moreover, that although the prohibition of trade between Catalonia and the Americas did exist, it had been relatively easy to get round.

Today the thesis of a decadent and Hispanicized Catalonia between the sixteenth and eighteenth centuries is historiographically untenable; the publication of the *Dietaris* by

“ Popular culture reveals the existence of a plural, diverse and open society, with a national consciousness present at all times ”

To the left, a fragment of the anonymous painting of the Bornet, dating from the early 18th century. The work, held at the Barcelona History Using, reflects the intense commercial and social dealings in this area of central Barcelona in the past, which is now the Passeig del Born.

the Catalan government shows that even among the ruling classes, political concerns were taking a different tack. Furthermore, increasing knowledge of popular culture of the period reveals the existence of a plural and diverse society with commercial activities on a worldwide scale and a national consciousness present at all times. Even historical and political chance, linked to globalisation, has, on the rebound, had a major influence on the conceptual reconsideration of the assumed decadence. The trend for post-colonial studies and the history of people without history has brought with it a new interest in the study of the strategies of the societies organised on the fringe of, or in opposition to, the state. If any society can be regarded as a republican and anti-absolutist model, it is certainly one in which the discourse of Pau Claris, collected (or reworked) by Melo, oozes.

Project for historical revision

A better understanding of seventeenth-to-eighteenth-century Catalan history and the obsolescence of the concept of decadence which, since the *Renaixença*, has prevented us from grasping the originality of these two centuries, has been closely linked to the knowledge of 1714 derived from the El Born project over the last twenty years. Work carried out for the Olympic Games uncovered significant fragments of the city demolished by King Philip V. This discovery, combined with the systematic excavation of the old El Born market undertaken in 2002, has facilitated the reconstruction of the daily life of the former La Ribera district inhabitants. This, and the analysis of the everyday life of the parish of Santa Maria del Mar, has allowed us to make sufficient progress in learning even the most minute of details: we know, down to names and surnames, who lived in each house, what they did there and what the household furnishings were like. The notarial archives of Barcelona are the most comprehensive in Europe, surpassed only by those of Genoa, Italy. The fact that they contain the full archive of the parish of Santa Maria del Mar, plus the good state of conservation of the archives of the former College of Surgeons, has enabled us to make headway in positivist research and in gathering micro-history on a level that was unthinkable not long ago.

The project to convert El Born into a museum faced a sad urbanistic, bureaucratic and political fate characterised by unjustifiable delays that went on for far too many years (now resolved with the official opening of the Born Cultural Centre). That being said, these impediments permitted a much more in-depth study of the archives and materials, without which the traditional historiographical theories

© AHCB

© Ramon Muro / AHCB

Portrait of Archduke Charles III in the book *Privileges of the City of Barcelona*, from the City Historical Archive. On the right, Gaspar Ferran, militiaman of the company of silversmiths of the Coronela de Barcelona, in a volume from 1707 held in the same archive.

might not have been refuted so readily. It is only fair to acknowledge the work of Albert Garcia Espuche in this overall context, to whom the city of Barcelona and modern Catalan historians have an unpayable debt. Thanks to him and his team, we can now categorically say that Barcelona (and by extension, the whole of Catalonia) was not decadent in the late seventeenth and early eighteenth centuries. Rather, it was a city that opened Spain's first cafés, that boasted some twenty wig makers and where over sixty different types of tobacco were sold. It might have been many things, but decadent was not one of them.

Prosperity and cosmopolitanism

Detached from the network of power and courtly pomp, Barcelona, and by extension Catalonia, became prosperous thanks to the citizens' willpower. Like so many other Dutch and Italian cities of the time, Barcelona – and Catalonia – chose hard work over honour before and after 1714. The Bourbon storm spawned misery, but Barcelona in the seventeenth and eighteenth centuries, as described by the notarial archives, was a city at the heart of an extensive commercial network with resources, brisk trade and a cultural tradition and cosmopolitanism that not even the most absurd Bourbon actions could stifle. By no means did Catalonia's defeat in 1714 or the new Bourbon economic framework produce the eighteenth century's economic development, as was asserted by Pierre Vilar, but rather it was the growth and inclusion of Catalonia in the industrial revolution that resulted in the final outcome of an existing prolonged wave, and can only be accounted for by the formidable accumulation of energy over two hundred years of constant work and innovation. Today, this assertion is fully documented, and the *La Ciutat del Born. Barcelona 1700* collection (published by the City Council of Barcelona, recently with the support of the Fundació Carulla and Editorial Barcino) is an important tool in the renewal of this period's historical studies.

Eleven volumes – ten of which have been published so far – featuring articles by the best specialists, document to an almost exhaustive degree the history and culture of

Barcelona during the century leading up to 1714. Moreover, they do so from the perspective of everyday life. Methodologically, the texts also evince the maturity of a Catalan historiographical school that creatively uses the techniques of micro-history and the history of mentalities, overcoming the limitations of Marxist economic veterohistory. In the study of any culture of any country, it is difficult to find over forty competent and well-coordinated authors for a common project, and even more so when one is aware of the limitations and precariousness present in Catalan academia, which is perpetually underfunded. This makes the project even more significant. In literary terms, the texts are very clear, readily accessible to non-specialists and exude the nostalgia of everyday life that makes for pleasant reading. In the hands of a novelist, this collection is a veritable gold mine as it expounds the customs and mentalities of the period, and also for the light that it sheds on our present. Small details make for great stories, and meticulous explanations on trade, fashion trends or even coffee and tobacco in Barcelona in 1700 allow us to gauge the beat of a lively, cosmopolitan and diverse city, at least as diverse as the Italian and Dutch city-states of the epoch could have been. The merest circumstance, the Balzacian detail or the *petit fait vrai* of Stendhal that the novelist needs nestle in the notaries' documents – the historians recover all of this.

It is well known that books only serve their purpose if the reader continues to contemplate and dream about them even after they have been set down. It is self-evident that *La Ciutat del Born* collection contains material for fine novels and can provide food for thought on the country's cultural continuity. It also seems evident that this publication constitutes a historiographical watershed. However, what we will most owe to Garcia Espuche and his team is that the sad label of "decadence" can now be tucked away in a drawer. Which is no small debt.

All the titles of *La Ciutat del Born. Barcelona 1700*

1. Gardens, Gardening and Botany.
2. Dance and Music.
3. Games, Ball Courts and Players.
4. Festivals and Celebrations.
5. Drugs, Sweets and Tobacco.
6. Language and Literature.
7. Medicine and Pharmacy.
8. Domestic Interiors.
9. Politics, Economics and War.
10. Clothing.
- In preparation:
11. Law, Conflicts and Justice.

You can find a specific review of each volume published in the web version of number 89 of *Barcelona Metropolis*, <http://www.bcn.cat/bcnmetropolis/> ■

© Guillem H. Pongiluppi

Albert Garcia Espuche

Historian

El Born and historical knowledge

The archaeological site at El Born is not one of “stones”, but rather of people, of all kinds of activities, working relationships, aspirations, emotions and desires. It presents the complexity of a city and an explanation of a city. The project at El Born Cultural Centre endeavours to make a memory space, a place for historical research and dissemination, and one of contemporary creation.

The long gestation period of the El Born Project has been a very fruitful one. As head of this project until the summer of 2012, I drew attention to the three key elements that underpin the El Born Cultural Centre. This space should be: a place of memory; a space for research and historical knowledge and a hub for contemporary reflection, creation and dissemination.

Regarding the first element, it seems obvious that the archaeological site at El Born commands the utmost value in terms of memory for Barcelona and Catalonia, as any similar place elsewhere in the world would. It contains the last remaining 5% of the thousands of houses demolished to erect the Citadel, the construction of which was one of the disastrous effects of the Catalan defeat in 1714. Despite this uniqueness, attempts to eliminate or undervalue the site have been incessant in recent years, some of them coming almost from within the bosom of the actual project. In this stage, the El Born Project became an observatory of

society and witnessed some rather unpleasant events. That being said, other far more pressing and interesting issues than recalling the recent past must be addressed. The whole site has been definitively saved, and that is what counts and is what will remain.

The facility’s contemporary dimension must be fully developed. The idea is to promote El Born as a stimulus to “reflect, create and disseminate information in contemporary times, while in the presence of the past”. Academics and creators from fields such as film, music, the theatre, dance, literature and leisure have worked towards this goal during the project’s preparatory stages and will, of course, continue to do so.

In this brief text, however, I would particularly like to discuss the second item raised above, namely historical knowledge, while taking stock of years of work.

In 2002, a long and widely publicised controversy was expounded in the main newspapers with an intensity that

The feature that characterises the site and makes it absolutely one-of-a-kind is the fact that we have documentary evidence of the people who lived in each house of the urban area. In the image, work to prepare the area last spring.

© Dani Codina

few other issues have managed to stir up in Spain. Nuances aside, the controversy set those in favour of conserving the El Born archaeological site against those wanted to have it demolished to build the Barcelona Provincial Library inside the old market.

A controversy with a backdrop

Some reduced the discussion to the following slogan: “Stones against books”. In actual fact, the stances were closely related to the fact that El Born is not a neutral site, like modern-day Pompeii, but rather is brimming with contents that sparked the squabbling.

In the course of the protracted controversy of 2002 as to whether or not the site should be conserved, I argued that apart from providing a fantastic memory space, safeguarding the El Born archaeological site also heralded a unique opportunity for the benefit of historical knowledge. El Born is the best possible location to explain a period of history in Barcelona and Catalonia, namely from 1550 to 1714, which for a long time was regarded as one of “decadence”. It proves that this historical era witnessed the advent of modernity to Catalonia. At the end of the sixteenth century, the Principality had consolidated a decisive transformation in its economy and territory, and as of that moment it has progressed steadily on its own two feet: a unique system of cities taking their first steps in production processes, each town or city specialising in different areas (glass, textile, leather, iron, steel, etc.); and a capital where many of the products manufactured in Catalonia were finished, delivering management and service functions to the country as it was efficiently connected to the rest of the world. This far-reaching transformation paved the way for a positive future. In this line, the El Born archaeological site shows how Barcelona’s period of prosperity was not on the same par as

the capabilities of big cities such as Paris, London or Naples, but that it was able to compete in the second echelon of Europe’s urban hierarchy. The world of trade played a considerable role in the governance of the city, which was diverse, economically dynamic and very well connected to Europe and beyond by virtue of a sturdy business fabric. It was a city well nourished by foreigners and passers-through, marked by religious observance but nevertheless given to festivities, dancing, music, theatre and recreation. There were also brushstrokes of sophistication: dresses in which colour and adornments prevailed, and truly extraordinary gardens suited to leisure and recreation.

If the city had the strength to resist the grim siege of 1713 – 1714, and also the ability to recover from it quickly, then it was thanks to the foundations laid in the country as of the end of the sixteenth century. Of course, in order to press forward, that society had no need for a would-be rationalisation from outside to open its eyes and point it towards a better future.

El Born explains all this, and it does so in a way that is understandable, enthralling and unique. Indeed, the feature that characterises the site and makes it absolutely one-of-a-kind is the fact that we have documentary evidence of the people who lived in each house of the urban area, spanning a long period at least between the mid-sixteenth century and the beginning of the eighteenth. This knowledge comprises hundreds of thousands of documents explaining what each house and all their floors were like, the contents of each room; what the workshops did and what was sold in the stores; the members of each family, their dealings or relationships with their neighbours and with the rest of the city; the provisions of marriage contracts; who the inhabitants bequeathed their property to; their activities, their business, the countries they traded with; what products they imported and exported, etc.

People, activities and feelings

With all this information, it is easy to explain the overall picture of the city at that time, which we also know in detail, and its dealings with the world. The contemporary and prominent economist and historian, Narcissus Feliu de la Peña, wrote: “A city is not made up of stones, but of its inhabitants.” This maxim is true of El Born. The site is not one of “stones”, but rather of people, of all kinds of activities, working relationships, aspirations, emotions and desires. When all is said and done, the El Born archaeological site conveys the complexity of a city and can explain a city.

Eleven years after the failed controversy of 2002, embodied in the aforementioned slogan, “stones against books”, more than a dozen research works, soon to be followed by more, were published thanks to the El Born Project. Sixty historians laboured over them and oversaw their publication, an effort which garnered the acknowledgement of two Ciutat de Barcelona awards, the Octavi Pellissa award and the National Culture Award. The archaeological site is therefore ready to use its stones, that is, its accumulated knowledge, intelligently. This knowledge, however, must continue to grow in order to keep this cultural space alive. The continuity of the research is indeed one of the essential conditions for El Born to enjoy a promising future. ■

Quim Torra

Editor and law graduate.
Director of El Born Centre Cultural

The meeting point of Catalan culture and history

One very rarely has the opportunity to float, rebuild and rethink sunken worlds. Through the efforts of many, El Born Centre Cultural opens to a world of excitement, epic tales and creation coinciding with the beginning of the 1714 Tercentenary. The epic sensations stirred by walking the streets where General Villarroyel commanded the last counterattack on 11 September and advanced to face the Bourbon troops before he fell wounded; the thrill of discovering a neighbourhood and a city full of light, life, leisure and trade; a dynamic and open neighbourhood and city that the Dutch consuls called home, close to the string maker who added the finishing touches to violas that were exported all over Europe.

This whole world collapsed during the Bourbon repression that followed Catalonia's defeat. Between the city's ruins and the huge fortress, the Citadel, erected to watch over and enforce submission among those who remained, there lay an empty space, the esplanade where Antoni Rovira i Trias and Josep Fontserè built a magnificent market between 1874 and 1876. Its particular building form allowed the ruins to survive underneath it.

El Born is first and foremost a permanent exhibition and an archaeological site. Thanks to the models, videos and the thousands of artefacts found, visitors will realise, as Albert Garcia Espuche said, that "the cliché of Catalan decadence in the sixteenth and seventeenth centuries" dies here and that in 1700 Barcelona's society enjoyed a high quality of life. El Born is a unique opportunity to slip in through the back door of history and rebuild a world through its private stories.

The second part of El Born's discourse is the depiction of the events of 1714. Today, almost three hundred years later, the spirit of those times returns with a compelling and absorbing force; we must try to understand it and interpret it. However, in order to begin, we must first remember. The etymology of the term – which is not only Greek, but also Hebrew – *zakhor*, "you will remember", means "you will continue to tell". Remembering is no sterile exercise in nostalgia; quite the contrary, it is a reason to feel challenged and keep moving forward.

Training the free citizens of a free country of the future

Once the commemorations are all over, we must make sure that we do not forget the vital and human aspects of a people who felt free and wanted to be free. It is the only way that the exercise of remembering does not become puerile and barren, but rather creative and transformative, and that is exactly what the exhibition of the Siege of Barcelona sets out to do. The educational programmes are its most important feature: the history lesson of El Born would be of little use if it did not help us to develop new

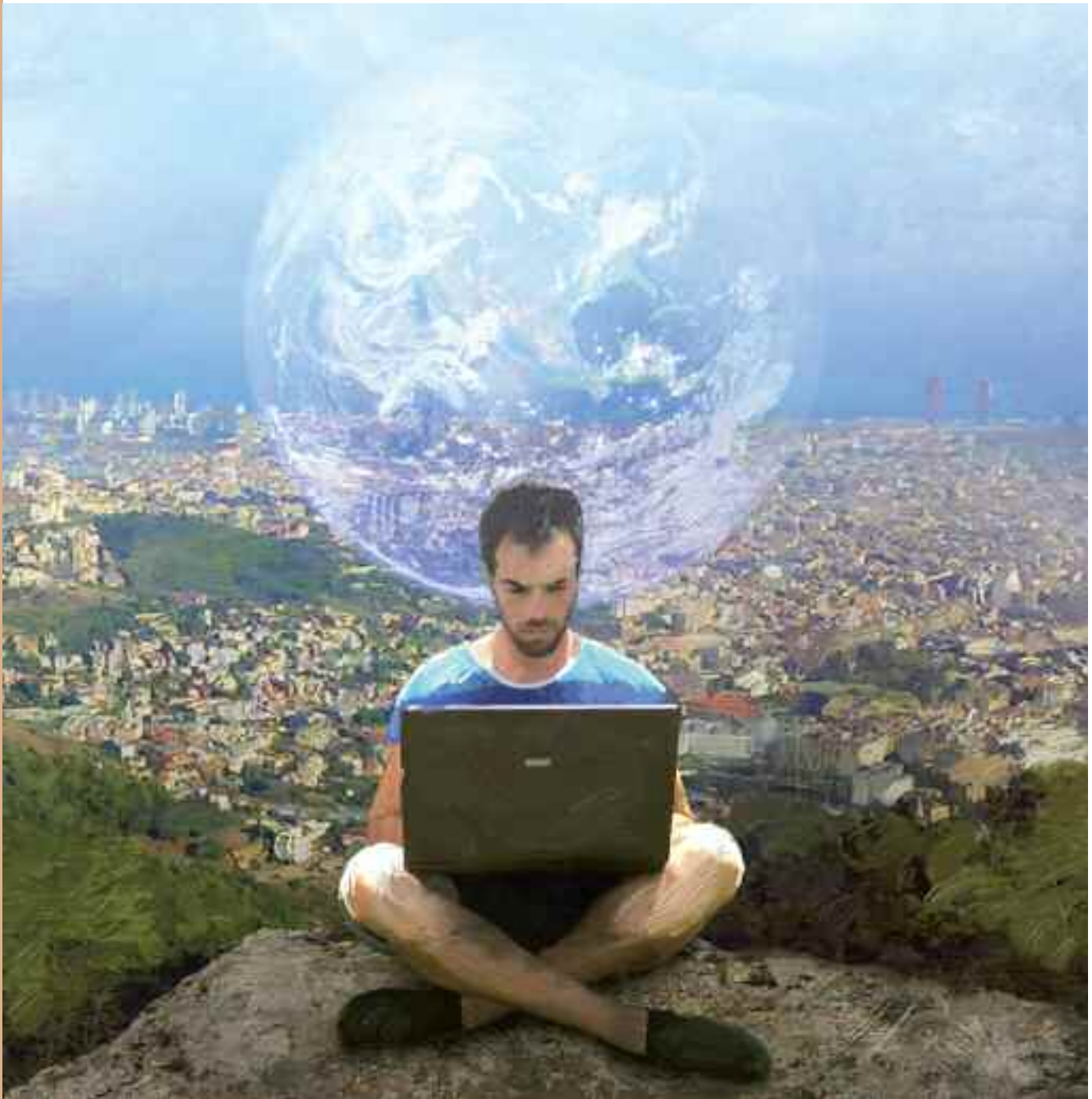
© Dani Codina

knowledge, critically examine our past and form free citizens for a future liberated country.

Yet El Born Centre Cultural wants to be something more: a reference place for culture in Catalonia and the Catalan Countries, a meeting point for agents from different fields, particularly those in which Catalan language and history play a fundamental role. This is the El Born that we want: a facility where we can help to build the collective imagery of a powerful, modern, open, universal culture that remains true to its national identity.

One of the spaces will be used for an ambitious programme of cultural activities and will host concerts, dancing, small-scale theatre productions, lectures, seminars and more, always seeking to prioritise the innovative and the experimental. We will resurrect old and legendary institutions, such as the *Acadèmia dels Desconfiats* [The Academy of the Distrustful], and fascinating redoubts of Barcelona's irreverent and festive side, such as the *Societat del Born* [El Born Society]. Furthermore, we will do our best to make it a small city for children, where they will enjoy a vivid, fun and exciting first contact with their country's history. ■

El Born offers a permanent display and archaeological site with thousands of finds, models and videos giving visitors some idea of the enormous quality of life of Barcelona society in 1700. In the image, the site during the final phase of the conditioning process.

© Guillem H. Pongiluppi

Vicenç Villatoro

Writer and journalist. Director of the Institut Ramon Llull

The Victory of 12 September

The project that lost out on 11 September 1714, the road to modernity that could not be, is now, in the 21st century, the great project of the future. The world is a network and technology favours it.

What is the best way of organising a territory politically? Through a kind of centralised pyramid, with a single and very strong capital, a radial structure, seeking maximum homogeneity and uniformity? Or through a network with multiple capitals, with node-type structures, harnessing diversity through formulas adapted to political, historical and cultural heterogeneities? I would say that right now, with one eye on the future, the second formula seems infi-

nately more modern and more practical, although the first one also has its defenders, who act upon it. However the logic of the future world, in terms of politics and technology, culture and the economy, would seem to be network-focused.

From the Internet to the European Union, networked constructions seem to be more effective and more adapted to reality than the pyramid models.

Three hundred years ago, when Barcelona was besieged by Franco-Castilian troops, many things clashed around the city walls. Two dynasties faced off, although all that is somewhat ancient now. It was also a head-on clash of two blocs of international alliances, which is not so ancient now. It was not strictly two territories at loggerheads: there were pro-Bourbons in Catalonia and there were pro-Habsburgs in Castile and Aragon, for example, as Ernest Lluch documented so well. All of them mixed together, albeit rather unevenly, between the two ancient Hispanic crowns. It was not about modernity versus nostalgia: there were nostalgic reactionaries on both sides, as there were also innovative visionaries on both sides.

We might say, using modern terminology, that it was a confrontation between two conceptions of how to order political spaces. On the one hand, the French conception, which pointed to the centralised and standardising pyramid, and which was undoubtedly a road to modernity. On the other hand, there was the pro-Habsburg conception which also took an alternative route to modernity: networked territories organised under a single crown, with different laws, institutions and cultures. On the side of the French model, the state. On the other side, there was the Dutch or English route, the evolution of the old participa-

tory institutions and, so to speak, society.

On 11 September 1714, the pyramid bested the network within the walls of Barcelona. It was not a runaway victory. On 12 September, the economic momentum enjoyed by the city and the country over the past few decades had not waned, and the foundations for an agrarian revolution that subsequently yielded the industrial revolution were laid. And on 12 September, via this route, the spirit of the network project was kept alive and would later appear in the landscape of the cultural renaissance, our industrial revolution and subsequent political Catalan nationalism. The network ideal has remained dormant, albeit vanquished. Now it transpires that the project that lost out, the road to modernity that could not be, is the great project of the future, in the 21st century. The world is a network. Europe is being built as a network, almost in the pro-Habsburg style: a large, shared structure with many cultural and legal realities that are maintained. The play between unity and diversity, between great empires and small nations, between the need for the state and the strength of society, is best guaranteed, now and tomorrow, by the network rather than by the pyramid. And technology favours it. The network's time has come. Here and everywhere. Our great victory of 12 September (three hundred years ago and perhaps in the future). ■

Mary Ann Newman

Writer and translator. Director of the Farragut Foundation Fund for Catalan Culture in the US

September 11, 2024: A View from New York

What will Barcelona be like in eleven years' time, viewed from New York? How will Catalonia be perceived on the global stage in 2024? Given the role as cultural, political and economic capital already played by the city, Catalonia will be ready to assume its position as a key player in a new, multilateral world.

In a 2011 article for *Foreign Policy*, Anne-Marie Slaughter of Princeton University ventured to foresee what the world would be like in 2025. She began with what she called an "exercise in humility", looking back fourteen years to 1997, a year in which "the European Union, then still only four years old, had just 15 members; the euro did not exist [...]. The term BRICs – the [...] label attached to the fast-growing emerging markets of Brazil, Russia, India, and China – had not yet been invented. The Internet was booming, but social media did not exist." As Professor Slaughter put it, "a lot can change in 14 years, and rarely in ways foreseen".

What she did foresee, however, was a tremendous increase in multilateralism, expressed through regional organisations in Asia, Africa, and the Middle East that would follow the EU in creating their own versions of political and economic integration. At one end of the spectrum, the UN Security Council will grow; at the other, smaller subregional organisations will be increasingly influential.

"Driving this massive multilateralization," she says, "is the increasingly global and regional nature of our problems,

combined with an expanding number of countries splitting off from existing states."

Slaughter also proposes the possibility of a European Union "interlocked with an emerging Mediterranean Union". This is a vision that might be dear to Eugeni d'Ors, who, in 1906 observed of the "dormant" Muslim world "its mysterious and profound unity, vigorously maintained through religion and sage language; I [...] sensed the first vague indications of a sudden explosion of the quiet forces lying brooding in such a vast world." Later, after World War I, Ors lamented the reparations and humiliations visited on the Germans: "We can only smile a bitter smile at the sophistry of those who claim to see in today's submissions a guarantee of long lasting peace. Submission, a guarantee of peace? No, only of new struggles." Ors's one-word solution to the pains of crumbling Europe was "Federation". Surely a Mediterranean Union of Islam and the European Union would have been to his liking.

Again, the view of the future is clearer from the periphery, and in particular from the city. Pasqual Maragall, former

© Guillem H. Pongiluppi

On the next page, two views of the mass demonstration on 11 September 2012 in Barcelona, organised by the Catalan National Assembly under the slogan “Catalonia, new European state”.

Mayor of Barcelona, and former President of the Generalitat, similarly predicted the growing irrelevance of the nation-state, as supranational entities, such as the European Parliament, and subsidiary entities, such as cities, regions, and regional coalitions, increasingly took up the tasks of governance that had formerly fallen to the central capitals. In the notes for a 1998 symposium on devolution he organised at the Remarque Institute at New York University – with Tony Judt, Richard Sennett, Xavier Rubert de Ventós, et al. – Maragall addressed the redistribution of power in Europe. “The perception of distance as a political liability is of primordial importance. People want things to be up close and accountable. The Treaty of the European Union recognizes this principle of proximity in its preamble, but it doesn’t make it operational in the text. Europe finds itself on the road to being more and more of a super-nation,

while the regions and cities struggle to recover the powers lost with the formation of the States between 1492 and 1871. These powers are today paradoxically useful and possible at a local level and at the level of the nationalities forgotten by history, as well as those of the new administrative regions. Globalization and the recovery of identities go hand in hand.”

In this panorama of shifting geopolitical structures, Catalonia represents almost a test case for the potential for agile governance: it has a relatively low carbon footprint; sufficient population and institutions of higher learning to sustain a successful knowledge society; a breadth of cultural and ethnic diversity (according to sociolinguists, over two hundred languages are spoken in Barcelona) and proven capacity for integration; sufficient decentralisation of cultural institutions to allow for rapid circulation of ideas

and products – the “Catalonia-City” that Eugeni d’Ors envisaged with his network of public libraries in the early 1900s; and yet an international vision and outreach that far outstrips its size and population. With Barcelona – a magnet for visitors and a beacon for the creative society – already playing the role of cultural, political, and economic capital, Catalonia is indeed poised to take off as a player in the new multilateral world.

So, following Slaughter’s lead, let us ask: What might Barcelona look like eleven years from now, from the vantage point of New York? How will Catalonia be perceived on the global stage in 2024? Let us pose the following scenario.

It is September 11, 2024. At the United Nations, the Catalan flag is hoisted and Catalonia is welcomed as a new state by the Secretary-General, who hails from South Sudan. In the wake of the Catalan plebiscite, following the 2014 referendum on self-determination, a new broad coalition party has arisen in Spain, which includes in its platform the fundamental rights of the nationalities that make up the Spanish state. The Spanish ambassador makes the first welcoming remarks.

To mark the occasion, the Metropolitan Museum of Art, the Museu Nacional d’Art de Catalunya, and the Museu Episcopal de Vic have collaborated on a major exhibition of Romanesque and Gothic art, highlighting the Sant Miquel de Cuixà Cloister. A centre for the study of Romanesque and Gothic art, sponsored by Catalonia, France, and Germany, is being planned close by, in Washington Heights. The Polytechnic Network University of Catalonia will soon be breaking ground for an engineering incubator in concert with Stanford and the Qingdao Technology University, along the lines of the Cornell–Technion collaboration initiated in 2012.

Owing to Barcelona’s strategic position as the host of a coalition of Mediterranean cities, the third floor of the new Catalan Cultural Centre – the Centre will occupy four full floors of a green building on stilts in the Hudson River, designed by Carme Pinós – will house representatives of the IEMed and the Mediterranean Diet Foundation. There will be an auditorium and exhibition space, as well as offices for cultural delegations from the Balearic Islands, Valencia, Andorra and Perpignan. There is great expectation in the foodie community, as on the shore across from the Catalan cultural office a flagship Catalan restaurant and delicatessen with food (the prohibition on entering pork products has been lifted) and wines from Catalonia have been garnering attention from local and national food writers and bloggers. The Catalan ambassador to the UN is meeting with Senator Rush Holt of New Jersey to discuss exercising international pressure in favour of the Senator’s long-stalled bill in support of lesser-known languages. The Mayor of Barcelona, in town for the UN ceremony, will meet with Mayor Sinha of New York to discuss long-term plans for flood prevention. Many events are going on in Washington, D.C., where the embassy has been open for quite some time, but the symbolic significance is lost on no one: All eyes are on the UN and New York. ■

© Dani Codina

© Dani Codina

© Colita / AFB

Pep Puig
Writer

Carmen Amaya, daughter of Somorrostro

“I was born by the sea. My life and my art were born of the sea. My name is Carmen Amaya y Amaya. I am Amaya twice over, as both my father and mother were called Amaya. All the Amayas in the world are my cousins.”

I don't think it could be said that the people of Barcelona do not know who Carmen Amaya was, or for example that we do not know that she was born in Somorrostro, a shanty town that existed in Barcelona, by the seaside, until the mid-20th century. Although if someone did say that, they might not be that far wrong either. The relationship between Barcelona and this great legend of flamenco is surprising. In part, this is because there has been an almost conscious attempt to ignore her, although those who do remember her speak of her with a healthy dose of admiration and devotion. It is obvious that Barcelona's “official legends” are different: Gaudí, Ildefons Cerdà, Miró, Joan Gamper et al. Carmen Amaya belongs to a different realm... “*Ay Carmen, Carmen, Carmen Amaya!*” goes one of the many folk songs dedicated to the great flamenco dancer, with a tone which intermingles reverence and sadness. Why have the citizens of Barcelona – the Catalans – been so miserly with the memory of this woman, an undisputed and universal reference of our culture?

Leaving aside other, more or less correct and lamentable answers, the fact is that the centenary of her birth is a great opportunity to recover such a colossal genius. Who was Carmen Amaya? Or perhaps the question should be: who is Carmen Amaya, that woman whose presence is still felt constantly by all those who love flamenco, gypsies and non-gypsies, and vice versa?

Officially born in 1913, in Barcelona, it is said that the night of her birth there was a raging storm at sea and the waves crashed against the doors of the shack she called

home. The truth might be otherwise, but what is certain is that we can scarcely imagine a more premonitory beginning for someone whose legend was built upon incomparable temperament and strength. “The sea taught me to dance,” she said on more than one occasion. She was not yet six years old when her father, out of pure necessity, began to take her to the flamenco areas of Barcelona, in La Rambla and Paral·lel, peppered with singing taverns and cafés. Her father played the guitar and the girl sang and danced into the wee small hours, and then they returned home, tired, but glad to be able to bring the family a bite to eat.

A legend was already in the making. *Who is this prodigy?* people wondered, on seeing her move like a will-o'-the-wisp. At first sight she might have looked like that typical girl with a special charm, but it was also equally evident that there was something much deeper in the way she moved.

“The Captain” – as she had been dubbed in the city's flamenco circles – was on everyone's lips, although her name was not to appear in print until the 1929 International Exposition. In the words of the critic Sebastià Gasch, who wrote for the *Mirador* weekly: “Picture a 14-year-old gypsy girl sitting on the chair, on the *tablao* [flamenco stage]. Carmencita: impassive, haughty and noble. And then comes the jump: the gypsy dances. Indescribable. Soul, pure soul...”

Barcelona soon became too small for her. Her name had already crossed borders, and in 1935 she made her *début* in the Coliseum Theatre in Madrid. This constituted her

© Gjon Mili / Time & Life Pictures / Getty Images

enthronement in Spain, although paradoxically it also heralded the end of her career there. The Civil War broke out in 1936 and she had to take her family and flee the country. They headed for Portugal, and from there to Argentina on a two-week sea voyage they would remember for the rest of their lives as an utter nightmare. The rest is history, or rather legend. She took Buenos Aires by storm and went on to conquer Latin America and the United States, culminating in a front cover on *Life* magazine and a private performance for President Roosevelt in the White House.

She returned to Spain with full honours in 1947, enshrouded in a saint-like halo. It seemed incredible that this slip of a woman, shy and almost fearful-looking, could have notched up such success and admiration. However, once she started dancing, pure astonishment ensued. The

© Pérez de Rozas / AFB

figure of Carmen Amaya must have been a godsend for Franco's regime; she was a brilliant ambassador! Yet in truth, the art of that woman, a free spirit and a revolutionary, enormously humane, had little to do with Franco's repressive, narrow-minded and provincial regime. Madrid, Barcelona, Seville, all the country's main cities yearned for her, and while perhaps not everyone understood the way she danced, her success resounded everywhere, like the sound of her on-stage twisting and stamping. Then came Paris, followed by London, and back to America and Europe, and to London once again, where she danced for Queen Elizabeth. The following day, the front cover of *The Times* could hardly have been more emphatic: "Two Queens Face to Face."

In the midst of such a hectic spate of contracts and performances, it seemed impossible that Carmen Amaya could ever find the time to stop and take stock, look back on what she had achieved. However, deep down she harboured a wish, which one day came true: to return to her birthplace, Somorrostro, that cluster of huts by the sea where she had been happy as a child. She returned twice. The first time was in 1951, when she was immediately surrounded by a throng of gypsies who all wanted to touch her to see if it really was her. The second occasion, more official, was in 1959, when she opened a fountain in her name at the site where she used to fetch water as a child, and where she emotionally restated her love of the city and the neighbourhood. In the evening she gave a memorable recital in the Palau de la Música, and since many gypsies could not afford the price of a ticket, it is said that at the end of the performance "the Captain" headed to Somorrostro to dance with her own people. No matter how far you roam, you always return home. More than twenty years had gone by since she had left, but that night, if only fleetingly, she was Carmencita once again, the barefoot little gypsy girl with a hankering for dancing and for life, who once followed her father from tavern to tavern.

Undoubtedly a mirage. The neighbourhood was not quite the neighbourhood where she had come into the world, and neither was she strong enough to dance. For many years she had been afflicted by a kidney disease which prevented her from eliminating the toxins accumulated by her body. She could only do so by dancing, but in reality it was a race against time that she was destined to lose. With scant strength left in her, she managed to tour for a further two to three years until she was asked to film *Los Tarantos*, the legendary movie by Rovira-Beleta, which recreated Somorrostro in a gypsy version of *Romeo and Juliet*. It was the last thing she did. She was no longer strong enough to dance. "I will die if I have to give up dancing," she had once said to her treating physicians. And she did.

Carmen Amaya. No one had danced like her before her, and nobody would after her. An incomparable genius. Even so, the question remains: what is left of the memory of that incomparable woman in our city? Or in other words: has Barcelona been fair to the memory of the great Carmen? This year is the centenary of her birth, and she will undoubtedly be given the relevant testimonials. But the nagging question remains: will the people of Barcelona ever know who Carmen Amaya is? ■

Left, Carmen Amaya's funeral in Begur, on 20 November 1963. Above, Amaya in 1940, in a feature in *Life* magazine. Opening the article, the *bailaora* while filming *Los Tarantos*, in 1963.

On the following page, from top to bottom: Víctor Bautista, creator of the Social Diabetes application; Francesc Sistach, co-founder of Appically, a company specialising in applications for people with special needs, and Marc Cercós, a young entrepreneur who has already built up considerable experience in the IT field, and is the co-creator of eyeOS and developer of Archy.

Jordi Sabaté Martí

Technological analyst for the newspaper *Ara*

Víctor Bautista, bits to improve the life of diabetics

Two and a half years ago, Víctor Bautista was diagnosed with diabetes mellitus. His life changed completely as of that moment: Bautista suddenly became dependent on insulin, a substance his body could not create, and the absence of which prevented it from regulating his blood-sugar level.

His days now revolved around what he ate, when he ate and the periods when he did not eat. Like so many other diabetics, he had to self-inject insulin at regular intervals and also count the carbohydrate intake of each kind of food, which eventually led him to eat monotonously in order to avoid over-complicated calculations.

However, far from becoming demoralised, Víctor leveraged his professional experience in IT to improve his quality of life and that of other diabetics around the world. He decided to create an app for the Android mobile operating system that could calculate the calories per gram of each type of food he was going to eat, and he named it "Social Diabetes".

This would give him a clear idea of the carbohydrates he would eat at a restaurant with a given meal, thus enabling him to adapt his insulin dose depending on his meal. This initial function of Social Diabetes significantly increased his freedom to enjoy meals out with his wife or friends, but it was not the only advantage. The application can also set up a warning system to remind the user about injection times and the amount of carbohydrates consumed throughout the course of the day.

This latter function is very important because it prevents nocturnal hypoglycaemia, a highly dangerous condition caused by going to bed with low blood-sugar levels. If a diabetic goes to bed without a sufficient sugar intake, Social Diabetes puts out a warning and advises the user on what type of food to eat before going to bed.

Once the app was created, Víctor partnered up with a former university colleague to launch it commercially. They developed an app for purchase as well as a free, simpler version for mobiles and tablets. Since its release it has been downloaded more than 11,000 times and has been translated into 8 languages, but what is most interesting is that, according to Bautista's calculations, the use of Social Diabetes could save the government up to 1,500 euros per patient in hospital expenses, ambulances, etc. In 2012, UNESCO gave them the WSA Mobile Content award for the best health application, which they picked up in Abu Dhabi in January. ■

Francesc Sistach uses tablets to fight autism

As far as Francesc Sistach is concerned, youth is a question of attitude rather than age. Already well into his forties, this IT engineer decided to go against the grain by founding his own start-up company with the initial capital put up by his family and some friends. Perhaps it is Francesc's seven-year-old daughter, Sara, who keeps him young at heart. She suffers severe autism, which was detected in the first few months of her life. Although she does not speak and is totally withdrawn, Sara serves as a daily inspiration to Francesc to be a better father and challenge her disease.

It could be said that the most important moment in this fight came three years ago, when Francesc bought an iPad. There was nothing deliberate about it, but the fact is that the tablet became a ray of light at the end of a dark tunnel. Francesc was stunned on seeing how Sara picked up the iPad and began to interact with it much more naturally than she had ever done with any person or object.

He started to look for information on the interaction of autistic children and other people with special needs with technological devices. He uploaded all the information he found to the www.iAutism.info site, which eventually became a reference website on the topic and received mentions in *The New York Times* and on CNN.

Many therapeutic apps for mobiles and tablets had already been developed in view of the spectacular reaction of autistic people to tactile screens. Even so, Francesc could not find any app that focused on recreation or leisure, i.e. one which allowed the autistic person not only to learn, but also to play and enjoy themselves, and even do so in a way that was integrated in the family environment.

He thus decided to create Happy Geese, a variation on the Game of the Goose for the iPad, which can be simplified to suit each person's profile and increases in complexity as the autistic person gradually progresses. For example, the dice are not labelled with numbers but rather with colours, and the same goes for the squares that allow the player to "jump from goose to goose".

The game has a freemium business model; it is a basic free app plus with different add-ons available for purchase in the Apple Store. The company behind Happy Geese is called Appically and was founded by Francesc and his partner, thanks to private investments to the value of 50,000 euros. After the success of Happy Geese, with 65,000 downloads in 130 countries, they intend to test more apps for people with special needs. ■

Marc Cercós, the talent who charmed Google

With almost a decade of business adventures behind him, twenty-five-year-old Marc Cercós is an experienced entrepreneur. Alongside Pau Garcia-Milà, he was the whizz-kid of Catalan IT thanks to eyeOS, the desktop that is installed on a server and which can then be operated from any computer. He created it at the tender age of eighteen, when nobody had even heard of cloud computing.

The eyeOS experience was not only successful in business; it also conquered the social sphere. Garcia-Milà's youth and media pull earned them a spot at conferences and symposia and also on the main mass media television programmes, which touted them as proof that Spain had plenty of up-and-coming talent for the future. His clients included Telefónica and IBM.

Marc left Pau in command so that he could focus more on technical development. This distribution of roles worked well for them, albeit the situation was sometimes tense. The whole media circus that had been whipped up around eyeOS was not Marc's forte, and when the company had to adopt a stronger business angle and begin to focus on corporate clients to the detriment of household users, Marc realised that his future lay elsewhere. He saw eyeOS as a contribution to everyday people; it had served them in the past and could now do the same for others.

Marc spoke to Pau and sold him his part of the business. All of a sudden he was a twenty-something with a lot of money and no specific project. His first idea was to go California and enrol in the Computer Engineering programme at Stanford, the university where Sergey Brin and Larry Page, the founders of Google, had studied. However, he soon realised that with his experience, going to university might be a step back and he decided to take some time off to think.

During this period he made two decisions: firstly, to relocate to San Francisco to be close to Silicon Valley; secondly, to launch Archy, an application for Apple computers that uses the Google Drive platform as a file sharing system and virtual hard drive. Archy allows users to perform tasks such as uploading files to a server or sending documents between people, without the need for email.

The system caught Google's attention and they invited Marc to present it to the entire company at Google I/O 2013, the most recent edition of its worldwide congress for developers, held last May. ■

© Ana Yael Zareceansky

Julià de Jòdar
Writer

Salom, a son of Sinera, in the ghostly streets of Lavínia

In the centenary of Espriu. Fantasy by Julius von Fuck with bassoon and timpani

And Salom says:

«Son of Sinera by volition, compelled to live in this Lavínia, with its Virgilian overtones, the city of Lavínia, brother of King Latinus, or the one founded by Aeneas in honour of his wife, Lavínia, daughter of Latinus, in the times of fusions between natives and newcomers as if foretelling what Rome would be. Far from the *urbs*, our Lavínia, because we are inside Konilòsia, a country lying between Rarotonga and the Sea of Dreams. The Konilosians, a people of glorious history, rolled, and still do, down a never-ending slope of decadence. They are distrustful, stingy and poor. They treat their collective, spiritual and material heritage with the utmost indifference. They no longer regard themselves as inferior, they now have an attitude of ridiculous sufficiency. The Konilosians never read anything, they know nothing, nothing interests them [...] They are envious and wretched, they praise the powerful and the mediocre, they tolerate neither talent nor independence of character.

»Lavínia is a great anarchic and model city, merry and plebeian, the nationalist focus of the Lavínians, a separate group within Konilòsia. They speak a different language and the Konilosian defects are heightened. In Lavínia they dance the most beautiful dance, its literature is sublime and people are aware and totalitarian. There is an underground

perhaps half a kilometre long, the world's largest: they call it the Grand Metro. As Lavínia is an opulent city, it always has a bishop *in partibus* on stand-by. We are traders, dealing in primary and coarse manufacturing, we practice law, which smears our abundant, vivacious and clever wildlife in oil and grease. We Lavínians are the wealthy ones of Konilòsia, or at least we used to be, before the combined panacea of emigration and tourism.

»In this maze of a city, like so many in history – like Ctesifon – straddling a ridiculed republic and a cruel civil war

Gorges lascives, pels terrats, [Lewd gullets on the roofs,] *xisclen desigs propis de gats*. [screech cat-like desires]. *Infants de rostres demacrats* [Children with gaunt faces] *roben per fam als plens mercats*. [steal out of hunger in the busy markets]

[...]

A trenc d'albada canta el gall, [the rooster crows at the break of dawn,]

entren manobres al treball, [labourers clock in to work,] *esmorzant trossos de badall*. [breakfasting on slices of yawns]

[...]

Menges de fonda o d'ambigú, [tavern fare or buffets,]

regalimoses d'oli cru, [dripping raw oil,]
tornen el fetge gros i dur; [make the liver fat and hard,]
com si el tinguéssiu de cautxú. [as if made of rubber.]

»Evening. Heat. Calm. Some streets away, I soon got lost, amid shouting kids and orange and peanut sellers. Dust, laziness, scuffles, cursing. Refuse raining down from destitute balconies. Mangy, scabby curs fighting over crusts of filth. I walk into the tavern. From behind the counter, a squat, hunchbacked monster rebukes me: “What do you want ...?” In the long room, full of tables with stained tablecloths, some thirty sets of leftovers remain. Shouts, the stench of cheap tobacco, knives on cartilage, rhythmic sipping. A silent villain bullies a freckle-faced woman into paying his way. Indifference. The inverted strut ostentatiously past: Verge Folla, Pell i Os, Pitoperume, la Colometa, Faisà Daurat, la Lleona, el Lliri, Crisantem. The waitress reads out their resumes with a woman’s contempt. I take a closer look: And that roasted, foolish, decadent Aphrodite...? Why if it isn’t Josep Sereno! And I leave. In the square I am surrounded by deft-handed rogues, streetwalkers, steaming taverns, and Carnival herds chewing on Cervantesque pigeon droppings from Terrassa.

Ah, tristesa, tristesa, [Oh, sorrow, sorrow,]
ulls meus, terra envilida, [my eyes, debased land,]
ran del mar! A les ombres [by the sea! In the hesitant]
vacil·lants que s’apleguen [shadows that now gather]
ara a l’entorn, començo [round me, I begin]
a recordar l’antiga [to recall the ancient]
dignitat, amb paraules [dignity, in the words]
d’aquesta llengua morta: [of this dead language:]
carreus d’esforç i pena [stones hewn of effort and
sorrow]
que bastiran la nova [that will build the new]
ciutat de les lloances. [city of praise.]

»I walked out, restless, hastening, not daring to look back, from the showing of *M*, when I run into Secundina Llopart, the doorwoman of the building in carrer Diputació where my parents lived when they came to Lavínia in 1915. Still nervous, Secundina complains that a young thief has nicked “thirty pesetas” from her (“I’m shaken up! I even had to sit down and have a cup of tea!”). I ask about the Ginebredes sisters. “Magdalena Blasi used to visit, about four or five times a year,” says Secundina, “the modest flat in carrer de la Llanterna, near Plaça del Sol, where those unfortunate people lived. Every day Amelia would go down the stairs to deliver the knitting work she did and stand in line to buy some meat for her sister, confined to bed, who she ended up wishing was dead. When the war was almost upon them, Blasi left them, alone, waiting for death, along with the priest, the carpenter, the young married couple and the owners (when they weren’t out of town) who lived in their building.”

Un fagot, un patètic [A bassoon, a pathetic]
violí, a la dansa [violin, in the suburban]
suburbana dels tristos [dance of sad]
morts amics. Més profundes, [deceased friends.]

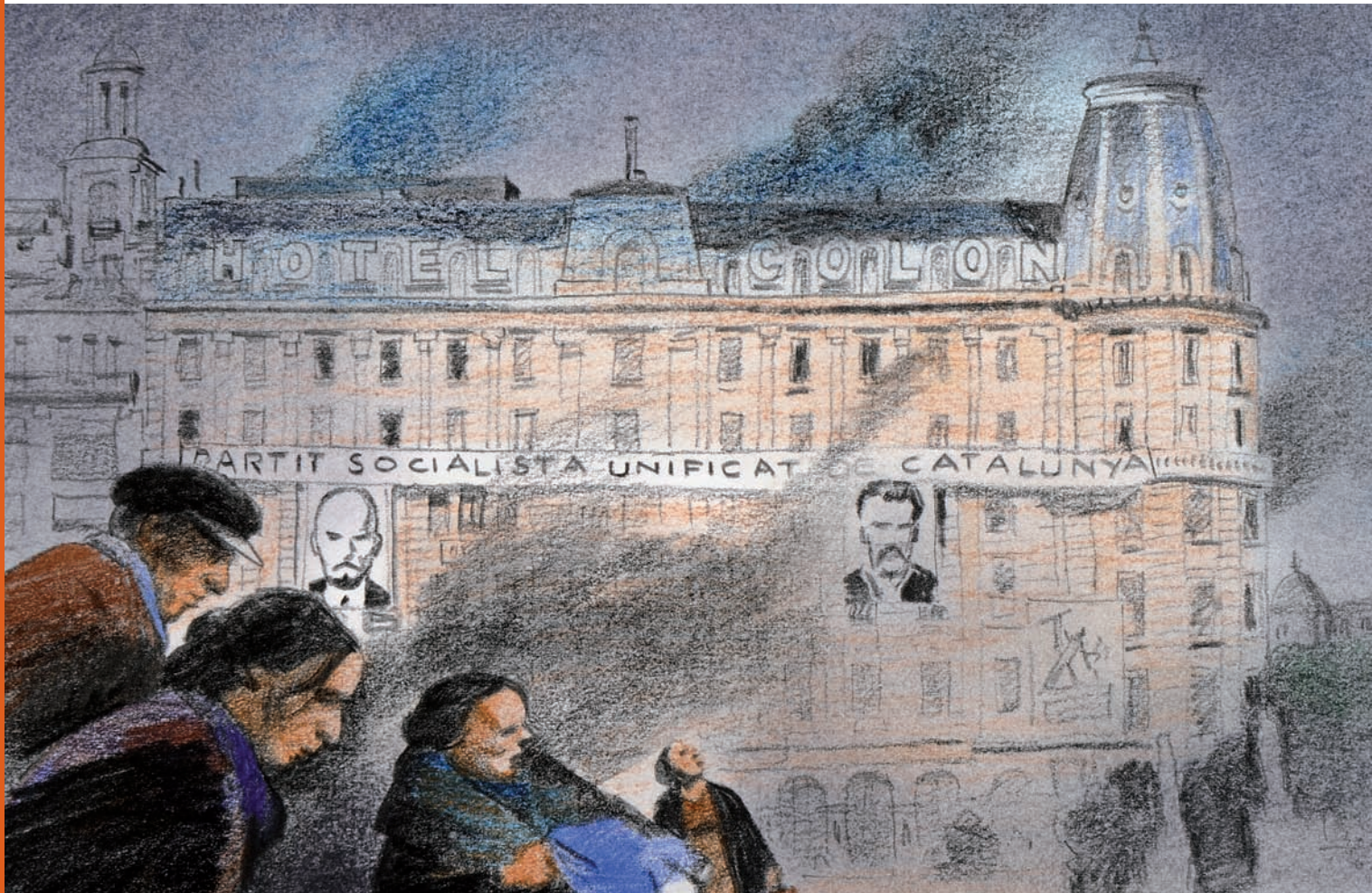
amb excessiu missatge [the trumpets of judgment ring
out even deeper,]
de premi o de condemna, [their message either over
congratulatory,]
trompetes del Judici. [or passing unfair sentence.]

»According to Emmeline, who one day will be immortal for that memorable utterance, “No matter who runs the show, one always ends up being the doorwoman”, I see Efrem Pedagóg, E(s)colampadi Miravittles, Pura Yerovi and, surprise surprise, Magdalena Blasi. “What a glorious sunny day!” murmured, climatologically, the old lady. “And isn’t life strange! Just when I was enjoying myself, the poor man goes and dies in mid-puppet show in the street... I will say an Our Father for him... Those men were wise...” And Miravittles clarified: “We were arguing with an expert on Cervantes about the number of demons that the Altisidora in Don Quixote saw at the gates of hell, when the man dropped dead, the gloves of Altisidora and the Devil on his hands.” Secundina, always lucid, prayed for the deceased puppeteer: “This fellow’s number isn’t coming up at the bingo, that’s clear. And it’s a good job yours truly didn’t have it on her card. The way things are now, if you miss your shot, you’ve had it.” The young Pura Yerovi, of generous bosom, reflected, as she walked away, on the little orphan who was helping the dead man: “And that poor soul! An abandoned child...! So much misery...! It’ll make me feel ill!” But Mrs Magdalena Blasi, impartial, took over: “Well just look at that, I’m beginning to feel peckish...”

A Ctesifon i altres ciutats, [In Ctesifon and other cities,]
pobres i rics, prou barrejats, [rich and poor, fairly
mixed,]
cremen el foc dels set pecats, [they burn the fire of
seven sins,]
davant la mort que els ha engendrats. [in the face of
death that engendered them.]
Velles malignes d’ulls glaçats [Evil old women with
frozen eyes]
dicten darreres voluntats [dictate last wishes]
contra parents esperançats. [against expectant relatives.]
I aquell que resta ja es compon, [And those who remain
will find a way]
a Vic, a Reus i a Ctesifon. » [in Vic, Reus and Ctesifon.] ■

© Colita / Corbis

Guillem Martí
Economist

The man who prevented the destruction of Barcelona

When Franco's forces crossed the River Ebro, everyone believed that the Civil War was lost. In accordance with the scorched earth policy ordered by Moscow, the Communists decided to destroy everything that was still under their control. In Barcelona they planned to blow up factories, roads, underground train tunnels, energy supply points and drinking water pipes. The city was saved at the eleventh hour because the plan was sabotaged by the leader who was supposed to carry it out, Miquel Serra i Pàmies.

During the Spanish Civil War, the USSR and the Communist International sent many resources and some of their best men to Spain in an attempt to control the development of the conflict and thus achieve a communist satellite in the south of Europe. The USSR was worried about Adolph Hitler's rapid rise, and gaining a trusted ally in Western Europe was of vital importance.

The Communist Party of Spain (PCE) was already under the control of the Comintern, which afforded the latter a strong influence over the government of the Republic. However, the political situation was more complex in Catalonia, making it much more difficult for the Comintern to exercise any influence. Furthermore,

Moscow observed, with concern, the increasing influence of the POUM (the Workers' Party of Marxist Unification) and the CNT-FAI (the National Confederation of Labour-Iberian Anarchist Federation), organisations which were totally alien to the Soviet ideology. On 23 July 1936, political events seemed to take a turn in favour of Soviet interests. The Catalan Communist Party, the Socialist Union of Catalonia (USC), the Proletarian Catalan Party and the Catalan branch of the Spanish Socialist Workers' Party joined up to form the Unified Socialist Party of Catalonia (PSUC). This new party fulfilled the main ideological lines of the Communist International, which immediately tried to turn it into a regional branch of the PCE to ultimately

achieve some kind of influence in Catalan politics. The leaders of the USC included Miquel Serra i Pàmies, born on 17 January 1902 in Reus. He was a founding member of the PSUC, as well as its vice-secretary and treasurer. His marked Catalan nationalist ideology and strong social commitment prompted President Companys to appoint him Minister for Supplies on 29 July 1937. His portfolio of responsibilities grew in the course of the Civil War, and he also became Minister for Public Works.

Several PSUC members, led by Serra i Pàmies, opposed the idea of the party losing its independence and taking orders from Moscow, while being under the leadership of the PCE appealed to them even less. The ideal of the Spanish Communists was a centralised Spain where Catalonia was simply a region that needed to be incorporated into the whole. This clashed head-on with the Catalan nationalist spirit and the desire for political independence forged by the PSUC.

However, as the war progressed, nervousness spiralled among Republican politicians. Some members of the PSUC began to put the survival of the party before the survival of its founding ideals. They wanted to yield to the pretensions of the Comintern and the PCE, in a desperate attempt to secure foreign support and resources for the PSUC to survive in exile once Catalonia fell to the Nationalists. Despite growing pressure from within the party, Serra i Pàmies was unswerving in his defence of the PSUC's independence from the PCE. This attitude infuriated the agents sent by the USSR and the Communist International to Spain to subjugate the Catalan party. Different reports reached Moscow, describing Serra i Pàmies as a dangerous element for achieving communist goals in Catalonia.

The Comintern orders the city to be razed

After Franco's troops crossed the River Ebro, everyone regarded the Civil War as lost. The highest-ranking Republican political leaders began to head into exile, although Barcelona was already preparing a staunch defence. Every morning, lorryloads of people, young and old, went out to dig trenches. The political and military leaders soon realised that the population, discouraged and exhausted from lack of food, would not rally to the calls for resistance made by the president of the Spanish government, Negrín. At this point, events took a dramatic turn. Blinded by rage and by their slogans of "victory or death", the Communists decided to destroy anything they could not control. The orders from Moscow were clear: scorched earth.

A meeting was convened between members of the PCE, the PSUC and demolition experts of the Lister Brigade to execute the plans of the Communist International and the Soviet Union. The plan to destroy Barcelona was drawn up at this meeting. They had a few thousand tons of TNT and large amounts of artillery ammunition, enough to blow up the city's main factories, energy supply points, drinking water pipes, roads and underground train tunnels. It was estimated that a quarter of Barcelona would be destroyed, while calculations were made as to the hundreds of deaths that would be caused by the explosions. They concluded that it was acceptable collateral damage. None of the participants at the meeting dared to question the plans submitted

© Josep M. Sagarra / ANC

Reproduction of a portrait of Serra i Pàmies belonging to the collection of photographer Josep M. Sagarra, held at the National Archive of Catalonia. The date recorded is that of the presentation of the Companys government, on the following page, in which the young PSUC leader served as Minister of Procurement.

by the Comintern agents. Realising that all opposition would be futile, Serra i Pàmies offered to take care of the final details and issue the fateful order to destroy Barcelona. However, far from carrying out the task, he did his utmost to thwart such a monstrous project. He constantly called meetings, creating confusion as to the times and places, gave out wrong contacts and made up all kinds of delays. Barcelona remained intact as long as he put his life on the line. It was a race against the clock, as he anxiously awaited the entry of the Nationalists into Barcelona before his sabotage could be discovered.

On 25 January 1939, the government of the Republic and the government of Catalonia had already left for France. The anti-aircraft batteries of Montjuïc had been dismantled and the ministries and other offices had been evacuated. There were still some PCE and PSUC members in the Ritz Hotel, but when they learned that Franco's troops were advancing towards Pedralbes, they quickly shut up shop and took the road to exile.

The two remaining members of the PCE in the room asked the PSUC members to go on ahead of them, saying that they had a matter to deal with. On hearing this, Miquel took Abelard Tona i Nadalmai aside, asking him to stay with him and not to leave the room. Abelard immediately understood why his friend and party comrade was asking him to stay in Barcelona, despite the mortal danger this entailed. The two PCE members had been ordered not to abandon the city until the last PSUC member had left. They would

© Brangulí / ANC

Official photo of the government formed by Lluís Companys in June 1937. Serra i Pàmies is standing, first on the left. On the following page, destruction of a market following one of the bombardments by Mussolini's air force during the month of March 1938.

thus be able to report the PSUC to the high-ranking members in Moscow for an act of cowardice and betrayal in surrendering Barcelona to Franco and then use it as a pretext to call for the dissolution of the Catalan Party.

The two PCE members and the two PSUC members spent the night in Barcelona, nervously waiting for one of them to decide to take the first step towards exile. The impasse was broken on the afternoon of 26 January, when a waiter entered the room shouting that Franco's troops were marching along Passeig de Gràcia – the Ritz Hotel was only a couple of blocks away. They all jumped up at once and made for their cars. It no longer mattered who left first, their sole aim was to avoid being captured by the enemy.

Serra i Pàmies managed to escape from Barcelona by car and headed for the French border. Finally, thanks to his delaying strategy, Barcelona remained intact. Franco's troops were greatly surprised to discover that the civil engineering structures and most of the factories were still in working condition. Their intelligence reports had predicted that the Communists would apply the scorched earth policy.

From France to Stalin's prisons

Once in France, Miquel Serra i Pàmies was reunited with his wife, Teresa Puig i Sitges, who had left Barcelona a few days before him. First they settled in Paris, but things were not peaceful in exile either. The French secret service watched the Catalan and Spanish political leaders' every move. Franco's secret service also began to pursue political exiles. This obliged the couple to move to Orleans, where they would be a little safer.

Joan Comorera travelled to Moscow in May 1939 to meet the Comintern. The PSUC's General Secretary wanted the Catalan party to be recognised as a member of the Communist International. After tough meetings, and against all odds, Comorera managed to get the Comintern to accept the PSUC as a new fully fledged member, making an exception to its centralist principle. This decision obviously incensed the leaders of the PCE. Furious at having missed an opportunity to get rid of the Catalan party, they decided to make those who had stood up to them pay dearly.

© David Seymour / Magnum Photos

In July 1939, Joan Comorera asked Miquel Serra i Pàmies and Josep del Barrio, another PSUC leader, to travel to Moscow. He told them that the Comintern wanted them to attend as party representatives to complete their accession to the Communist International. Although the General Secretary told them that it was a mere formality and that they would be back home in a few weeks, Serra i Pàmies wrote some letters to friends by way of farewell. He knew full well that he might never return from Moscow.

When the two party comrades reached the Soviet capital they were arrested. Miquel Serra i Pàmies was taken to Lubyanka prison, like Bukharin, Zinoviev, Radek and many other socialist and communist victims of Stalinist purges before him. While he awaited a trial whose outcome had already been decided, Serra i Pàmies was subjected to brutal interrogations and torture in the freezing basement of the headquarters of the NKVD, the Stalinist secret services.

The Moscow trial

The trial commenced on 14 August 1939. The jury included high-ranking members of the Comintern secretariat, such as Georgi Dimitrov, the future head of the government of Bulgaria, Vasil Kolarov, future president of the Bulgarian Republic, Wilhelm Pieck, future president of the German Democratic Republic, and Ernő Gerő, a Soviet agent operating in Spain. Other participants included La Pasionaria, Jesús Hernández and José Díaz, high-ranking members of the PCE and the trial instigators. Miquel Serra i Pàmies was accused of several offences, some of them beggaring belief. Sitting on the dock, Serra was accused of being anti-Communist, Trotskyist, responsible for losing the PSUC's files, a Freemason, refusing to carry out the order to blow up Barcelona, responsible for losing the PSUC's funds, being a member of the French secret service, and finally of being the main culprit of the loss of the Spanish Civil War. On hearing the last, and utterly ridiculous accusation, Miquel Serra i Pàmies, weakened by the torture to which he had been subjected, suffered a nervous breakdown and the trial had to be adjourned. The effects of this attack were permanent, in the form of paralysis of the right half of his face.

© Apic / Getty Images

© Pérez de Rozas / AFB

In subsequent sessions, Pàmies was given the chance to defend himself. He knew that there was nothing he could say to change a sentence that had already been issued before he reached Moscow. Nevertheless, he decided to face up to the accusations, arguing, for more than three consecutive hours, why he had boycotted the strategy of reducing Barcelona to ashes. His defence was so moving that the jury decided to consult directly with Stalin. Finally, the Comintern found that razing Barcelona would have constituted a massacre of civilians that would have been repudiated by the rest of the world, seriously damaging the image of communism.

The trial ended on 20 August 1939. Miquel Serra i Pàmies was cleared of having violated the order to blow up Barcelona, but was convicted of the other charges, including being the main culprit for losing the war. His comrade, Jose del Barrio, was also convicted, albeit of less serious offences.

When the sentence was passed, the two party comrades were utterly baffled. They were ordered to travel to Chile to create the PSUC in exile. They could not explain how this mission could be entrusted to two people guilty of so many crimes against the communist cause, although they were soon to understand what was afoot. The route the Comintern had prepared to take them to Chile began on a train bound for Siberia. As soon as they could, the Catalans outwitted the two secret agents who were watching them and jumped train. After a long, difficult journey they reached Vladivostok, the USSR's easternmost port. From there they headed to Japan, where they took a boat to Los Angeles. They traversed the American continent to Chile, where several friends and members of the PSUC had already gone into exile. However, Miquel Serra i Pàmies feared that his life was in danger there and decided to retrace his steps, settling in Mexico, where there was also a large colony of exiles.

Exile in Mexico

Shortly after Miquel left for Moscow, Teresa received a letter from the Soviet capital telling her that her husband had died heroically, fighting for the communist cause. Serra i Pàmies also believed that his wife and his daughter, whom he had never met, were dead. He had read in a newspaper that a

German bomb had hit the air-raid shelter in the French district where they lived, causing a huge number of casualties. However, despite adversity, all three of them were still alive, and thanks to the Red Cross refugee family reunification programme the family was able to make contact again. Nonetheless, being reunited would be no easy task – Franco's secret services prevented Teresa and her daughter from taking a boat from France to America on up to six occasions. They were trailing them in the hope that Miquel Serra i Pàmies would return to France to look for them, where they would arrest him and bring him to trial. They eventually obtained false papers that allowed them to sail from France to New York. From there they took a bus to Mexico, where they were reunited with Miquel Serra i Pàmies. The family moved to Guadalajara, where their grandchildren and great-grandchildren live to this day.

Serra i Pàmies wrote a letter to his brother from Mexico, which reads: "Do you think if the people of Barcelona knew about all this they would show me some kind of gratitude? I, who could have died in Barcelona through my delays and counter-orders, and later in Moscow, in the trial. Do you think that one of the citizens for whom certain death awaited would have thanked me? No, brother Josep. People forget about dangers past and live for the present. If they ever remember anything, then it is the barbaric, rather than the human, deeds [...] In my opinion, no one can say they have fulfilled their duty, either as a Catalan or as a public person. We are all, each and every last one of us, responsible for our nation's tragedy. The only thing I could prove is that I was not a coward."

Miquel Serra i Pàmies never returned to Barcelona. He spent the rest of his life in Mexico, where he died of pneumonia on 14 June 1968, at the age of 66. His story was never told. Even today, very few people know how close Barcelona was to being razed to the ground. How difficult would the post-war period have been in a Barcelona devoid of electricity, drinking water and an industrial fabric? What would Catalonia be like today if its capital had been reduced to rubble? These grim questions will go unanswered forever, thanks to the efforts of a man we forgot. ■

Above, the Hotel Colón, on Plaça de Catalunya, where the PSUC set up its headquarters, in an image from November 1936. Left, a group of women preparing a PSUC banner at the start of the Civil War.

Toni Sala

‘Keep calm and read Espinàs’

Una vida articulada [An articulated life]
Josep M. Espinàs
Edicions La Campana
Barcelona, 2013
504 pages

In *Una vida articulada*, abridged and divested of all specific dates and titles, Espinàs’ articles have become like a mix of memoirs and chronicles, of miscellany and in the style of a practical philosophy book, in the best sense of the word. Having read the 500 pages – selected from a pile of 36 years, 11,000 columns – I can draw a couple of conclusions.

The first one is that Espinàs is the broad, functional and unavoidable bridge that unites the classic Catalan article writers – Carner, Sagarra and particularly Pla – and the writings of Monzó, Pàmies and Moliner: modern and civic article-writing, born of the society of abundance – with or without crisis – where common sense is permanently on guard against empty words and facile clichés, article-writing in an era of audiovisual and global audiences, availing itself of nuance rather than spectacle – and very often there is nothing more spectacular than nuance.

Espinàs eschews Pla’s vitriol and encyclopaedism; he is more naked, less bookish, but equally conservative. He has the same narrative skill, power of observation, of making absolutely the most of everything, of piquing your interest. He has the irony of that friend you wish was always at the table, which

is why this book is something to savour. An utterly smooth read.

The second one is that these articles are all underpinned by a tenacious philosophy. A wisdom honed over numerous generations and the etymology of words and which, based on the innate scepticism of the newspaper, that permanent school of reality, leads us to an optimistic and convincing vision of human existence. Optimism lies at this book’s core. As of this, as Saint Thomas said, “good spreads itself”, and what more can you ask of a book?

Espinàs accomplishes all this by divesting the person of all transcendence, by putting him at the forefront of the composition. Not like the Romantics, who displaced the person, pushing him towards nature, but rather finding him in our vicinity, in civilised life, in our immediate setting, never far away. Espinàs is our special envoy to everydayness. Like a landing net that seeks out the imprecise silhouette of the human condition. Hence this fixation with immediate surroundings, with children, animals – particularly small ones – insects, trees and objects, details and the myriad of tiny things that comprise the environment where a person is forged: the circumstances that are our

silhouette. Gratuitous things, because “free and gratuitous acts define the human being”. And that is so right: gratuity is the cornerstone of freedom. He barely has to move, things come to him, he is defined more by what he is not rather than by what he is, which is why he always says that when he sits down to write, his immediate environment disappears. Espinàs disappears, and thanks to that he becomes everyone’s mirror. Of course he disappears; he becomes the silhouette, the void, as if the world’s outline were his skin and as if the inner realities, the truly intimate ones – this fixation with time, for example, which shoots through us – as if the innermost and most intimate realities were on the outside. He thus describes the void that takes us in. A void with human form.

It is a trap we fall into gladly. However, the fact that it is anti-transcendental does not mean that it does not transcend. A void – an ambience – it is a mirror rather than a mould. We observe Espinàs the observer, we see ourselves in his “periodical exercise of depersonalisation”, we learn from him and we thank him, above all, for his example of serenity. ■

© Elisenda Llonch

Eudald Espluga
Writer

An imaginary meeting

Through a twist of fate that I do not seek to comprehend, I was privy to something that some people would not hesitate to call an encounter. Seeing it was no merit of my own since, surrounded as I was by the general euphoria, I just allowed myself be carried along.

It was 1997, on a particularly cold November day, in the publisher's office, when people began to emerge from their trenches, which consisted of a ramshackle desk and a small heater which we took it in turns to connect to the mains. The reason for all this hullabaloo was the unlikely call that someone had received from the other side of the Atlantic. It was the Little Brown publishing house, according to some, while others vehemently denied it. The fact of the matter was that David Foster Wallace was in town, fleeing from the promotional tour for his mammoth *Infinite Jest*, and here – although nobody had actually read a single word of the book – we would have challenged anyone who dared question its worth to a duel.

A cold Barcelona blasted us as soon as we jumped out into the street. We were running behind Ignacio Losada, the bearer of the privileged information, who was leading the small throng like an illustrious standard bearer. Eventually we almost battered our way into the historic London Bar, where Wallace had unknowingly joined the distinguished list of clients headed by Gaudí and Picasso. Ignacio had been entrusted with rounding up, capturing and returning Wallace to the airport. The rest of us, lounging in a luxurious box, ordered drinks and sat down to observe the unequal battle.

Recalling the scene now, I think I could say that Wallace's every move, every word uttered in his deep English, all those bad things were not only disease but also the kaleidoscope whence he hatched his literature: a pathological maze of hilarious, extenuating monologues, a monument erected by an exacerbated, excessive consciousness that turned on itself. However, none of that was known to me then, and I simply marvelled at his massive figure, my gaze seeking to follow his hieratic gestures, because he was already drunk

or high, when he suddenly started to scream, enraged, behaving like a false Hamlet who while listening to his uncle's confession was already feverishly plotting his revenge.

Moments after the limbic seizure had inexplicably possessed him, the colour drained from his face and he turned pale. Wallace stepped out onto Carrer Nou de la Rambla, perhaps to throw up, thus subscribing to the historical spirit of the erstwhile red light district, legendary scene of nights of hell-raising and dens of iniquity. Resigned and apathetic, Ignacio Losada followed suit.

It was then, looking around me, that I noticed the presence of one of the recent discoveries of the Barcelona publishing industry, a Chilean writer who had just published a work that fell within the realms of Marcel Schwob and Borges: *Nazi Literature in the Americas*, a fictitious anthology of imaginary writers. However, at that time Bolaño was not yet Bolaño, nor Belano, although he had always been so, and ever since then I torture myself thinking about the spectacle I missed and which I can now only imagine.

I imagine a watchful Bolaño, his gaze steady behind his glasses, monitoring Wallace's gestures as if they were Carlos Wieder's acrobatics in the sky; or a romantic Bolaño lost in Ciutat Vella, as he was long before he started to publish, living not far from there in a filthy attic on Carrer Tallers, now fascinated at having found another exile in the London Bar, another immigrant, even if it were just for one night; or even a sick Bolaño who saw himself in Wallace's eyes, except that his suffering was of a different kind.

It is both easy and alluring now to discern Wallace's excessive but terribly human traits after the ambivalent figure of Klaus Haas in *2666*. Or encrypted in the strange main character of *Snow*, equally verbose and digressive. However the simple truth is that Bolaño just sat there, smoking away, impatiently waiting for a return which was obviously not going to happen. I found no reason to postpone my departure.

I like to think that an upset Bolaño left the bar soon afterwards, wandering aimlessly, guided by the body's memory, recalling the streets of the Raval which for years had been his shelter; tumultuous years, spanning the decline of the red light district, with the arrival of heroin and immigration in the mid-seventies, and the reform that put an end to the sad spectacle: the demolition of the so-called *isla negra* and inspections in bars and *meublés*.

While from my window in the present it inevitably strikes me as ironic that this *lumpen* space, once ruled by immigrants and thugs, the landscape that Bolaño lived in and immortalised, has been disguised by the scaffolding of haute culture, the museums of post-modernism; that it has been colonised by vintage clothes stores and supermarkets of the subculture. A neighbourhood finally transmuted by a hyper-encoded aesthetic, falsely alternative and self-conscious. Perhaps as if the addictive personality of David Foster Wallace and his literary universe, logoleptic and tragicomic, had left an indelible mark on it. ■

Xavier Theros
Escritor

Albert Sánchez Piñol

“Barcelona es una gran fábrica de hacer barceloneses”

Tengo una cita con el escritor Albert Sánchez Piñol; hemos quedado en el bar Canigó de la plaza de la Revolució para tomar un café. En todos los años que hace que nos conocemos, siempre hemos compartido la curiosidad por nuestra ciudad –“un lugar que parece no tener fin”, dice. A Albert no le cuesta nada definirse como un “barcelonés de pura cepa”; sin embargo, no ha sido hasta la publicación de *Victus* cuando por primera vez nos ha propuesto una historia que transcurre en Barcelona. Le pregunto por qué y me mira con una media sonrisa.

Mis libros podría haberlos escrito un búlgaro o un turco, nunca he vinculado el argumento a un paisaje determinado. Para mí siempre ha sido más importante la historia que quería explicar que el lugar en la que la situaba.

¿Te parecía una ciudad poco literaria?

Esta especie de definiciones son una estupidez, un cliché que me molesta. Menos Tirana, cualquier lugar del mundo es literario.

Entonces, ¿por qué motivo has tardado tanto en incorporar a Barcelona a tu narrativa?

Es muy difícil saber por qué los escritores hablamos de unas cosas y no de otras. Los temas te escogen a ti, no al revés. *Victus* es un libro que tenía en mente desde hacía veinte años, pero me resultaba más difícil hablar de mi ciudad que de una isla o de una selva, que son paisajes más metafóricos.

Te he oído muchas veces definirte como un barcelonés de los pies a la cabeza.

Yo he nacido y he vivido siempre aquí, quizás por eso estoy tan convencido de que todos los barceloneses nos llamamos Sánchez Piñol, que somos fruto de una mezcla afortunada. Mis conciudadanos me recuerdan al viejo barón de Maldà, siempre cabreados, criticándolo todo constantemente. El tipo local es una persona obligada a desconfiar, y que, por tanto, domina los tiempos largos. Dicen que somos gente fría y distante, y quizás hay algo de cierto en ello. Para el recién llegado la entrada es difícil, cuesta mucho establecer relaciones sociales. Pero si consigues romper el hielo, las amistades suelen ser duraderas. Tenemos fama de antipáticos, pero yo creo que somos una sociedad en la que es fácil arraigar.

¿A qué se debería este carácter complicado?

Seguramente tendría que buscarse en nuestra propia histo-

ria. Esta ciudad tiene dos líneas de conflicto, que en una capital sin país aún se vuelven más agudas. Por un lado, hay un conflicto nacional, el de una Cataluña que a veces tiene que ser antipática si quiere sobrevivir. Por otro, hay un conflicto social, de clases, como resultado de haber sido el único territorio peninsular en el que hubo revolución industrial y, por tanto, una conciencia obrera. La doble dicotomía entre catalán y español –y entre proletario y burgués– ha marcado nuestra manera de relacionarnos con el mundo.

No obstante, tú dices que aquí es fácil arraigar...

Sí, Barcelona es una gran fábrica de hacer barceloneses. En Madrid les gusta decir que nadie es de Madrid, que todos son de otro lugar. En Barcelona decimos que todo el mundo es de Barcelona si quiere serlo; aquí queremos integrar incluso a quien no lo desea. A veces creo que buena parte de las desavenencias entre ambas ciudades proceden de esta diferencia tan sencilla. El que sea un lugar acogedor también obliga a gestionar la diversidad. Y eso cansa, tienes que hacer un esfuerzo extraordinario y permanente.

¿Cuáles han sido las vías más usuales para este proceso de integración?

Para empezar, debemos comprender que Barcelona no existe; en todo caso existen las Barcelonas. El concepto Barcelona es muy difícil de precisar, puesto que es una ciudad con muchos matices y en la que los barrios han desempeñado un papel fundamental para crear identidad. Tradicionalmente, la integración de los inmigrantes se ha llevado a cabo mediante la lengua: cualquiera que hablaba catalán era catalán. Durante un tiempo, la otra vía de integración fue el Barça, aunque hoy en día el club se ha hecho demasiado cosmopolita. Cualquier persona del planeta puede ser del Barça –de Bahréin a Tokio, y de Alaska a Sudáfrica–, lo que acaba no significando nada. Yo fui mucho

tiempo socio del Europa, y allí sí que no había medias tintas. Los rusos van al Camp Nou con sombrero mexicano como si fueran a los toros, y no saben ni qué es Cataluña. Si hay un pakistaní en el campo del Europa significa que ya está integrado. Nadie se puede integrar en la universalidad; todo el mundo es de un lugar concreto, el que sea.

Con un apellido como Sánchez, debo entender que tus parientes también vivieron este proceso.

El primer Sánchez de mi familia que se instaló en Barcelona venía de Murcia y llegó vía marítima. Era grumete en un barco esclavista de mediados del siglo XIX, cuando esta actividad ya estaba prohibida. Una nave inglesa los detuvo frente a las costas catalanas y prefirió saltar por la borda y llegar nadando a la Barceloneta, donde decidió quedarse. En cambio, los Piñol eran catalanes del Matarraña –en Aragón– que vinieron después de la Guerra Civil porque aquella zona quedó muy dañada. Mis abuelos paternos vivían en la Barceloneta y lo más lejos que llegaron fue a la calle Wellington, donde nació mi padre. Mis abuelos maternos se instalaron en el Guinardó, entonces aún un territorio con huertas. Mi padre vivía junto al mar, y mi madre en la montaña. Él era metalúrgico y ella era dependiente de los grandes almacenes El Águila de la plaza Universitat. Mira por dónde, se conocieron durante unas fiestas de Gràcia en la carpa de la plaza del Diamant, y de aquella feliz coincidencia nació yo.

Tú eres del Baix Guinardó. De hecho, eres la única persona que conozco que aún habla del Baix y del Alt Guinardó. ¿Cómo recuerdas tu barrio?

Sociológicamente éramos de Gràcia, pero yo estudiaba en el Pare Claret y mis compañeros de colegio que eran de Gràcia no lo entendían así. El Baix Guinardó todavía tenía la estructura de un pueblo, mis amigos eran los hijos de los amigos de mi padre, gente de toda la vida que mantenían relaciones entre ellos. Era un lugar muy salvaje y conflictivo, un espacio fronterizo entre la ciudad que acababa en Gràcia y los suburbios de

Fotos: Pere Virgili

inmigrantes. Yo me recuerdo de pequeño siempre a hostias con las bandas de chavales del Carmel, entonces aún un barrio de chabolas. Fuimos la última generación que hizo vida en la calle, y vivimos de lleno el conflicto entre ciudad y niñez, entre el tráfico y la gente. En mi barrio, la urbanización definitiva tardó más que en otras zonas. Todavía podías jugar a fútbol en la calle, a pesar de los accidentes y los atropellos. Entonces el espacio seguía en disputa entre niños y automóviles.

Tú formas parte del *baby boom* de los años sesenta.

Sí, los que sufrimos la Transición. Había una crisis económica casi como la actual, con muchos parados y mucha violencia cotidiana. Suele presentarse como si hubiera sido un proceso muy civilizado, y no es verdad. Vivías en la calle porque las casas eran incómodas: en verano hacía calor y en invierno frío. La mitad de mis amigos de entonces murieron por la droga. Los niños ahora parecen de porcelana. Nosotros fuimos la última generación libre. El problema de la libertad es que resulta peligrosa, puedes palmarla.

Era una sociedad con mucha testosterona.

Estaba la violencia política, y después, la violencia que dominaba el barrio, la del quinquí con una navaja. Los pequeños delincuentes bajaban a robarnos; éramos enemigos irreconciliables. Después descubrimos que eran pobres desgraciados que aún estaban peor que nosotros. Aquel enfrentamiento no tenía un carácter étnico, no era una

guerra de lenguas, ni un problema de orígenes. Nos enfrentábamos por una cuestión de singularidad.

Defendíais vuestro territorio.

¡Nunca salíamos de nuestras cuatro calles! Era una visión muy patrimonial del espacio: nuestros límites eran como las meadas de perro. Solo de vez en cuando nos atrevíamos a hacer incursiones más allá de nuestras fronteras pactadas. Fuera del barrio todo era territorio desconocido.

Describes una niñez muy centrada en el exterior.

Yo no aprendí nada en la escuela. Salías de casa porque era incómoda, en la calle te atracaban, ¡y todo para llegar al colegio de curas! Fue en la calle donde aprendí cosas importantes, como la solidaridad. Mis amigos de entonces aún lo siguen siendo ahora, al margen de diferencias de clase o de evolución personal. En cambio, de los claretianos no conservo relación con nadie.

¿Cómo rompiste el cordón umbilical?

Mi primera salida del barrio fue después de la muerte de mi hermano. Hasta entonces yo trabajaba en una compañía de seguros y aprendí que ninguna compañía puede asegurar nada, que la vida no es segura. Dejé el trabajo y me dieron unos meses de paro. Me fui a vivir solo a la calle Sant Jacint y acabé compartiendo piso con el antropólogo Gustau Nerín. En aquella casa fui muy feliz. La falta de pretensiones me dio mucho tiempo libre, y lo aproveché

para escribir. Entonces el barrio de Santa Caterina era muy populoso, de antiguos vecinos. Todo el día respirabas historia, notabas el peso de los siglos solo pisar la acera. Después vinieron los viajes al Congo, y de regreso me instalé en un piso muy grande de la calle Petritxol, en un barrio mucho menos popular.

Ahora es una zona turística.

Parece mentira lo que ha cambiado en tan pocos años; no volvería a vivir allí. Con todo, creo que es muy fácil criticar al turismo. Si de los inmigrantes dijésemos lo mismo que decimos a diario de los turistas, a todos nos pondrían una querrela. El problema no es el turismo, sino una industria que no socializa las ganancias pero sí los perjuicios. Del negocio turístico se aprovechan cuatro, pero las consecuencias las pagamos todos. Tenemos que aprender a gestionarlo de otro modo. Ninguna ciudad del mundo renunciaría a resultar atractiva para el resto. Creo que tenemos un capital simbólico desaprovechado. Gobierna un alcalde nacionalista y no veo carteles de *Welcome to Catalonia* en las paredes. ¿Por qué seguimos vendiendo sombreros mexicanos y bailarinas de flamenco? Al sector turístico le faltan normativas; Francia está aquí al lado y no le pasa lo que a nosotros.

¿No tenemos el tipo de turista que quisiéramos?

Tampoco tenemos el tipo de industria turística que quisiéramos. Allí donde llegan los turistas todo sube de precio y es de peor calidad. Les tratamos fatal cuando tendríamos que cuidar de ellos, porque después de ellos venimos nosotros. No puede ser que el modelo de una ciudad como Barcelona sea el mismo que el que han permitido en Lloret.

¿Crees que *Victus* puede traer a turistas que vengan a buscar la Barcelona de 1714?

Ojalá, aunque muy posiblemente nos costaría identificarnos con la gente de aquella Barcelona. Debemos tener en cuenta que era una ciudad muy isocrática, en la que ricos y pobres estaban mezclados, vivían pared con pared, y tenían más claro que nosotros que los derechos nacionales y los sociales son una misma cosa. Barcelona era básicamente un puerto, un lugar muy lúdico. Los barceloneses del barroco eran unos ludópatas totales; incluso los clérigos invertían en trinquetes y en tabernas, y después los condenaban desde el púlpito.

¿Se jugaba mucho?

Había un trinquete en cada esquina, donde se organizaban partidas con apuestas de cartas, de dados, de billar y de una especie de tenis primitivo. Eso es algo que ha cambiado hace tan solo cincuenta o sesenta años, ya que antes de la Guerra Civil mucha gente se jugaba la paga de la semana solo cobrarla. Vivían en una sociedad mucho más pobre que la actual, en la que eran las redes de solidaridad personal las que daban seguridad y no el dinero. La esperanza de vida era muy corta y, por tanto, los cambios generacionales eran muy rápidos. Entonces la futura herencia formaba parte del capital de una persona y era normal que la gente la hipotecase en vida de sus padres. Ahora la gente no se muere nunca.

¿Cuál era la principal diferencia con la ciudad actual?

Que se vivía de cara al mar: Barcelona era una república italiana volcada al Mediterráneo. De hecho, menos Madrid, todas las capitales del mundo eran puertos. Eso explica que fuese también una ciudad muy bien conectada con el exterior. Salía una moda en París y quince días después ya llegaba aquí. Era una sociedad más dinámica que la actual, donde quienes defendían las instituciones eran las clases populares, porque eran la garantía de sus derechos.

Y entonces vino la derrota.

Los bombardeos durante el sitio modificaron mucho la fisonomía de la ciudad y de sus habitantes; de hecho, aún sufrimos las consecuencias de aquella derrota. Somos un pueblo con muchas contradicciones y dudas –el famoso fatalismo catalán. No hemos logrado ninguna victoria militar desde Jaime I. Pero nadie habría imaginado que sobreviviríamos entre dos gigantes como España y Francia, que lo han sido todo menos buenos vecinos. Y para postre la Guerra Civil, que arrasó el país definitivamente. No hay nación que soporte tantas derrotas y siga en pie. En un territorio tan débil demográficamente, a las sangrías de la guerra hay que sumar los fusilados y exiliados, tanto en 1714 como en 1939. Pero cuando vuelve la paz, este sentimiento se reaviva y siempre en la misma dirección. Por lo tanto, debemos creer que la democracia es el aliado natural de Cataluña.

¿Un buen libro para descubrir Barcelona?

La ciudad del Born, de Garcia Espuche; debemos estar muy agradecidos a gente como él. Y también las *Narraciones históricas*, de Castellví, un libro que nunca se ha editado en Cataluña y que hace poco publicó una editorial carlista de Madrid.

¿Y un lugar para pasear?

La calle Verdi, porque es el corazón de Gràcia, que es un barrio que me gusta mucho. Y después, la parte de atrás del paseo del Born.

¿Te gusta el memorial que están haciendo allí?

Hay mucha hipocresía en las críticas. Nadie se preocupaba ni lo más mínimo ni por la biblioteca ni por el mercado, hasta que se encontraron los restos arqueológicos. El problema es que las ruinas son poco espectaculares, en sí mismas no aportan demasiado. Más que un memorial, lo que se tendría que evitar es el revisionismo, dejar claro que aquellas personas defendían constituciones y libertades propias, que ya tenían y que no querían perder.

¿Eres consciente de haberte convertido en un embajador de Barcelona?

Las ciudades son una marca que ayuda a los escritores, pero los escritores fijan la marca. La narrativa crea un imaginario y no al revés. *Victus* es una historia universal, la de alguien que defiende su casa de la tiranía. Lo que tenemos que vender al mundo es nuestro punto de vista y nuestra creatividad. ■

© Guillem H. Pongiluppi

Barcelona extramuros

En 2014 se cumplirá el tercer centenario de los hechos del 11 de septiembre de 1714. El Ayuntamiento de Barcelona ha impulsado una conmemoración ciudadana que ha de servir para redescubrir la ciudad del siglo XVIII, comprender la dimensión de los hechos y ponerlos en relación con la realidad presente y las expectativas de futuro.

Desde *Barcelona Metròpolis* abordamos también los hechos de 1714 con la mirada puesta en el pasado, el presente y el futuro. Visitamos el legado historiográfico que nos han dejado historiadores y novelistas de talla universal como Daniel Defoe; también El Born Centre Cultural, que quedará a partir de ahora como un espacio de documentación y de conocimiento de la ciudad. Y aventuramos visiones sobre los posibles sentidos que tendrá en adelante esta fecha en los nuevos escenarios políticos que se abren ahora mismo.

Joaquim Albareda
Universitat Pompeu Fabra

Las razones de la resistencia de 1714

Los catalanes apostaron decididamente por un marco jurídico e institucional que respondía a los intereses de unos grupos sociales ascendentes pero también del “hombre común”, gracias a los mecanismos de representación y de participación que había desarrollado aquella sociedad. Las constituciones eran la piedra angular de todo el sistema.

La resistencia heroica de Barcelona durante trece meses no siempre ha sido bien comprendida por los historiadores y por los políticos. Unos, a menudo, la explicaron en clave romántica; otros, como un acto irracional, carente de sentido político. Por no hablar de los que han denigrado las leyes y las instituciones catalanas por su supuesta tendencia feudalizante, en su opinión felizmente sustituidas por la modernidad absolutista. Más allá de estos tópicos, hay que buscar la lógica de la resistencia heroica y desesperada que fue admirada por Voltaire.

Para empezar, para entender la apuesta de 1705 a favor de las potencias marítimas y de Carlos III el archiduque en la Guerra de Sucesión, frente a Felipe de Borbón, debemos remitirnos a las bases de la dinámica sociedad catalana de 1700, las mismas bases que explican la consolidación del hecho nacional, como demostró Pierre Vilar.

La economía se orientaba hacia la especialización, la integración y los intercambios internos y externos (con Inglaterra y Holanda), y el crecimiento económico llevaba aparejado el ascenso social de una burguesía que podía alcanzar el grado de ciudadano honrado, el escalafón bajo de la nobleza. Se fusionaba, así, la vieja oligarquía con la nueva. De este modo los grupos sociales emergentes alcanzaron un protagonismo decisivo en las instituciones (especialmente en la Conferència dels Comuns, que reunía a representantes del brazo militar, del Consell de Cent y de la Diputació), los cuales se fortalecieron con su presencia. Las nociones de gobierno participativo y de un discurso y una memoria colectiva de carácter cívico estaban profundamente arraigados en Cataluña, conformando un constitucionalismo de amplia base. Pero esta tendencia a ampliar la participación en la cosa pública iba a contracorriente en el continente europeo, donde los príncipes se esforzaban por construir el estado al servicio de los intereses dinásticos.

Republicanismo monárquico

La otra pieza fundamental que definía aquella sociedad era la estructura jurídico-política –un principado sin príncipe, en palabras de John H. Elliott–, cuya piedra angular eran las constituciones. Pese a que el sistema se había erosionado por la falta de reuniones de Cortes concluidas desde 1599, así como por el avance del poder real una vez acabada la Guerra de los Segadores, la recuperación del constitu-

© Guillem H. Pongiluppi

cionalismo era una realidad incontestable en 1700 y se reflejó claramente en las Cortes de 1701-1702 y, sobre todo, de 1705-1706, en las que se legisló sobre aspectos fundamentales relacionados con el ejercicio del poder, la economía, la justicia y la libertad civil. Sus resultados situaban las instituciones catalanas en un lugar destacable en el parlamentarismo europeo. A la vez, conviene señalar el liderazgo político que ejerció la ciudad de Barcelona en el conjunto del Principado, un papel, en gran parte, protagonizado por el patriciado y por los comerciantes, pero también por los artesanos.

Por eso es apropiado hablar de “republicanismo monárquico” a la hora de definir este sistema organizado en torno a las constituciones que regulaban la *res publica*, hasta el punto de que, tal como afirmaba entonces el jurista Francesc Solanes, “no es el Príncipe el que debe estar por encima de las leyes, sino las leyes por encima del Príncipe”. La defensa de estas leyes, por encima de los intereses de grupo, generaba una solidaridad interclasista.

No es extraño, por tanto, que a partir del verano de 1713 –ante la imposibilidad, cada vez más evidente, de que los Austrias recuperasen el trono hispánico y que la Corona de Aragón viera restablecidas sus atribuciones políticas– surgiera en diversas ocasiones la idea de crear una república en Cataluña, resultado de una evolución lógica del substrato republicano que impregnaba el constitucionalismo y el patriotismo hacia una república *de facto* entre julio de 1713 y septiembre de 1714, que tenía que organi-

Frontispicio de las Constituciones del incunable fechado en 1495, que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón. En él aparece el rey Jaime I presidiendo las Cortes con los representantes de los tres brazos: el eclesiástico, el militar o noble y el real o popular. Abajo, la Barcelona anterior a la derrota en un grabado de la obra *Civitates Orbis Terrarum*, de Georg Braun y Frans Hogenberg, publicada en Colonia a partir de 1572.

© Prisma

zar la vida política catalana y disponer la defensa, al faltar la figura del rey.

Aprobada la resistencia por la Junta de Braços, en julio de 1713, se publicaron textos que justificaban sus motivos: *Despertador de Catalunya* apelaba a los beneficios sociales que las constituciones amparaban en los ámbitos de la movilización para la guerra y de la fiscalidad desarrolladas por el rey, lejos de constituir un compendio de prerrogativas de los privilegiados. Hablaba de la defensa de la patria, entendida no únicamente como el lugar de nacimiento, sino vinculando estrechamente el concepto a las leyes propias, que tenían que ser preservadas puesto que constituían el distintivo principal de los catalanes a lo largo de la historia. Ahora bien, hay que

aclarar que el contenido inequívocamente patriótico del *Despertador* no es secesionista, sino que parte de la concepción federalizante de España vigente hasta aquel momento, en la medida en que invoca a luchar “por la libertad de España” y contra el “despótico poder” que la gobernaba. En términos aún más contundentes se expresó otro escrito político, *Lealtad catalana*, de 1714, que afirmaba que “solo las resoluciones que se toman en Cortes de un reino o provincias, son las que se atribuyen a la nación [...], que solo se representa en sus brazos unidos. Toda la nación catalana, junta en los Brazos, resolvió el defenderse por el rey en cuyo dominio estaba”, a la vez que justificaba el derecho de los catalanes a defenderse ante la violencia ejercida por Felipe V.

El “caso de los catalanes”

Como sabemos, en las negociaciones de Utrecht (que dieron lugar a los tratados de paz del 11 de abril de 1713) los británicos certificaron el abandono de sus aliados, especialmente los catalanes. Pese a ello, el “caso de los catalanes” provocó múltiples gestiones diplomáticas por parte de los embajadores de los comunes catalanes en Viena y en Londres para hacer valer los compromisos contraídos por la reina Ana de Inglaterra y por el emperador Carlos VI. El 28 de junio de 1713 el embajador Pau Ignasi de Dalmases fue recibido por la reina Ana, a quien pidió apoyo. Le suplicó que hiciese lo posible para que Cataluña preservase sus libertades y sus leyes, ya que esta entró en la guerra incitada por Inglaterra, y que “en consideración de que siendo este país [Inglaterra] tan libre y tan amante de la libertad debía proteger otro país, que por sus prerrogativas podría llamarse libre, el cual solicitaba su protección y amparo, añadiendo que las leyes, privilegios y libertades son en todo parecidas y casi iguales a las de Inglaterra”. Si bien la comparación es exagerada porque la Glorious Revolution conquistó máximas atribuciones para el Parlamento en perjuicio del rey, es muy significativa la concepción de libertades y la vía del parlamentarismo que sostiene Dalmases.

En el último momento, el 18 de septiembre de 1714, el embajador Felip de Ferran i de Sacirera fue recibido en

© Stephano Bianchetti / Corbis

audiencia por el nuevo rey británico Jorge I en La Haya –no sabía, aún, que Barcelona ya había caído en manos de los borbónicos–, a quien entregó una representación en la que insistía en la urgencia de la intervención del Reino Unido y donde formulaba tres alternativas políticas para resolver el “caso de los catalanes”: “Que sea unida Cataluña con toda España a la Augustísima Casa de Austria, o que Cataluña, con los reinos de Aragón y Valencia, sean cedidos a S.M. Imperial y Católica, o una de las serenísimas Archiduquesas, y cuando eso no se pueda lograr, que Cataluña con las islas de Mallorca y Ibiza sea erigida en República bajo la protección de V.M., de la Augustísima Casa de Austria y altos aliados”. Informado por el conde Ferran de sus gestiones, Dalmases le felicitó, no sin hacerle notar que él habría omitido “la especie de una de las señoras archiduquesas” por considerarla una solución impracticable (y añadió, de paso, que los gastos de una monarquía eran insoportables). En cambio, mostró toda su simpatía por la opción de la república, “pues las repúblicas aman y quieren o deben querer y amar a sus semejantes”.

Sea como fuere, no puede explicarse la resistencia de Barcelona, en un ambiente de penuria extrema, de radicalización social y religiosidad exacerbada, sin tener en cuenta las esperanzas que los resistentes mantuvieron hasta el último momento en la intervención de los aliados, espoleada por los mensajes de apoyo, a menudo ambiguos, emitidos por la corte imperial de la mano del secretario de despacho, el catalán Ramon de Vilana-Perlas, uno de los hombres con más influencia en el emperador (a su lado desde 1705 hasta 1740). Como tampoco podemos obviar otro elemento imprescindible para entender la actitud maximalista de los resistentes: su convencimiento de que, en realidad, no había el más mínimo margen de negociación con Felipe V, tal como demostraba la feroz represión que emprendió a partir de 1707. Ambas cosas, sumadas a la composición mayoritariamente popular de las fuerzas sociales de la ciudad, después de la huida de buena parte de la gente acomodada y de la radicalización que de ello se derivó, conforman la “lógica” de la resistencia, difícilmente comprensible si la aislamos de estos parámetros.

Una apuesta interclasista

La imagen del último instante de la resistencia, del contraataque a los borbónicos, es impactante y refleja perfectamente la adhesión interclasista a la defensa de las libertades catalanas: al lado de Rafael Casanova y Antoni de Villarroel, encontramos a nobles como el conde de Plasencia, el marqués de Vilana y Josep Galceran de Pinós i de Rocabertí; al caballero Francesc de Castellví; al gran comerciante Sebastià Dalmau; al jefe de los *vigatans* Jaume Puig de Perafita (que murió allí), junto con las compañías de la Coronela de los merceros y vendedores de telas, de los alfareros, de los revendedores, de los oficiales sastres, de los taberneros, de los curtidores, de los alfareros; al abogado Manuel Flix, ex consejero en jefe y contrario a la resistencia, y a algunos soldados regulares como el general Basset, muchos valencianos y aragoneses, además de voluntarios y migueletes.

Ocupada Barcelona, un felipista hacía este balance: “Quedó, pues, la tan ruidosa plaza de Barcelona y que tanto dio que decir en la Europa en poder de España, después de una larga y valerosa resistencia [...] De esta suerte se fue

© Josep M. Sagarra / AFB

© Dani Codina

sujetando el fiero orgullo de esta altiva nación; y en castigo de sus delitos, además de los crecidos derechos que se les impusieron, quitándoles todos sus fueros y privilegios que tanto estimaban, se les arregló al gobierno y leyes de Castilla (para ellos el más oprimido yugo) [...] Perdieron lastimosamente cuanto hay que perder, que fue la libertad, a la que no se la igualan cuantos tesoros encierra en sus entrañas codiciosa la tierra, ni las riquezas todas del mundo. No estaban hechos a tan fuerte martirio como el de la servidumbre.”

Esta cruda valoración nos traslada al motivo de la arriesgada y tenaz apuesta de los catalanes en aquella guerra civil, además de internacional. Una apuesta política y económica que perseguía la conservación y el fortalecimiento de un marco jurídico e institucional que respondía sobre todo a los intereses de unos grupos sociales ascendentes pero también del “hombre común”, gracias a los mecanismos de representación y de participación que aquella sociedad había desarrollado. Por esta razón, el felipista marqués de Gironella pensaba que Felipe V disponía de una “ocasión muy oportuna de poner todos sus dominios bajo una misma ley, de exaltar la autoridad de la verdadera nobleza cerceando la demasiada de la plebe”. En la medida en que las constituciones eran la piedra angular del sistema, en el tramo final de la guerra los resistentes invocaron esencialmente la patria y sus libertades y, en grado mucho menor, a Carlos III, el rey que aclamaron en 1705 y que les abandonó en 1711. Su liquidación y la implantación de la Nueva Planta borbónica constituyó un claro retroceso político. ¿Qué tipo de modernidad significaba la pérdida de la representación, la militarización de la estructura política, la imposición de una contribución abusiva sin la aprobación de las Cortes y, finalmente, la aristocratización de los cargos municipales en perjuicio de los representantes de los gremios y la corrupción a gran escala que se derivó de ello? ■

Los textos políticos de 1713, como *Despertador de Catalunya*, apelaban a la defensa de la patria vinculándola a la preservación de las leyes propias. A la izquierda, dos hitos históricos de esta lucha a lo largo de los últimos cien años: masivas manifestaciones en defensa de los Estatutos de Autonomía de 1932 y de 2006 tal como los habían aprobado el pueblo de Cataluña en los respectivos referendums.

© Guillem H. Pongiluppi

Virginia León Sanz

Profesora titular de Historia Moderna, UCM

Daniel Defoe y Cataluña, 1713

La conmemoración de los trescientos años de los Tratados de Utrecht (1713), que ponían fin a la Guerra de Sucesión española en su dimensión internacional, es un buen momento para recuperar la mirada sobre la posición británica en el conflicto dinástico, a través de los ojos de Daniel Defoe, un novelista comprometido con su época.

Desde muy joven, la vida de Daniel Defoe estuvo entrelazada con los principales acontecimientos políticos, que le sacaron de sus respetables orígenes de hombre de negocios puritano y lo impulsaron a apoyar a Guillermo de Orange. Durante la contienda española, Defoe fue agente del Gobierno y llevó a cabo con gran habilidad la misión de observar las respuestas de los escoceses a la propuesta de unión de Inglaterra y Escocia. Con el fin de la guerra y tras el desencanto de la política y el fracaso de sus actividades comerciales, se dedicó en los últimos años a escribir novelas. Hasta ese momento había publicado numerosos escritos y panfletos sobre diferentes temas, como la crisis dinástica

española, con los que pretendía, además de informar, influir en la opinión pública británica, pero manifiestan en último término la conexión entre la “bibliografía” y la “biografía” de Defoe.

El “caso de los catalanes”, que condicionó las negociaciones de paz hispanobritánicas de Utrecht en la fase final de la guerra, centró la atención de la opinión pública internacional sobre el Principado. En este contexto se sitúa una interesante novela titulada *The Memoirs of an English Officer*, impresa en Londres en 1728 por E. Symon. Cuando salen a la luz las *Memoirs* habían transcurrido diez años desde que Defoe publicase su primera novela, *Robinson*

Crusoe (1719), escrita cuando tenía cerca de sesenta años, y se había convertido en un experimentado escritor. Pero el libro de Defoe solo fue conocido cuando Walter Scott decidió publicarlo de nuevo a comienzos de la siguiente centuria, en 1809, para situar las campañas del duque de Wellington en España durante la Guerra de Independencia contra las tropas napoleónicas. Publicadas por primera vez en castellano en 2002 con el título de *Memorias de guerra del capitán George Carleton* (Universidad de Alicante) y en catalán este mismo año 2013, bajo el más breve encabezamiento de *El capità Carleton* (editorial La Mansarda), las memorias han tenido una gran difusión por su excelente acogida entre los historiadores y entre el gran público, y ofrecen hoy una nueva actualidad.

Objetividad histórica y ficción literaria

Con una peculiar originalidad, el autor aúna la objetividad histórica con la ficción literaria del personaje que protagoniza la narración. Las *Memorias* fueron atribuidas durante algún tiempo a su narrador y protagonista, el capitán George Carleton, un personaje real que fue incorporado al *Dictionary of National Biography*. Ni siquiera Walter Scott, en su edición de principios del XIX, dudaba de la autoría del capitán inglés, lo que no sorprende si tenemos en cuenta el esfuerzo de Defoe por presentar el texto como un relato verídico, ajustando la ficción narrativa al gusto de la época por las memorias. El realismo con el que relata los hechos convirtió las *Memorias* en una fuente inestimable para la mayoría de los historiadores británicos del siglo XIX que se interesaron por la Guerra de Sucesión. El texto de Defoe se basó en unas notas manuscritas de sir Harold Williams y en otros materiales recogidos de obras como la de Madame d'Aulnoy, así como en los recuerdos de un posible viaje de juventud a España.

A modo de crónica, en la obra encontramos un sugerente y singular testimonio sobre la participación inglesa en el conflicto sucesorio. Pero las *Memorias* destacan no solo por los temas históricos, sino también por su valor literario y de documento curioso acerca del carácter y las costumbres de los españoles a comienzos del siglo XVIII, aunque en ocasiones se hacen eco de frecuentes tópicos difundidos en las fuentes literarias. En este sentido, el libro es fiel a la tradición inglesa de los libros de viaje, un género que le permite expresar con bastante libertad su punto de vista, no exento de relativismo, sobre diferentes cuestiones, tanto políticas como religiosas.

Las *Memorias* abarcan desde la guerra de Holanda de 1672 hasta la Paz de Utrecht, de 1713. En la narración novelada centrada en la Península cabe distinguir una primera parte en la que predomina el carácter militar y por la que conocemos diferentes aspectos de la contienda sucesoria: sitio de Barcelona, estrategia aliada, funcionamiento del consejo de guerra, campañas militares; aunque también se incluyen interesantes descripciones y observaciones sobre el paisaje. Poco después de la batalla de Almansa, el capitán Carleton cayó prisionero. A partir de este momento, las *Memorias* se convierten en el relato de un viajero observador de la realidad y de las costumbres de los castellanos, sus tradiciones y creencias. Y, aunque da noticia de las principales batallas, espera que al intercalarlas no se “desluz-

can mis, en adelante, más pacíficas memorias”. Fue trasladado al interior, a San Clemente de la Mancha, “cuna y residencia” del *Don Quijote* de Cervantes, donde permaneció más de tres años. En esta etapa se sorprende del peso de la religión y del miedo a la Inquisición de los habitantes, pero admite que se trata de la opinión de un “hereje”.

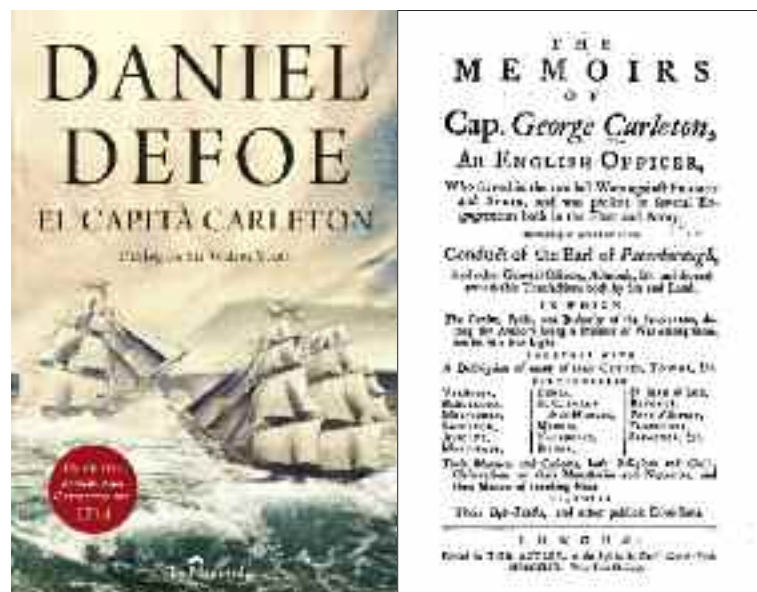
El principado de Cataluña y el reino de Valencia constituyen el principal escenario de las andanzas del capitán Carleton, quien siente predilección por Valencia. Sin embargo, de todos los lugares mencionados es el monasterio de Montserrat al que dedica un mayor número de páginas, teñidas de cierto misticismo. Carleton siente fascinación por la belleza del paisaje y por la arquitectura del monasterio: “Si lo de arriba era un evidente milagro de la naturaleza, lo de abajo era un absoluto tesoro prodigioso de arte”. Defoe no solo nos describe con detalle las ermitas, los bosques de color escarlata, las cascadas de agua cristalina o la pureza del aire, en cuyo comentario no ahorra calificativos relativos al deleite o la admiración que su contemplación produce, sino que también nos cuenta las costumbres de los eremitas, como su alimentación, o el carácter amable de los monjes.

Las claves de la derrota aliada

Pero en las *Memorias* se puede encontrar asimismo un balance, no exento de autocrítica, de la intervención de Inglaterra en la Guerra de Sucesión y en sus páginas se descubren las claves del fracaso y de la derrota aliada, así como la percepción inglesa de la contienda civil. El novelista aporta su propia visión del conflicto, sin perder de vista los intereses británicos, que analiza con la perspectiva de una obra escrita años después. Quizá por eso se inhibe de tomar claramente partido en favor de uno u otro candidato y solo cuando Inglaterra ve peligrar las ventajas económicas obtenidas de España en Utrecht se muestra crítico con Felipe V.

En las *Memorias* se presta una especial atención al desarrollo de la guerra en Cataluña. El novelista inglés describe con detalle el difícil asalto a la fortaleza de Mont-

La portada de la reciente versión catalana de las *Memorias*, y una versión londinense de 1743 del fondo de la Universidad de Michigan, digitalizada por Google.

Daniel Defoe –en la imagen, en un retrato de la época– tuvo una intensa vida política y como agente del gobierno inglés antes de dedicarse a escribir novelas.

© Lebrecht Music & Arts / Prisma

juic, cuyo éxito atribuye al conde de Peterborough; de hecho, en las *Memorias* se hace una defensa del conde y estas contaron con su aprobación. Un pasaje particularmente interesante es el relato de la entrada del Archiduque en la capital catalana en 1705, cuando fue proclamado rey con el título de Carlos III tras el compromiso adquirido en Viena de “conservar fueros y privilegios de los dominios de España”; significativamente, Defoe interpreta la bandada de pájaros de diferentes colores que se soltaron en la ceremonia como una representación de “la reciente libertad conseguida”.

Con excepción del sitio de Barcelona, el capitán inglés no estuvo presente en ninguna de las grandes batallas que tuvieron lugar en el territorio peninsular durante la guerra. Carleton estaba en Alicante cuando recibió la noticia de que se había librado la batalla de Almansa (1707). Defoe define así la derrota: “Fue total y supuso el mayor descalabro que había sufrido jamás el ejército inglés durante la guerra contra España”. El ejército borbónico no tardó en conquistar de nuevo Valencia y Aragón, y en llegar a Cataluña. En la narración seguimos mejor las consecuencias de la victoria borbónica en la zona de Alicante. A modo de autocrítica, reconoce que una de las principales causas del fracaso aliado fue la división estratégica y especialmente la rivalidad entre Galway y Peterborough.

Carleton estaba preso en La Mancha cuando recibió la noticia de las victorias aliadas de 1710 de Almenar y Zaragoza que abrían de nuevo el camino de Carlos III hacia

Madrid. Defoe reconoce que “la marcha del rey Carlos a Madrid constituyó el error más grave de toda la guerra”, aunque fuese el gobierno inglés el responsable de esa decisión. Tras las derrotas de Brihuega y Villaviciosa a finales de 1710, escribe, “llegaron noticias de la paz”, refiriéndose a las negociaciones anglofrancesas que se concretaron en los Preliminares de Londres de 1711 y que sentaron las bases de la Paz de Utrecht-Rastadt (1713-14). El triunfo de los *tories* en las elecciones inglesas de 1710, en representación de una opinión pública que deseaba la paz, significó que Gran Bretaña se retirara poco a poco de la contienda.

División de la sociedad inglesa

En el transcurso de las negociaciones, el compromiso contraído por Inglaterra en el Pacto de Génova con los catalanes dio lugar a un intenso debate en el Parlamento que se trasladó a la opinión pública, porque, tal como se instaba al secretario de Estado Bolingbroke, “era preciso salvar el honor de la reina Ana en punto a los catalanes”. Defoe, en las *Memorias*, refleja el ambiente de división en la sociedad inglesa que provocó la nueva política de los *tories* cuando afirma: “A mi regreso los hallé perfectamente enemistados..., los unos a favor y los otros contra la paz”.

Las embajadas de los ministros catalanes en las cortes de Viena, La Haya y Londres no tuvieron éxito frente a las presiones de los representantes de Felipe V. Publicistas e intelectuales contribuyeron con sus escritos a apoyar públicamente la polémica parlamentaria británica. Defoe intervino en el debate defendiendo la posición pacifista del Gobierno y sus argumentos fueron recogidos en varios escritos, como *The Balance of Europe* y *Succession of Spain Considered* (1711). Otro famoso panfleto, *The Conduct of the Allies* (1712), de Jonathan Swift, fue responsable en buena medida de que la opinión pública inglesa aceptase la política del secretario de Estado. En este debate, el gobierno *tory* acabaría sacrificando los intereses de los catalanes. Defoe, con la perspectiva de los años, pretende cerrar en las *Memorias* aquel capítulo –“el tiempo ha demostrado que ambos estaban en un error y ninguno tenía razón”–, y anima a la reconciliación de los partidos. La historiografía inglesa, como la catalana, no ha podido olvidar aquel abandono de la causa catalana bajo la sutil fórmula que encontró Bolingbroke.

Las *Memorias* se publicaron poco después de la firma de la Paz de Viena entre Felipe V y Carlos VI en 1725. La novela invita a la reflexión. Quizá había llegado el momento de cambiar el discurso sobre la participación británica durante la guerra. Pese a todo, Daniel Defoe no olvida justificar la actuación inglesa en “un ejercicio de tranquilizar la conciencia británica”. Es posible que su escasa difusión inicial –se imprimió una sola vez en el siglo XVIII– responda a una coyuntura internacional poco propicia a remover el pasado. Todavía en torno a 1735 los catalanes recordaban al monarca inglés su compromiso moral de apoyar ante el gobierno de Felipe V la recuperación de sus fueros. Camino de la conmemoración del 11 de septiembre de 1714, la obra de Defoe supone una valiosa aportación indicativa de cómo el abandono de Cataluña permaneció en la memoria de los europeos. ■

© Guillem H. Pongiluppi

Ramon Alcoberro

Profesor de Ética en la Universitat de Girona (www.alcoberro.info)

“Decadencia”, un concepto a abandonar

El proyecto editorial “La ciutat del Born. Barcelona 1700”, dirigido por Albert Garcia Espuche, arrincona definitivamente la calificación de “decadente” que desde la Renaixença se había aplicado a la Cataluña de los siglos XVI-XVIII. Son once volúmenes con artículos de los mejores especialistas que documentan de manera exhaustiva la Barcelona del periodo anterior a 1714 desde la perspectiva de la vida cotidiana.

Cuando en el último tercio del siglo XIX el catalanismo de la Renaixença se vio confrontado a la revisión de la historia de Cataluña y, especialmente, a replantear las bases de la relación entre Cataluña y España, una de las opciones historiográficas y metodológicas que adoptó fue la de considerar que el periodo comprendido entre los siglos XVI y XVIII habían sido tiempos de “decadencia”. Si uno podía celebrar la “renaixença” (el renacimiento) de la nación catalana era, obviamente, porque el país, recuperado de carlistadas e infaustas aventuras coloniales hispánicas, había reaccionado contra siglos de oscuridad nacional.

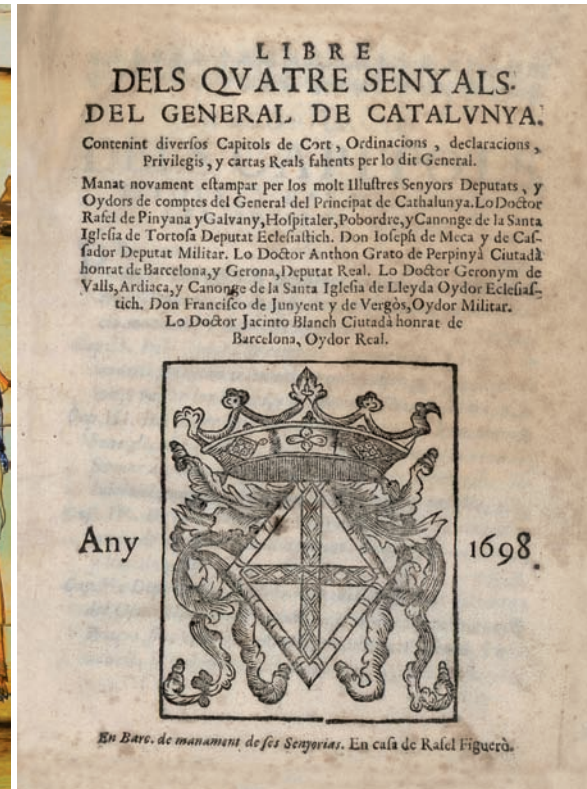
Los historiadores anteriores a la guerra de 1936 argumentaron que se podía hablar de decadencia de la nación catalana, básicamente por cinco razones que se implicaban unas a otras al modo de una telaraña o un bucle. Así, por un lado, a lo largo de trescientos años el país no se había podido construir como estado debido a su debilidad demográfica y,

por otro lado, había perdido a la clase dirigente propia, castellanizada y abducida por la Corte. También se había ido abandonando la lengua literaria en favor del castellano y, además, la voluntad de ser no se expresaba políticamente en las instituciones y se iba diluyendo en el pueblo. Por último, el hecho de que Cataluña no hubiera podido comerciar con América, al cerrarse las puertas del Atlántico, habría sido la última de las causas del desmoronamiento. Todo ello dibujaba una imagen triste de la nación que, en hipótesis, habría remontado con la industrialización y que con las Bases de Manresa (1892) habría encontrado la manera de resolver (dentro de Cataluña) siglos de sumisión y miseria política.

“Decadencia” era, pues, una palabra que en la historiografía catalana se contraponía a la más supuesta que real plenitud medieval catalana, y a la esperada recuperación nacional (de raíz romántica) que se vislumbraba con el movimiento de juegos florales de la Renaixença. Incluso

© MUHBA / Pere Vivas i Jordi Puig

© AHCB

Músicos y bailarines durante una fiesta en un jardín barcelonés; fragmento del plafón cerámico denominado *La chocolatada*, de 1710, expuesto en el Museu de Ceràmica de Barcelona. A la derecha, el *Llibre dels quatre senyals del General de Catalunya*, recopilación de las normas que regían el funcionamiento de la Generalitat, en una impresión de 1698.

desde el punto de vista filosófico, la decadencia ligaba bien con la concepción dialéctica hegeliana y con el historicismo académico herderiano. En el imaginario simbólico del catalanismo, al momento positivo imperial (tesis), representado por la época medieval, se oponía un momento negativo (antítesis) españolista y decadente, del que saldría una síntesis (o negación de la negación) de renacimiento o *renaixent*. Síntesis que, todo hay que decirlo, incorporaba el elemento de potencia medieval de la tesis y no olvidaba el hecho de que Cataluña formaba parte de España como consecuencia de la desafortunada etapa “decadente”. Todo cuadraba. Incluso si alguien era españolista de formación o de convicciones, argumentar la supuesta decadencia ayudaba a justificar un elemento premoderno y poco racionalista del catalanismo.

El concepto de decadencia, que aún aparece en los manuales escolares aplicado a los siglos XVI-XVIII, ha marcado casi a fuego la historiografía catalana y ha servido interesadamente para describir un periodo y, se quiera o no, de modo implícito ha servido también de reproche a la debilidad de una sociedad catalana supuestamente adormecida. De hecho, nuestro himno nacional es poco más que una invitación a conjurarnos para evitar para siempre el espectro: “*Catalunya triomfant, tornarà a ser rica i plena*” [Cataluña triunfante, volverá a ser rica y plena], cantamos los catalanes. Ahora no se trata de analizar lo que de interesado y de poco consistente intelectualmente había en la construcción del concepto. Apuntemos, simplemente, que es comprensible que los líderes del catalanismo considerasen nuestra historia en términos decadentes, en especial después del fracaso de la I República y la derrota española en Cuba en 1898, cuando el proyecto monárquico y centralista español se hizo literalmente inviable por puro anacronismo.

La patria de los historiadores de raíz romántica, que en los versos de Gassol “*va morir tan bella / que mai ningú no la gosà enterrar*” [murió tan hermosa / que nunca nadie se atrevió a enterrarla], necesitaba empezar de nuevo y su resurrección solo era posible a partir de certificar una previa y supuesta muerte civil del país, que los historiadores constataban mediante la construcción intelectual de una decadencia catalana superada ya para siempre. Desde la *Renaixença*, como muy bien sabe cualquier lector del poeta Maragall, “la Morta” [la Muerta] aquí es España.

Un país consciente de sus derechos no es decadente

Las cosas, no obstante, no eran tan sencillas, porque los hechos no cuadraban con los esquemas previos: ¿Cómo podía resultar compatible una supuesta decadencia con los alzamientos patrióticos de 1640 y de 1714 y con el aumento de riqueza del país en contraposición a la situación del resto del estado español? No era mínimamente serio considerar decadente a un país que sabía –como explicaba Ferrer i Sitges en la Junta de Braços de 1713– que “*lo príncep no pot fer lleys y constitucions en Cathalunya sens intervenció, consentiment y aprovació dels catalans, lo príncep y sos ministres no poden judicar sino per directe, ço és ohides les parts i ab cognició de causa*” [el príncipe no puede hacer leyes y constituciones en Cataluña sin intervención, consentimiento y aprobación de los catalanes, el príncipe y sus ministros no pueden juzgar sino directamente, esto es oídas las partes y con conocimiento de causa]. Un país con conciencia de sus derechos no es decadente. Era obvio que algo no encajaba, y ya bajo el franquismo, a partir de la década de 1960, etapa de revisión metodológica en la historiografía catalana, el tema se replanteó nuevamente en la medida en que entraban en crisis los modelos románticos y el esquematismo dialéctico.

© MUHBA / Pep Parer

Romper con el hábito historiográfico no fue fácil. Hay que decir que a lo largo de más de un siglo (de 1848 a 1960) casi únicamente un solo hombre, el filósofo Francesc Pujols, argumentó contra el reduccionismo histórico que condenaba trescientos años a la categoría de “siglos oscuros”. Pero su *Concepte general de la ciència catalana* fue considerado poco más que una ocurrencia. Fue Pierre Vilar el primero que reivindicó desde la academia que el XVIII no había sido de ningún modo un momento de decadencia, sino de crecimiento económico. Si bien se complicó con apriorismos derivados de un marxismo muy esquemático, no se le pueden negar aportaciones significativas. Los trabajos de la generación de Núria Sales, Eva Serra y Ernest Lluch significaron una renovación radical en la óptica de los estudios sobre la época moderna que hoy hemos podido reafirmar con numerosas aportaciones de jóvenes historiadores.

Es significativo que la revisión en profundidad del concepto de “decadencia” sea uno de los rasgos que identifican más claramente a la generación de historiadores que entre 1968 y 1982 estudian en la Universitat de Barcelona, o que empiezan a impartir clases en ella. En *Un siglo decisivo: Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Albert Garcia Espuche establece claramente que las raíces de la prosperidad dieciochesca hay que buscarlas con anterioridad, en el siglo XVI, y el redescubrimiento de la historia del Mediterráneo por los *Anales* hace obvios los paralelismos entre Cataluña y las pequeñas ciudades de Italia y el republicanismo holandés. Por otro lado, los libros de Antoni Simon, escritos a partir del estudio de los documentos de Simancas, han puesto de manifiesto el vínculo entre 1640 y 1714. Ya antes, los trabajos de los historiadores catalanes exiliados en América, Marc-Aureli Vila, y, muy especialmente, Pere Voltès, mostraron, además, que la prohibición del comercio de Cataluña con América, pese a ser cierta, había sido relativamente fácil de sortear.

Hoy es historiográficamente insostenible la tesis de una Cataluña decadente y españolista que abarcaría los siglos XVI-XVIII: la edición de los *Dietaris* de la Generalitat muestra que, incluso entre la clase dirigente, las inquietudes políticas iban por otro lado, y el conocimiento cada vez mayor de la cultura popular del periodo pone de manifiesto la existencia de una sociedad plural y diversa, con una actividad comercial abierta al mundo y una conciencia nacional siempre presente. Incluso un azar histórico y político vinculado a la globalización ha tenido a su vez una gran influencia sobre la reconsideración conceptual de la supuesta decadencia. La moda de los estudios poscoloniales, y de la historia de las gentes sin historia, ha traído consigo un nuevo interés por el estudio de las estrategias de las sociedades que se organizaban al margen, o en contra, del Estado –y si alguna sociedad se puede considerar de modelo republicano y antiabsolutista, ciertamente es la que apunta en el discurso de Pau Claris que recogió (o reelaboró) Melo.

Proyecto de revisión histórica

El mejor conocimiento de la historia catalana de los siglos XVII y XVIII y la obsolescencia del concepto de decadencia que, desde la Renaixença, nos ha impedido percibir la originalidad de estos dos siglos, están muy vinculados, en los últimos veinte años, al conocimiento de la Barcelona de 1714 que deriva del proyecto del Born. A partir de las obras olímpicas, que permitieron reencontrar fragmentos significativos de la ciudad demolida por Felipe V, y especialmente con la excavación sistemática del antiguo mercado del Born iniciada en 2002, la reconstrucción de la vida cotidiana de los habitantes del antiguo barrio de La Ribera y, en particular, el análisis de la vida cotidiana de la parroquia de Santa Maria del Mar han avanzado lo bastante como para permitirnos conocerla con detalles casi minimalistas. Sabemos, de hecho, con nombres y apellidos quién vivía en cada casa, qué se hacía en ella y cuál era su ajuar. La circunstancia de que los archivos notariales de Barcelona sean de los más completos de Europa –al parecer solo superados por Génova–, y de que se conserve también íntegro el archivo parroquial de Santa Maria del Mar, sumado al buen estado de los archivos del antiguo Colegio de Cirujanos, han ayudado a avanzar en la investigación positivista y en términos de microhistoria a un nivel impensable hasta hace poco.

Un triste azar urbanístico, burocrático y político, las dilaciones difícilmente justificables en la museización del Born que se han extendido a lo largo de demasiados años (y que ahora quedan resueltas con la inauguración oficial de El Born Centre Cultural), han permitido hacer un estudio muy profundo de los archivos y de los materiales, sin los cuales muy posiblemente las tesis historiográficas tradicionales no habrían podido ser rebatidas con tanto fundamento.

Es de justicia reconocer en todo este contexto la tarea realizada por Albert Garcia Espuche, con quien la ciudad de Barcelona y la historiografía catalana moderna han contraído una deuda impagable. Gracias a él y a su equipo, hoy podemos afirmar con rotundidad que Barcelona (y por extensión toda Cataluña) no era decadente a finales del siglo XVII y a principios del XVIII: una ciudad que conoció los primeros cafés de España, en la que trabajaban unos veinte fabricantes de pelucas y en la que se vendían más de

A la izquierda, fragmento de la pintura anónima del Bornet, de principios del siglo XVIII. La obra, perteneciente al Museu d'Història de Barcelona, refleja la intensa actividad comercial y social de esta área central de la Barcelona antigua, el actual paseo del Born.

© AHCB

© Ramon Muro / AHCB

Retrato de Carlos III el Archiduque en el libro *Privilegis de la ciutat de Barcelona*, del Arxiu Històric de la Ciutat. A la derecha, Gaspar Ferran, miliciano de la compañía de los plateros de la Coronela de Barcelona, en un volumen de 1707 conservado en el mismo archivo.

sesenta tipos diferentes de tabaco, puede ser todo lo que se quiera, excepto decadente.

Prosperidad y cosmopolitismo

Apartada de la red de poder y de la pompa cortesana, Barcelona y, por extensión, Cataluña, se hicieron prósperas por la iniciativa de su ciudadanía. Como muchas ciudades holandesas e italianas de la época, Barcelona –y con ella Cataluña– cambió honores por trabajo antes y después de 1714. La adversidad borbónica trajo la miseria, pero la Barcelona de los siglos XVII y XVIII, tal como la describen los archivos notariales, era una ciudad situada en el mismísimo centro de una extensa red comercial, con recursos, con un comercio vivo y con una tradición cultural y un cosmopolitismo que ni las borbonadas más absurdas pudieron ahogar. No fue en modo alguno la derrota de Cataluña de 1714, ni el nuevo marco económico borbónico, lo que produjo el desarrollo, detectado por Pierre Vilar, de la economía del XVIII, sino que el crecimiento y la incorporación catalana a la Revolución industrial son consecuencia de una larga oleada previa y solo se explica por el formidable conjunto de energías acumuladas en más de doscientos años de trabajo y de innovación constante. Hoy esta afirmación está absolutamente documentada y la colección “La ciutat del Born. Barcelona 1700” (publicada por el Ayuntamiento de Barcelona, últimamente con el apoyo de la Fundación Carulla y la Editorial Barcino) constituye una herramienta importante en la renovación de los estudios históricos sobre el periodo.

Once volúmenes colectivos –de los que, hasta ahora, ya se han publicado diez– con artículos de los mejores especialistas documentan de manera prácticamente exhaustiva la Barcelona del siglo anterior a 1714 y lo hacen, además, desde la perspectiva de la vida cotidiana. Metodológicamente, los textos muestran también la madurez de una escuela historiográfica catalana que usa de manera creativa las técnicas de la microhistoria y de la historia de las mentalidades, superando las limitaciones de la veterohistoria económica marxista. Es difícil encontrar en cualquier campo cultural y en cualquier país a más de cuarenta auto-

res competentes y tan bien coordinados en un proyecto común. Y todavía lo es más cuando se conocen las limitaciones y la precariedad de la vida académica catalana, económicamente siempre bajo mínimos, lo que hace aún más significativo el proyecto. Literariamente, son textos de una gran claridad, al alcance de cualquier persona interesada pero no especialista y dejan traslucir aquel punto nostálgico de vida cotidiana que los hace agradables de leer. En manos de un novelista, esta colección es, sin duda, una mina de oro por lo que nos descubre acerca de las costumbres y las mentalidades e, incluso, por la luz que proyecta sobre nuestro presente. Son los pequeños detalles los que construyen las grandes historias y las cuidadosas explicaciones sobre el comercio, sobre las modas o sobre el café y el tabaco en la Barcelona de 1700 permiten percibir el latido de una ciudad viva, cosmopolita y diversa. O como mínimo tan diversa como podían serlo las ciudades-estado italianas y holandesas de su momento. La circunstancia minúscula, el detalle balzaquiano o *petit fait vrai* de Stendhal que necesita el novelista se encuentra oculto en los documentos de los notarios –y ha sido recuperado por los historiadores.

Los libros, ya se sabe, solo tienen sentido cuando un lector sigue pensando en ellos, y soñando, tras su lectura. Es obvio que en la colección “La ciutat del Born” hay material para muy buenas novelas y para una reflexión sobre la continuidad cultural del país. Y también parece evidente que habrá un antes y un después en historiografía tras este importante esfuerzo editorial. Pero lo que deberemos a García Espuche y al equipo que él ha coordinado es, sobre todo, que una etiqueta triste como la de “decadencia” podrá olvidarse. No me parece poco.

Todos los títulos de “La ciutat del Born. Barcelona 1700”

1. Jardines, jardinería y botánica.
 2. Danza y música.
 3. Juegos, trinquetes y jugadores.
 4. Fiestas y celebraciones.
 5. Drogas, dulces y tabaco.
 6. Lengua y literatura.
 7. Medicina y farmacia.
 8. Interiores domésticos.
 9. Política, economía y guerra.
 10. Indumentaria.
- En preparación:
11. Derecho, conflictos y justicia.

Se puede encontrar una reseña específica de cada volumen publicado en la versión web del número 89 de *Barcelona Metròpolis*, <http://www.bcn.cat/bcnmetropolis/> ■

© Guillem H. Pongiluppi

Albert Garcia Espuche
Historiador

El Born y el conocimiento histórico

El yacimiento del Born no es un yacimiento de “piedras”, sino de personas, de actividades de todo tipo, de relaciones de trabajo, de aspiraciones, emociones y deseos. Presenta la complejidad de una ciudad y puede explicar una ciudad. El proyecto de El Born Centre Cultural quiere convertirlo en un lugar de memoria, un espacio de investigación y difusión históricas y un ámbito de creación contemporánea.

La larga etapa de preparación del Proyecto del Born ha resultado muy fructífera. Como responsable del mismo hasta el verano de 2012, señalé los tres elementos que parecen fundamentales como articuladores de El Born Centre Cultural: este espacio ha de ser un lugar de memoria, un espacio de investigación y conocimientos históricos, y un ámbito de reflexión, creación y difusión contemporáneas.

En relación con el primer elemento, parece obvio que el yacimiento del Born es un lugar de memoria de máximo valor, para Barcelona y para Cataluña, como lo sería en cualquier país un ámbito similar. En él se hallan los restos de un 5% de las mil casas demolidas para construir la Ciudadela, cuya construcción fue uno de los efectos desastrosos de la derrota catalana de 1714. Pese a esta singularidad, en los últimos años no han cesado los intentos de eliminar o de subestimar el yacimiento, algunos protagonizados desde muy cerca del propio proyecto. El observatorio de la sociedad en el que se ha convertido El Born en esta etapa ha

permitido ser testigo de algunos hechos nada agradables, pero ahora hay que ocuparse de cuestiones bastante más urgentes e interesantes que recordar este pasado reciente. Se ha salvado todo el yacimiento, de forma irreversible, y eso es lo que cuenta y lo que quedará.

Respecto a la dimensión contemporánea del equipamiento, el tercer elemento articulador mencionado, su pleno desarrollo resultará esencial. Se trata de potenciar El Born como estímulo para “reflexionar, crear y difundir contemporáneamente, en presencia del pasado”. Estudiosos y creadores de campos como el cine, la música, el teatro, la danza, la literatura o el juego han trabajado en esta dirección durante las etapas preparatorias del proyecto y, lógicamente, lo seguirán haciendo.

En este breve texto, sin embargo, quiero hablar sobre todo del segundo elemento citado, el conocimiento histórico, sobre el que ya se puede realizar el balance de unos años de trabajo.

El rasgo que caracteriza el yacimiento y lo hace del todo singular en el mundo es que conocemos documentalmente quién vivió en cada casa de esta área urbana durante un largo período de tiempo.

© Dani Codina

En el año 2002 tuvo lugar una polémica, muy presente en los principales periódicos, que resultó intensa y larga como pocas otras lo han sido en el país. Matices aparte, se enfrentaban los partidarios de conservar el yacimiento del Born, y los que querían eliminarlo para continuar la construcción de la Biblioteca Provincial de Barcelona en el interior del viejo mercado.

Una polémica con trasfondo

Algunos plantearon la discusión en términos de eslogan: “Piedras contra libros.” En realidad, las posiciones tenían mucho que ver con el hecho de que el yacimiento del Born no es un yacimiento neutro, como por ejemplo Pompeya, sino que está cargado de contenidos que han provocado enfrentamientos.

Durante la larga polémica de 2002 sobre si debía conservarse o no el yacimiento del Born, defendí que su salvaguarda, además de permitir disfrutar de un espacio de memoria excepcional, brindaba una oportunidad única en beneficio del conocimiento histórico. El Born es el mejor lugar posible para explicar un periodo de la historia de Barcelona y de Cataluña, el que va de 1550 a 1714, que durante mucho tiempo ha sido considerado de “decadencia”. Permite mostrar que dicha etapa histórica supuso la entrada de Cataluña en la modernidad. Así pues, a finales del siglo XVI, el Principado ya había consolidado una decisiva transformación económica y de su territorio y desde entonces avanzó sólidamente con dos “piernas”: un singular sistema de ciudades donde se daban los primeros pasos de los procesos productivos, con especializaciones por población, y una capital en la que se acababan muchos de los productos trabajados en Cataluña, que cumplía funciones de dirección y de servicios de su país, y que lo comunicaba eficazmente con el resto del mundo. Esta fue una transformación esencial que marcó muy positivamente el futuro.

En sintonía con ello, el yacimiento del Born permite explicar que la Barcelona del periodo era próspera, lejos de las capacidades de las grandes capitales, como París, Londres o Nápoles, pero capaz de competir en el segundo escalón de la jerarquía urbana europea. El mundo de los

oficios tenía una participación notable en el gobierno de la ciudad, que resultaba diversa; era muy dinámica económicamente y estaba bien conectada con toda Europa y más allá, gracias a una intensa actividad comercial. Era una población con una gran presencia de extranjeros y transeúntes, marcada por la religiosidad pero amante de la fiesta, la danza, la música, el teatro y el juego. En ella se advertían, además, pinceladas de sofisticación: en unos trajes en los que triunfaban los colores y los ornamentos, o en unos jardines para el ocio realmente extraordinarios.

Si esta ciudad tuvo fuerzas para resistir el terrible sitio de 1713-1714 y capacidad para reponerse de él rápidamente, fue gracias a los cimientos colocados en el país desde finales del siglo XVI. Sin duda, aquella sociedad no necesitaba, para seguir avanzando, que una supuesta racionalización exterior viniera a abrirle los ojos y a marcarle, por la fuerza de las armas, la dirección de un futuro mejor.

El Born permite explicar todo esto de una manera comprensible, apasionante y única. En efecto, el rasgo que caracteriza al yacimiento y lo hace del todo singular en el mundo es el hecho de que conocemos, documentalmente, quién vivía en cada casa de esta área urbana durante un largo periodo que va, al menos, desde mediados del siglo XVI hasta principios del XVIII. A partir de este conocimiento, los centenares de miles de documentos trabajados permiten explicar cómo era cada casa y qué había en cada habitación; a qué se dedicaban los talleres y qué se vendía en las tiendas; cuál era la composición de cada familia; qué relaciones mantenía cada uno con sus vecinos y con el resto de la ciudad; qué contenían los contratos matrimoniales; a quién legaban los habitantes sus bienes, cuáles eran sus actividades, qué negocios emprendían, con qué países comerciaban, qué productos exportaban o importaban, etc.

Personas, actividades y sentimientos

Con esta base, resulta fácil explicar la globalidad de la ciudad del periodo, que conocemos también en detalle, así como sus relaciones con el mundo. Narcís Feliu de la Penya, un destacado economista e historiador contemporáneo, escribió: “Una ciudad no la componen las piedras, sino sus habitantes.” En El Born esta máxima se hace realidad. El yacimiento no es un yacimiento de “piedras”, sino de personas, de actividades de todo tipo, de relaciones de trabajo, de aspiraciones, de emociones y de deseos. En definitiva, el yacimiento del Born presenta la complejidad de una ciudad y puede explicar una ciudad.

Once años después de la falsa polémica del año 2002 concretada en el mencionado eslogan, “piedras contra libros”, gracias al Proyecto del Born se han publicado más de una docena de obras de investigación, a las que pronto se sumarán algunas más. En ellas han trabajado y publicado sesenta historiadores, y el esfuerzo ha recibido dos premios Ciutat de Barcelona, el Octavi Pellissa y el Nacional de Cultura. El equipamiento, por lo tanto, está preparado para utilizar sus *piedras*, es decir, su conocimiento acumulado, de una manera inteligente. Este conocimiento tendrá que seguir creciendo para mantener vivo este espacio cultural. La continuidad de la investigación es, en efecto, una de las condiciones imprescindibles para un futuro prometedor del Born. ■

Quim Torra

Editor y licenciado en Derecho.
Director del Born Centre Cultural

Punto de encuentro de la cultura y la historia catalanas

Pocas veces se tiene la ocasión de sacar a la superficie, reconstruir y repensar mundos enterrados. Gracias a los esfuerzos de muchos, El Born Centre Cultural, que abre coincidiendo con la inauguración del Tricentenario de 1714, nos permite adentrarnos en un mundo de emoción, épica y creación. La épica de pisar las calles por las que el general Villarreal dirigió el último contraataque el 11 de septiembre, avanzando con la caballería para hacer frente a las tropas borbónicas antes de caer herido; la emoción de descubrir un barrio y una ciudad llenos de luz, de vida, de juegos, de comercio, dinámicos y abiertos, donde los cónsules de Holanda tenían su casa, muy cerca de donde un encordador acababa las violas que exportaba a toda Europa.

Todo este mundo se vino abajo, junto con mil casas más, con la represión borbónica que siguió a la derrota catalana. Entre los restos de la ciudad que quedaba en pie y la enorme fortaleza, la Ciudadela, que se erigía para vigilarla y someterla, quedó un espacio vacío, la explanada, donde, entre 1874 y 1876, Antoni Rovira i Trias y Josep Fontserè construyeron un magnífico mercado. Su especial construcción permitió que, en el subsuelo, sobrevivieran las ruinas.

El Born ofrece, en primer lugar, una exposición permanente y un yacimiento. Con miles de piezas encontradas, maquetas y vídeos, el visitante se dará cuenta de que se acaba el tópico de la decadencia catalana, así como de la altísima calidad de vida de la sociedad barcelonesa de 1700. El Born es una oportunidad única de entrar por la puerta de atrás de la historia y reconstruir un mundo a través de sus historias privadas.

El segundo eje del discurso del Born es ofrecer un marco a los hechos de 1714. Hoy el espíritu de la fecha vuelve con una fuerza que absorbe y arrastra; debemos intentar entenderla y saber interpretarla. Pero, para empezar, hace falta que recordemos. Si nos remontamos a uno de los orígenes etimológicos del término, que no solo es griego sino también hebreo, *zakhor*, “tú recordarás”, significa “tú seguirás narrando”. Recordar no es ningún ejercicio de nostalgia estéril; todo lo contrario, es un motivo para sentirnos interpelados y seguir avanzando.

Formar ciudadanos libres de un futuro país libre

Pasadas las conmemoraciones, deberíamos procurar no desactivar el componente vital y humano de la lucha de un pueblo que se sentía y se quería libre. Es el único modo de que el ejercicio de la memoria no se vuelva pueril y estéril, sino creativo y transformador. Y eso es exactamente lo que la exposición del Sitio de Barcelona pretende. Los programas educativos son la pieza más importante: la lección de historia del Born no nos serviría de mucho si no nos ayudase

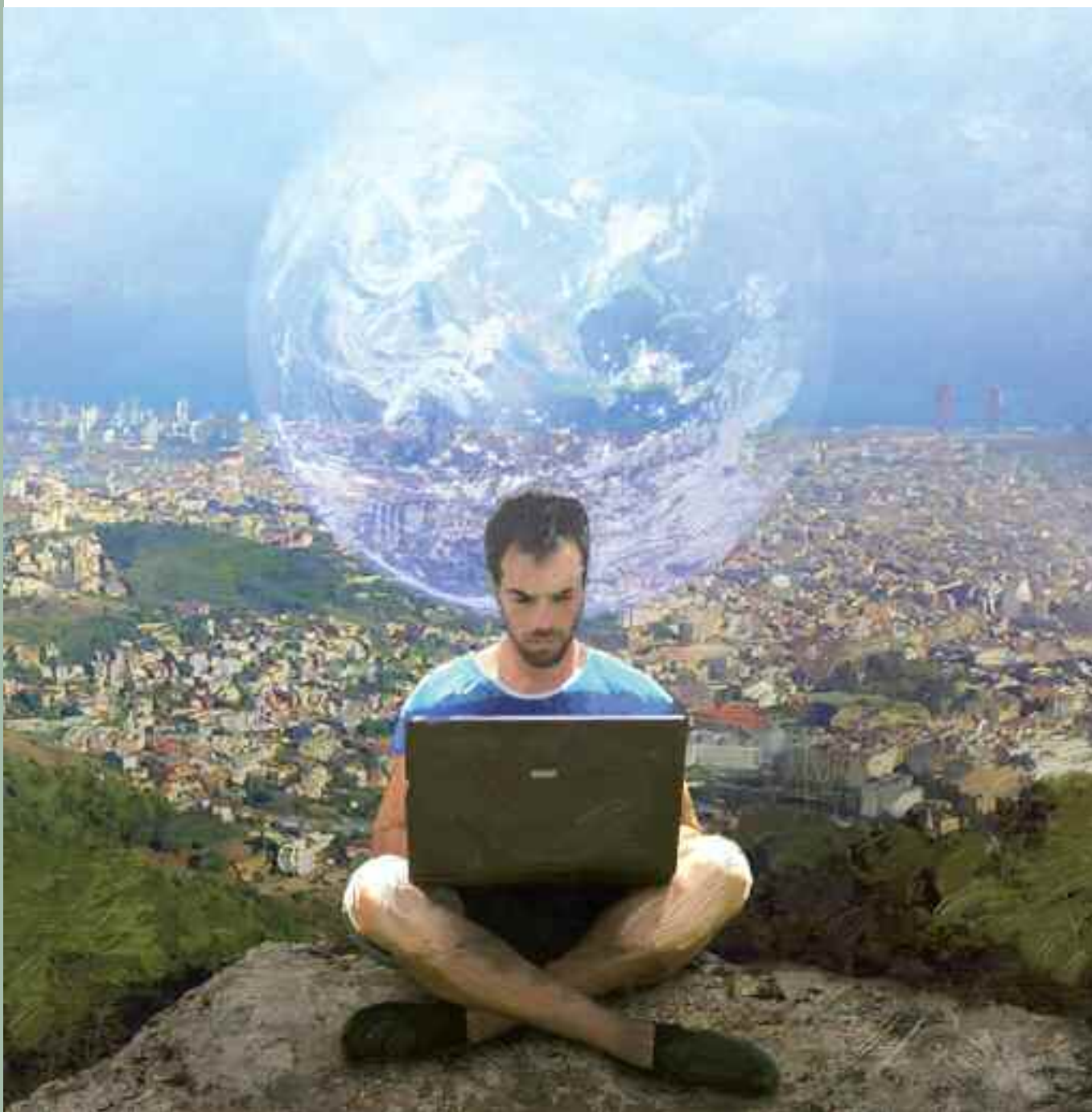

© Dani Codina

a desarrollar nuevos conocimientos, a enfrentarnos críticamente con el pasado y a formar ciudadanos libres para un futuro país libre. Pero el Born Centre Cultural quiere ser aún algo más: uno de los espacios de referencia sobre la cultura en Cataluña y en todos los Países Catalanes, punto de encuentro de los agentes de los diferentes ámbitos, especialmente de aquellos en los que la lengua y la historia catalanas tienen un papel fundamental. Queremos un equipamiento que ayude a construir el imaginario colectivo de una cultura catalana potente, moderna, abierta, universal y fiel a la identidad nacional.

Uno de los espacios se dedicará a programar un ambicioso dossier de actividades culturales y acogerá conciertos, danza, teatro de pequeño formato, conferencias, seminarios..., siempre con la intención de priorizar las de carácter innovador y experimentador. Resucitaremos viejas y legendarias instituciones como la Acadèmia dels Desconfiats, o fascinantes reductos de la Barcelona irreverente y festiva como la Societat del Born. Y pondremos todo nuestro empeño en lograr que sea también una pequeña ciudad para los niños, donde tengan un primer contacto vivo, divertido y emocionante con la historia de su país. ■

El Born ofrece una exposición permanente y un yacimiento, con miles de piezas halladas, maquetas y vídeos que permiten al visitante darse cuenta de la altísima calidad de vida de la sociedad barcelonesa del 1700. En la imagen, el yacimiento durante la última fase de las obras de acondicionamiento.

© Guillem H. Pongiluppi

Vicenç Villatoro

Escritor y periodista. Director del Institut Ramon Llull

La victoria del 12 de septiembre

El proyecto que perdió el 11 de septiembre de 1714, el camino a la modernidad que no fue del todo posible, es en pleno siglo XXI el gran proyecto de futuro. El mundo está en red y la tecnología le va a favor.

¿Cómo es mejor organizar políticamente un territorio? ¿A través de una especie de pirámide centralizada, con una capitalidad única y muy fuerte, una estructura radial y buscando la máxima homogeneización y uniformidad? ¿O a través de una red con capitalidades múltiples, con estructuras nodales y vertebrando la diversidad a través de fórmulas adaptadas a las heterogeneidades políticas, históricas y culturales? Diría que en este momento, y pensando en el

futuro, la segunda fórmula nos parece infinitamente más moderna y más práctica. Ciertamente, quedan defensores de la primera, y actúan. Pero la lógica del mundo futuro, tanto en lo referente a la política como a la tecnología, la cultura o la economía, parece estar enfocada hacia la red. Desde internet hasta la Unión Europea, las construcciones en red parecen más efectivas y adaptadas a la realidad que los moldes piramidales.

Cuando hace trescientos años Barcelona recibió el asedio de las tropas francocastellanas, en torno a las murallas de la ciudad se enfrentaban muchas cosas. Se enfrentaban dos dinastías, pero eso ahora es un poco arcaico. Se enfrentaban dos bloques de alianzas internacionales, y esto ya no lo es tanto. No se enfrentaban estrictamente dos territorios: había partidarios de los Borbones en Cataluña y había austracistas castellanos y aragoneses, pongamos por caso, como bien documentó Ernest Lluch. Mezclados, aunque de modo desigual, entre las dos antiguas Coronas hispánicas. No se enfrentaba la modernidad a la nostalgia: había reaccionarios nostálgicos en ambos bandos y también visionarios innovadores. Podríamos decir, en una terminología actual, que se confrontaban dos concepciones sobre cómo ordenar los espacios políticos. A un lado, la concepción francesa, que apuntaba hacia la pirámide centralizada y uniformizadora, y que era sin duda una vía a la modernidad. Y al otro la austracista, que contenía un camino alternativo hacia la modernidad: bajo una misma Corona se organizaban en red territorios con leyes, instituciones y culturas diversas. En el lado del modelo francés, el Estado. En el otro lado, por la vía holandesa o inglesa, la evolución de las viejas instituciones participativas y, por decirlo así, la sociedad.

El día 11 de septiembre de 1714, la pirámide ganó a la red dentro de las murallas de Barcelona. No por goleada. El día 12 de septiembre, el impulso económico que llevaban la ciudad y el país desde hacía unas cuantas décadas se pudo mantener y puso los cimientos para una revolución agraria que permitió una posterior revolución industrial. Y el 12 de septiembre, por esta vía, se mantuvo el hilo del proyecto de red, que estaría en el paisaje del renacimiento cultural (Renaixença), de nuestra revolución industrial y del catalanismo político posterior. El ideal de red ha permanecido latente, pese a que derrotado. Y ahora resulta que el proyecto que entonces perdió, el camino a la modernidad que no fue del todo posible, es en pleno siglo XXI el gran proyecto de futuro. El mundo está en red. Europa se construye en red, a la manera casi austracista: una gran estructura compartida y muchas realidades culturales y jurídicas que se mantienen. El juego entre unidad y diversidad, entre grandes imperios y pequeñas naciones, entre necesidad del Estado y fuerza de la sociedad está mejor garantizado hoy y mañana por la red que por la pirámide. Y la tecnología le va a favor. Ahora es el momento de la red. Aquí y en todas partes. Nuestra gran victoria del 12 de septiembre (del que hace trescientos años y del que pueda venir). ■

Mary Ann Newman

Escritora y traductora. Directora de la Farragut Foundation Fund for the Catalan Culture in the US

El 11 de septiembre de 2024: una perspectiva desde Nueva York

¿Cómo será Barcelona dentro de once años, observada desde el mirador de Nueva York? ¿Cómo se percibirá a Cataluña en la escena global de 2024? Teniendo en cuenta el carácter de capital cultural, política y económica que ya ejerce la ciudad, Cataluña estará preparada para erigirse en actor clave del nuevo mundo multilateral.

En un artículo de 2011 para *Foreign Policy*, Anne-Marie Slaughter, de la Universidad de Princeton, se aventuró a vaticinar cómo sería el mundo en 2025. Empezó por lo que llamó un “ejercicio de humildad”, echando la vista catorce años atrás hasta 1997, cuando “la Unión Europea solo tenía cuatro años de vida y contaba solo con quince miembros; el euro no existía [...] El término BRIC, con el que se designa a las economías emergentes de crecimiento rápido de Brasil, Rusia, India y China, todavía no se había acuñado. Internet se encontraba en plena expansión, pero las redes sociales no existían”. En palabras de la profesora Slaughter: “En catorce años pueden cambiar muchas cosas, y pocas veces lo hacen de la forma prevista”.

Lo que ella previó, sin embargo, fue un enorme incremento del multilateralismo, expresado mediante organizaciones regionales en Asia, África y Oriente Próximo que seguirían la estela de la UE en la creación de sus propias versiones de integración política y económica. En un extremo del espectro, el Consejo de Seguridad de las Naciones Unidas crecerá; en el otro, las organizaciones subregionales más pequeñas ejercerán cada vez una influencia mayor. “La naturaleza regional y cada vez más global de

nuestros problemas –afirma–, junto con un número cada vez mayor de países que se separan de sus estados actuales, es lo que impulsará esta enorme multilateralización.”

Slaughter también propone la posibilidad de que exista una Unión Europea “interconectada con una emergente Unión Mediterránea”. Este punto de vista podría haberle gustado a Eugeni d’Ors, quien en 1906, con respecto al mundo musulmán “inerte”, destacó “su misteriosa y profunda unidad, mantenida vigorosamente por la religión y su sabia lengua; he creído sentir, vagamente, los primeros indicios de una repentina próxima explosión de las fuerzas sordas que guarda e incuba un mundo tan vasto”. Más adelante, tras la Primera Guerra Mundial, Ors lamentaría las indemnizaciones y humillaciones impuestas a los alemanes: “No podemos más que sonreír amargamente ante los que hoy paralogizan (o sofistican) queriendo ver en las sumisiones de hoy garantías de una larga paz. ¿Una sumisión es garantía de paz? No, solo lo es de nuevos conflictos”. La solución de Ors para los males de una Europa que se derrumbaba se resumía en una palabra, “Federación”. Sin duda, una alianza entre la Unión Mediterránea del Islam y la Unión Europea habría sido de su agrado.

En la página siguiente, arriba, una panorámica de la manifestación multitudinaria del 11 de septiembre de 2012 en Barcelona, organizada por la Asamblea Nacional Catalana bajo el lema de "Catalunya, nuevo estado de Europa". Abajo, una mesa de votación de la consulta sobre la independencia realizada en Barcelona el 10 de abril de 2011.

© Guillem H. Pongiluppi

Una vez más, la visión del futuro se vuelve más clara desde la periferia y especialmente desde la ciudad. De modo similar, Pasqual Maragall, ex alcalde de Barcelona y ex presidente de la Generalitat, predijo que la nación estado sería cada vez menos relevante, a medida que las entidades supranacionales, como el Parlamento Europeo, y otras entidades complementarias, como las ciudades, las regiones y las coaliciones regionales, asumiesen cada vez más las competencias de gobierno que anteriormente habían recaído en las capitales de estado. En las notas para un simposio de 1998 sobre la devolución de competencias que él mismo organizó en el Remarque Institute de la Universidad de Nueva York (junto a Tony Judt, Richard Sennett y Xavier Rubert de Ventós, entre otros), Maragall trató la cuestión de la redistribución del poder en Europa. "Es fundamental que se perciba que la distancia es un lastre político. La gente quiere que las cosas estén cerca y poder exigir responsabilidades. El Tratado de la Unión Europea reconoce este principio de proximidad en su preámbulo, pero no lo hace operativo en el texto. Mientras Europa va cada vez más por el camino de convertirse en una supernación, las regiones y las ciudades se esfuerzan por recuperar

los poderes que perdieron con la formación de los estados entre 1492 y 1871. Paradójicamente, hoy estos poderes son útiles y posibles en el ámbito local y en el nivel de las nacionalidades olvidadas por la historia, así como en el de las nuevas regiones administrativas. La globalización y la recuperación de las identidades van cogidas de la mano".

En este panorama de cambios en las estructuras geopolíticas, Cataluña representa un caso paradigmático en cuanto al potencial de un gobierno ágil: cuenta con una huella de carbono relativamente baja; suficiente población e instituciones de enseñanza superior para mantener con éxito a una pujante sociedad de la información; una gran diversidad cultural y étnica –según los sociolingüistas, en Barcelona se hablan más de 200 idiomas– y una contrastada capacidad de integración; una suficiente descentralización de las instituciones culturales que permiten la rápida circulación de ideas y productos (la "Cataluña-ciudad" que concibió Eugeni d'Ors con su red de bibliotecas públicas a principios del siglo XX) y, por otro lado, una visión y un alcance internacionales que superan en mucho sus dimensiones y su población. Habida cuenta de que Barcelona, siendo un imán para los visitantes y un referente para la

sociedad creativa, ya desempeña el papel de capital cultural, política y económica, Cataluña está preparada para erigirse en actor clave de este nuevo mundo multilateral.

Por lo tanto, siguiendo el ejemplo de Slaughter, preguntémos: ¿Cómo será Barcelona dentro de once años, observada desde Nueva York? ¿Cómo se percibirá a Catalunya en la escena global de 2024? Postulemos el siguiente escenario:

Es el 11 de septiembre de 2024. En las Naciones Unidas se está haciendo por primera vez la bandera catalana y el secretario general, originario de Sudán del Sur, admite a Cataluña como nuevo estado miembro. Tras el referéndum catalán de 2014 sobre la autodeterminación, surgió en España un partido de coalición amplia que incluía en su plataforma los derechos fundamentales de las nacionalidades que configuran el estado español. El embajador español dedica los primeros comentarios de bienvenida al nuevo estado y presenta al presidente de Cataluña.

Para celebrar la ocasión, el Metropolitan Museum of Art, el Museu Nacional d'Art de Catalunya y el Museu Episcopal de Vic han colaborado para presentar una gran exposición de arte románico y gótico, en la que destaca el claustro de Sant Miquel de Cuixà. Muy cerca, en Washington Heights, se está planificando la creación de un centro para el estudio del arte románico y gótico, impulsado por Cataluña, Francia y Alemania. La Red de Universidades Politécnicas de Cataluña pronto iniciará las obras pioneras de una incubadora de ingeniería en cooperación con Stanford y la Universidad Tecnológica de Qingdao, en la línea de la colaboración entre las universidades Cornell y Technion que se puso en marcha en 2012.

Debido a la posición estratégica de Barcelona como anfitriona de una coalición de ciudades mediterráneas, la tercera planta del nuevo Centro Cultural Catalán (el centro ocupará cuatro plantas enteras de un edificio sobre pilotes en el río Hudson, diseñado por Carme Pinós) acogerá a representantes del IEMed y la Fundación Dieta Mediterránea. Contará con un auditorio y un espacio de exposición y habrá oficinas para las delegaciones culturales de las Islas Baleares, Valencia, Andorra y Perpiñán. Hay grandes expectativas entre la comunidad de aficionados a la gastronomía, ya que, en la orilla opuesta a la oficina del Centro Cultural Catalán, se ha abierto un restaurante insignia de cocina catalana y una charcutería (con gran esfuerzo diplomático se ha retirado la prohibición de introducir productos de cerdo) con alimentos y vinos catalanes. El establecimiento está recibiendo muy buena acogida por parte de los periodistas gastronómicos y de los bloggers locales y nacionales. El embajador catalán en la ONU se reúne con el senador Rush Holt de Nueva Jersey para considerar la posibilidad de ejercer presión internacional a favor del proyecto de ley del senador en apoyo de las lenguas menos conocidas, encallado desde hace tiempo. El alcalde Akinyemi de Barcelona, que se encuentra en Nueva York para la ceremonia de las Naciones Unidas, se reunirá con el alcalde Sinha de Nueva York para discutir planes a largo plazo para la prevención de inundaciones. En Washington, D. C., donde la embajada ya lleva un tiempo en funcionamiento, se celebran otros numerosos eventos, pero la importancia simbólica no se le escapa a nadie: todas las miradas están puestas sobre Cataluña en las Naciones Unidas. ■

© Dani Codina

© Dani Codina

© Colita / AFB

Pep Puig
Escritor

Carmen Amaya, hija del Somorrostro

“Nací a la orilla del mar. Mi vida y mi arte nacieron del mar. Me llamo Carmen Amaya y Amaya. Soy dos veces Amaya, ya que mi padre se llamaba Amaya y mi madre también. Todos los Amaya del mundo son primos míos.”

No creo que pueda decirse que los barceloneses no sepamos quién fue Carmen Amaya, o no sepamos, por ejemplo, que nació en el Somorrostro, el barrio de chabolas que hubo en Barcelona, junto al mar, hasta mediados del siglo XX. Pero si alguien quisiera decirlo, quizás tampoco se equivocaría mucho. Sorprende bastante la relación de Barcelona con este gran mito del flamenco. Por un lado, puede dar la impresión de que se la haya querido ignorar, casi de una manera consciente; pero, por otro, todos los que conservan un cierto recuerdo te hablan de ella con una mezcla de admiración y devoción enormes. Es evidente que los “mitos oficiales” de Barcelona son otros. Gaudí, Ildefons Cerdà, Miró, Joan Gamper... Carmen Amaya pertenece a otro ámbito. “¡Ay Carmen, Carmen, Carmen Amaya!”, dice uno de los muchos cantes que existen dedicados a la gran bailaora, con un tono de reverencia y tristeza a la vez. ¿Por qué los barceloneses –los catalanes– hemos sido tan avaros con la memoria de esta figura tan indiscutible y universal de nuestra cultura?

Respuestas más o menos exactas y lamentos al margen, la cuestión es que el centenario de su nacimiento es una gran ocasión para reivindicar a un genio de tal magnitud. ¿Quién fue Carmen Amaya? O, mejor dicho, ¿quién es Carmen Amaya, esa mujer a quien aún hoy todos aquellos que aman el flamenco, gitanos y payos y viceversa, la sienten como una presencia que les acompaña constantemente?

Nacida oficialmente en Barcelona en 1913, dicen que la noche de su nacimiento había temporal de mar y las olas golpeaban furiosas contra las puertas de la chabola en la que

vivía su familia. Es posible que no fuera exactamente así, pero lo cierto es que no nos podemos imaginar un principio más premonitorio para un personaje que erigiría su leyenda en un temperamento y una fuerza incomparables. “A mí, quien me enseñó a bailar fue el mar”, manifestó en más de una ocasión. No había cumplido aún los seis años cuando su padre, empujado por la pura necesidad, empezó a llevarla por la Barcelona flamenca de la Rambla y el Paral·lel, repleta de tabernas y cafés cantantes. El hombre tocaba la guitarra y la pequeña cantaba y bailaba hasta entrada la madrugada, cuando regresaban a casa, cansados pero contentos de poder llevar un poco de pan a los suyos.

Se había empezado a forjar su leyenda. Pero, ¿quién es este prodigio?, se preguntaba la gente cuando la veían moverse con aquel nervio. A primera vista podía parecer la típica niña con una gracia especial, pero enseguida se veía que en el gesto de aquella criatura se revelaba una verdad más profunda.

“La Capitana” –nombre con el que la habían bautizado en los ambientes flamencos de la ciudad– estaba ya en boca de todos, pero no sería hasta la Exposición Internacional de 1929 cuando su nombre aparecería por primera vez en letra impresa. Son palabras del crítico Sebastià Gasch, en el semanario *Mirador*: “Imagínense ustedes a una gitanita de unos catorce años, sentada en la silla, sobre el tablado. Carmencita: impasible, altiva y noble. Y de golpe un salto: la gitanita baila. Indescriptible. Alma, alma pura...”

Barcelona pronto se le quedó pequeña. Su nombre ya había cruzado algunas fronteras, y en 1935 debutaba en el

© Gjon Mili / Time & Life Pictures / Getty Images

Coliseum de Madrid. Sería su consagración en el ámbito estatal, y paradójicamente también el fin de su carrera en España. En 1936 estalló la Guerra Civil y no tuvo más remedio que huir con toda su familia; primero hacia Portugal y desde allí hacia Argentina en un viaje por mar que duró más de dos semanas y que recordarían toda la vida como una auténtica pesadilla. El resto ya es historia, o, mejor dicho, leyenda. Triunfo clamoroso en Buenos Aires, y después la conquista de América y de Estados Unidos, culminada con una portada en la revista *Life* y una sesión particular ante el presidente Roosevelt en la mismísima Casa Blanca.

Fue en 1947 cuando volvió a España con todos los honores, y una aureola casi de santa. Parecía mentira que aquella mujer menuda, más bien poca cosa, tímida y amedrentada, llevase tras de sí la estela de éxitos y de admira-

© Pérez de Rozas / AFB

ración que arrastraba. Solo había que verla bailar, y entonces la estupefacción se hacía aún más evidente. ¡Qué bien que les debía de ir a las autoridades franquistas la figura de Carmen Amaya! ¡Qué embajadora más formidable! Pero, en realidad, qué poco tenían que ver el arte de esta mujer, libre y revolucionario, y su enorme calidad humana, con el carácter represivo, estrecho de miras y provinciano del franquismo. Madrid, Barcelona, Sevilla, las principales ciudades españolas querían verla de cerca, y aunque no todo el mundo entendía su baile, los éxitos que obtenía eran tan rotundos como sus golpes y giros sobre el escenario. Después vino París y más tarde Londres, y de nuevo América y Europa, y Londres una vez más, donde en esta ocasión actuó para la reina Isabel. Al día siguiente, la portada de *The Times* no podía ser más contundente: “Dos reinas cara a cara.”

En medio de esta espiral frenética de contratos y actuaciones, parecía difícil que Carmen Amaya pudiese encontrar un momento para hacer un alto en el camino y observar su propia trayectoria. Pero ella guardaba un deseo secreto y al final pudo realizarlo: volver a su Somorrostro natal, aquel amontonamiento de chabolas a la orilla del mar donde había sido una niña feliz. Pudo hacerlo dos veces. La primera en 1951, y enseguida la rodearon un buen número de gitanos, que querían tocarla para comprobar que era ella. Y la segunda, ya más oficial, en 1959, cuando inauguró una fuente con su nombre en el mismo lugar al que iba a buscar agua de pequeña, y donde quiso proclamar emocionada su amor a la ciudad y a aquel barrio. Aquella noche ofreció un recital memorable en el Palau de la Música, y como muchos gitanos no pudieron pagarse la entrada, dicen que “La Capitana”, al terminar, volvió al Somorrostro para bailar junto a toda la tropa. Volvió a casa tras rodar por medio mundo. Habían pasado más de veinte años desde su partida, pero aquella noche, al menos por unos momentos, volvió a ser Carmencita, la gitanilla descalza y hambrienta de baile y de vida que acompañaba a su padre de taberna en taberna.

Seguramente un espejismo. Ni el barrio era exactamente el barrio en el que ella había nacido, ni ella tenía las mismas fuerzas para bailar. Desde hacía muchos años sufría una enfermedad renal que le impedía eliminar las toxinas que acumulaba su organismo. Solo podía hacerlo bailando, pero en el fondo era una carrera contra el tiempo, pérdida de entrada. Con las fuerzas que le quedaban todavía salió de giras dos o tres años más hasta que la llamaron para rodar *Los Tarantos*, la mítica película de Rovira Beleta, en la que se recrea el Somorrostro en una versión gitana de *Romeo y Julieta*. Fue lo último que hizo. Se había quedado sin fuerzas para bailar. “Si tengo que dejar de bailar, me muero”, había dicho una vez a los médicos que la trataban, y se murió.

Carmen Amaya. Nadie antes había bailado como ella, y nadie ha vuelto a hacerlo. Un genio incomparable. Y, pese a ello, la pregunta vuelve una y otra vez: ¿qué perdura en nuestra ciudad de la memoria de esta mujer irrepetible? O dicho de otro modo: ¿ha sido justa Barcelona con la memoria de la gran Carmen? Este año se celebra el centenario de su nacimiento, y con toda seguridad se le rendirán los homenajes pertinentes. Pero la cuestión seguirá flotando en el aire, puñetera: ¿sabremos por fin los barceloneses quién fue Carmen Amaya? ■

A la izquierda, entierro de Carmen Amaya en Begur, el 20 de noviembre de 1963. Arriba, Amaya en 1940, en un reportaje de la revista *Life*. Abriendo el artículo, la bailaora durante el rodaje de la película *Los Tarantos*, en 1963.

En la página siguiente, de arriba abajo: Víctor Bautista, creador de la aplicación Social Diabetes; Francesc Sistach, cofundador de Appically, empresa dedicada a las aplicaciones para personas con necesidades especiales, y Marc Cercós, joven emprendedor ya muy experimentado en el campo de la informática, cocreador d'eyeOS y desarrollador de Archy.

Jordi Sabaté Martí

Analista tecnológico del diario *Ara*

Víctor Bautista, bits para mejorar la vida de los diabéticos

Hace dos años y medio Víctor Bautista supo que sufría diabetes mellitus. A partir de ese momento, su vida cambió por completo. Bautista se vio de pronto dependiente de la insulina, una sustancia que su cuerpo no podía crear y cuya ausencia le impedía regular el nivel de azúcar en la sangre.

Su día a día pasó a ser un control continuo de lo que comía, de cuándo lo comía y de los periodos que pasaba sin ingerir alimentos. Como tantos otros diabéticos, se veía obligado a inyectarse la insulina a periodos fijos, pero también a contabilizar los hidratos de carbono que ingería con cada alimento, lo que al final provocó que, para no complicar los cálculos, la alimentación se convirtiera en algo monótono.

Pero Víctor, lejos de hundirse, supo sacar partido de su profesión de informático para mejorar la calidad de vida de los diabéticos. Decidió crear una aplicación para el sistema operativo móvil Android que le permitiera calcular con facilidad las calorías por gramo de cada tipo de alimento que se disponía a ingerir y la llamó Social Diabetes.

De este modo podía hacerse una idea clara de los hidratos que ingería cuando iba a un restaurante y elegía un determinado plato, lo que le permitía adaptar la dosis de insulina en función del menú. Esta primera propiedad de Social Diabetes le dio mucha más libertad social para salir a comer o cenar con su mujer y sus amigos, pero no fue la única: la aplicación permite, además, programar un sistema de avisos para saber a qué horas hay que administrarse las inyecciones, así como la cantidad de hidratos ingeridos al día.

Esta última función es bastante importante, porque evita las hipoglucemias nocturnas, causadas por el hecho de irse a dormir con bajos niveles de azúcar en sangre, algo sumamente peligroso. Si el diabético se va a la cama con una ingesta de azúcar insuficiente, Social Diabetes le avisa y le dice qué tipo de alimento tiene que comer antes de irse a dormir.

Víctor se asoció posteriormente con una antigua compañera de carrera para lanzar la aplicación como negocio. Crearon una versión de pago y otra gratuita más sencilla para móviles y tabletas, que se ha descargado más de once mil veces y ha sido traducida a ocho idiomas. Pero lo más interesante es que, según cálculos de Bautista, el uso de Social Diabetes podría ahorrar a la Administración hasta 1.500 euros por paciente en gastos de hospitales, ambulancias, etc. En el año 2012 la Unesco les otorgó el premio WSA - Mobile Content a la mejor aplicación de salud, que recogieron en enero pasado en Abu Dabi. ■

Francesc Sistach combate el autismo desde las tabletas

Para Francesc Sistach la juventud está más en la actitud que en la edad, ya que, a sus cuarenta cumplidos, este ingeniero informático decidió montar su *start-up* a contracorriente y con el capital inicial de su familia y unos pocos amigos. Y acaso el motivo de la juventud de espíritu de Francesc sea Sara, su hija de siete años, con un autismo severo detectado a los pocos meses de vida. Pese a no hablar y a vivir completamente encerrada en sí misma, Sara empuja cada día a Francesc a ser un padre mejor y retar a su enfermedad.

Quizás el momento más importante en esta lucha se produjo hace tres años, cuando Francesc compró un iPad. No había ninguna intencionalidad en este hecho, pero la verdad es que la tableta se convirtió en un rayo de luz al final de un largo túnel. Francesc quedó sorprendido al ver cómo Sara cogía el iPad y empezaba a interactuar con él de un modo mucho más natural de lo que lo había hecho antes con cualquier persona u objeto.

Empezó entonces a buscar información sobre la interacción de los niños autistas y otras personas con necesidades especiales con diferentes dispositivos tecnológicos. Toda la información que iba encontrando la volcaba en la página iAutism.info, que acabó siendo una web de referencia sobre el tema, con menciones en *The New York Times* y la CNN.

Existían muchas aplicaciones para móviles y tabletas con finalidades terapéuticas, dada la espectacular reacción de las personas autistas ante las pantallas táctiles. Pese a ello, Francesc no encontró ninguna que se centrara en el entretenimiento, es decir, que permitiera al autista no solo aprender, sino también jugar y distraerse, e incluso hacerlo con su familia y, así, integrarse en el ámbito familiar.

Por eso decidió crear Happy Geese, una variante del juego de la oca para iPad que permite simplificar su funcionamiento según el perfil de cada persona, de modo que se van sumando elementos de complejidad a medida que el autista va progresando. Por ejemplo, los dados no funcionan con números, sino con colores, y lo mismo pasa con las casillas que permiten ir "de oca en oca".

El juego tiene un modelo de negocio *freemium*: es una aplicación gratuita básica con diversos accesorios que lo enriquecen, que pueden comprarse en la tienda de aplicaciones de Apple. La empresa que está detrás de Happy Geese se llama Appically y fue fundada por Francesc junto con un socio gracias a inversiones particulares por valor de 50.000 euros. Tras el éxito de Happy Geese, de la que se han realizado 65.000 descargas en 130 países, ahora quieren probar otras aplicaciones también para personas con necesidades especiales. ■

Marc Cercós, el talento que sedujo a Google

Con casi una década de aventuras empresariales, Marc Cercós es, a sus veinticinco años, un emprendedor experimentado. Fue el niño prodigio –junto a Pau Garcia-Milà– de la informática catalana con eyeOS, el escritorio que se instala en un servidor y que permite operar desde cualquier ordenador. Lo crearon recién cumplidos los dieciocho años, cuando nadie había oído hablar aún de informática en la nube.

La experiencia de eyeOS fue un éxito no solo en el campo empresarial, sino también en el social; su juventud y el atractivo mediático de Garcia-Milà les llevaron a dar conferencias y simposios, así como a aparecer en los principales programas de televisión de masas, mostrados como la prueba de que el país tenía una gran cantera de talento para el futuro. Entre sus clientes estaban Telefónica e IBM.

Marc prefería dejar el bastón de mando a Pau y centrarse en las tareas de desarrollo técnico. Aquella distribución de roles funcionaba bien, aunque no sin tensiones. A él todo el circo mediático que se articuló en torno a eyeOS no le acababa de convencer, y cuando la compañía tuvo que adoptar un tono más empresarial y enfocarse a clientes corporativos para olvidarse de los usuarios domésticos, Marc supo que aquel no era su proyecto. Consideraba eyeOS como una aportación a la gente normal, que les había servido a ellos en el pasado y que ahora podía ser de utilidad a otros.

Habló con Pau y le vendió su parte de la empresa. Se vio de repente con veintipocos años, mucho dinero y ningún proyecto claro. Su primera idea fue ir a California y matricularse en Stanford, la universidad de Sergey Brin y Larry Page, fundadores de Google, para estudiar ingeniería informática. Pero pronto se dio cuenta de que, con su experiencia, pasar por la universidad quizás era dar un paso atrás, de modo que optó por concederse un tiempo de reflexión.

Durante este periodo tomó dos decisiones: la primera fue irse a vivir a San Francisco para estar cerca del ambiente de Silicon Valley, y la segunda, lanzar Archy, una aplicación para ordenadores Mac que utiliza el servicio Google Drive como sistema de compartición de archivos y disco duro virtual. Archy tiene la virtud de simplificar tareas como la subida de un archivo a un servidor o el envío de documentos entre personas sin que sea necesaria la mediación del correo electrónico.

El sistema ha atraído la atención de Google, que invitó a Marc a presentarlo ante toda la compañía en el Google I/O 2013, su último congreso mundial para desarrolladores, a mediados del pasado mes de mayo. ■

© Ana Yael Zareceansky

Julià de Jòdar
Escritor

Salom, hijo de Sinera, por las calles espectrales de Lavinia

En el centenario de Salvador Espriu. Fantasía de Julius von Fuck con fagot y timbales

Y Salom dice:

«Hijo de Sinera por voluntad, y vecino obligado de esta Lavinia de ecos virgilianos, la ciudad de Lavinio, hermano del rey Latino, o la fundada por Eneas en homenaje a su mujer, Lavinia, hija de Latino, en tiempos de fusiones entre aborígenes y recién llegados que anticipaban la futura Roma. Qué lejos de la *urbs*, nuestra Lavinia, porque estamos dentro de Konilosia, un país situado entre Rarotonga y el Mar del Sueño. Los konilosianos, gente con una historia gloriosa, rodaron, y ruedan todavía, por una pendiente de una decadencia interminable. Son desconfiados, avaros y pobres. Tratan su patrimonio colectivo, espiritual y material, con la mayor de las indiferencias. Ora se creen un pueblo en absoluto inferior, ora adoptan una actitud de una suficiencia ridícula. Los konilosianos no leen nunca nada, no saben nada, nada les interesa [...] Son envidiosos y mezquinos, elogian al poderoso y al mediocre, no toleran el talento ni la independencia de carácter.

»Lavinia es una gran ciudad anárquica y modélica, jovial y plebeya, foco nacionalista de los lavinianos, quienes cons-

tituyen un grupo aparte dentro de Konilosia. Tienen una lengua diferente y los defectos konilosianos, aumentados. En Lavinia se baila la danza más bella, se produce una excelsa literatura, y el pueblo es consciente y totalitario. Hay un metropolitano quizás de medio kilómetro de largo, el más importante del mundo: le llaman el Gran Metro. Como Lavinia es una ciudad opulenta, siempre dispone de un señor obispo *in partibus* de recambio. Nos dedicamos al comercio, a una primaria y grosera explotación fabril, y al ejercicio de la abogacía, que engorda y enlarga nuestra abundosa fauna avispada y lista. Los lavinianos somos los ricos de Konilosia, o al menos lo éramos, antes de la panacea combinada de emigración y turismo.

»En esta ciudad-laberinto, como tantas en la historia –pongamos Ctesifonte, si queréis–, entre una república escarnecida y una cruelísima guerra civil

*Gorges lascives, pels terrats,
xisclen desigs propis de gats.
Infants de rostres demacrats
roben per fam als plens mercats.*

[...]

*A trenc d'albada canta el gall,
entren manobres al treball,
esmorzant trossos de badall.*

[...]

*Menges de fonda o d'ambigú,
regalimoses d'oli cru,
tornen el fetge gros i dur,
com si el tinguéssiu de cautxú.*

[Gargantas lascivas, por los terrados, gritan deseos propios de gatos. Niños de rostros demacrados roban por hambre en los rebosantes mercados. [...] Al romper el alba

canta el gallo, entran peones al trabajo, desayunando pedazos de bostezo. [...] Comidas de fonda o de ambigú, chorreantes de aceite crudo, vuelven el hígado grande y duro, como de caucho.]

»Anochecer. Calor. Calma. Callejas abajo, pronto me perdía, entre chillidos de críos, vendedores de naranjas y cacahueteros. Polvo, pereza, reyertas, blasfemias. Lluvia de basuras desde balcones misérrimos. Canes tiñosos se disputan mendrugos de inmundicias. Entro en la taberna. Tras el mostrador, me increpa el monstruo achaparrado y cheposo: “¿Qué desea...?” En la habitación alargada, repleta de mesas con manteles manchados, se cobijan una treintena de andrajosos. Gritos, hedor de tabaco baratísimo, cuchillos sobre ternillas, ritmo de sorbos. Un perdis maltrata, silenciosamente, a una pecosa para obligarla a aflojar la mosca. Indiferencia. Desfilan con aspavientos los invertidos: Verge Folla, Pell i Os, Pitoperume, la Colometa, Faisà Daurat, la Lleona, el Lliri, Crisantem. La camarera detalla sus currículums, con desprecio de mujer. ¿Y aquella Afrodita tostada, necia, de andar patoso...? Pero si es... ¡Josep Sereno! Y lo dejo y me voy. En la plaza me rodean los granujas de manos ágiles, trabajos de amores a oscuras, tabernas al baño maría, y rebaños de zascandiles que mascullan palomina cervantina de Terrassa.

*Ah, tristesa, tristesa,
ulls meus, terra envilida,
ran del mar! A les ombres
vacil·lants que s'apleguen
ara a l'entorn, començo
a recordar l'antiga
dignitat, amb paraules
d'aquesta llengua morta:
carreus d'esforç i pena
que bastiran la nova
ciutat de les lloances.*

[¡Ah, tristeza, tristeza, ojos míos, tierra envilecida, a la orilla del mar! En las sombras vacilantes que se congregan ahora alrededor, empiezo a recordar la antigua dignidad, con palabras de esta lengua muerta: sillares de esfuerzo y pena que erigirán la nueva ciudad de las alabanzas.]

»Salía inquieto, presuroso, sin atreverme a volver la cabeza, de la proyección de *M, el vampiro de Düsseldorf*, cuando tropiezo con Secundina Llopart, la portera del edificio de la calle Diputació que habitaron mis padres al llegar a Lavinia, en 1915. Nerviosa todavía, Secundina se queja de que un ladronzuelo le ha birlado “treinta sagradas” (“¡Qué nervios! ¡Si hasta he tenido que tomarme una tila!”). Le pregunto por las hermanas Ginebredes. “Magdalena Blasi visitaba cuatro o cinco veces al año –dice Secundina– el piso de la calle de la Llanterna, cerca de la plaza del Sol, donde vivían aquellas desgraciadas. Cada día Amelia bajaba para llevar los encargos de labores de media y hacer cola para conseguir algo de carne para la hermana encamada, a quien acabó deseándole la muerte. La Blasi les dejó poco antes de la guerra y ellas se quedaron solas, esperando una muerte común y entreverada con el cura, el carpintero, el matrimonio joven y los propietarios (si no se iban al campo) del edificio en que vivían.”

© Colita / Corbis

*Un fagot, un patètic
violí, a la dansa
suburbana dels tristos
morts amics. Més profundes,
amb excessiu missatge
de premi o de condemna,
trompetes del Judici.*

[Un fagot, un patético violín, en la danza suburbana de los tristes muertos amigos. Más profundas, con excesivo mensaje de premio o de condena, trompetas del Juicio.]

»De la mano de Secundina –que pasará a la inmortalidad con frase memorable: “Corte quien corte el bacalao, una se queda siempre de portera”–, me encuentro con Efrém Pedagog, E(s)colampadi Miravittles, Pura Yerovi y, qué casualidad, Magdalena Blasi. “¡Qué día de sol glorioso! –murmuraba, climatológica, la vieja dama–. Y la vida, qué cosas. Ahora que me divertía, pobre hombre, y se muere mientras hacía títeres, en plena calle... Le rezaré un padrenuestro... Eran sabios, aquellos señores...” Y aclaraba Miravittles: “Discutíamos con un cervantista sobre el número de demonios que vio la Altisidora del *Quijote*, cuando el hombre se cayó redondo con las manos enguantadas de Altisidora y de Diablo.” La siempre lúcida Secundina cantaba los responsos del titiritero muerto: “El número de este maromo ya no se cantará más en los biribises. Y gracias a que una no jugaba en su lotería: en estos tiempos, si la pifias, sanseacabó.” La joven dama Pura Yerovi, de senos prominentes, reflexionó sobre el huerfanito que ayudaba al muerto: “¡Y aquel infeliz! ¡Un niño abandonado...! ¡Cuánta miseria...! ¡Me pondré mala!” Pero la señora Blasi, imparcial, controló: “Y mira, me ha entrado hambre...”

*A Ctesifon i altres ciutats,
pobres i rics, prou barrejats,
cremen el foc dels set pecats,
davant la mort que els ha engendrats.
Velles malignes d'ulls glaçats
dicten darreres voluntats
contra parents esperançats.
I aquell que resta ja es compon,
a Vic, a Reus i a Ctesifon.»*

[En Ctesifonte y otras ciudades, pobres y ricos, bien mezclados, queman el fuego de los siete pecados ante la muerte que los ha engendrado. Viejas malignas de ojos helados dictan últimas voluntades contra parientes esperanzados. Y quien queda ya se apaña, en Vic, en Reus y en Ctesifonte.] ■

© Andreu

Guillem Martí
Economista

Miquel Serra i Pàmies, el héroe olvidado de 1939

Cuando los franquistas cruzaron el Ebro todo el mundo daba por perdida la Guerra Civil. De acuerdo con la política de tierra quemada ordenada desde Moscú, los comunistas decidieron destruir todo lo que mantenían aún bajo control. En Barcelona proyectaron volar fábricas, vías de comunicación, túneles de metro, puntos de abastecimiento energético y conductos de agua potable: se preveía la destrucción de una cuarta parte de la ciudad, y un coste de centenares de vidas humanas que se estimaba “aceptable”. La ciudad se salvó in extremis porque el dirigente que debía llevar adelante el plan, Miquel Serra i Pàmies, fue capaz de sabotearlo.

El hombre que evitó la destrucción de Barcelona

De ideología marcadamente catalanista, el reusense Miquel Serra i Pàmies fue uno de los fundadores del PSUC y también vicesecretario y tesorero del partido, pero su independencia de criterio con respecto al PCE y al Komintern le acabaría llevando a los calabozos de Stalin.

Durante la Guerra Civil Española, la URSS y la Internacional Comunista destinaron muchos recursos y algunos de sus mejores hombres a España para intentar controlar el desarrollo del conflicto y conseguir hacer de ella un satélite comunista en el sur de Europa. Intranquilos con el rápido ascenso de Adolf Hitler, para la URSS era de vital importancia contar con un aliado de confianza en la Europa occidental.

El Partido Comunista de España ya estaba bajo el control del Komintern, que ejercía así una fuerte influencia sobre el Gobierno de la República, pero en Cataluña la situación política era más compleja. Aparte de Esquerra Republicana, con el presidente Companys al frente del gobierno de la Generalitat, la izquierda se la repartían una serie de pequeños partidos, lo que le dificultaba mucho al Komintern ser influyente en Cataluña. Además, desde Moscú se observaba con preocupación la creciente influencia del POUM y de la CNT-FAI, organizaciones que escapaban completamente del ideario soviético. El 23 de julio de 1936 la situación política pareció tomar un giro favorable a los intereses soviéticos. El Partido Comunista Catalán (PCC), la Unión Socialista de Cataluña (USC), el Partido Catalán Proletario (PCP) y la Federación Catalana del PSOE se unieron formando el Partido Socialista Unificado de Cataluña (PSUC). Este nuevo partido cumplía las principales líneas ideológicas de la Internacional Comunista, que enseguida intentó convertirlo en una rama regional del PCE.

Entre los dirigentes de la USC estaba Miquel Serra i Pàmies, nacido el 17 de enero de 1902 en Reus. Fue uno de los miembros fundadores del PSUC y también su vicesecretario y tesorero. Su ideología, marcadamente catalanista y con un fuerte sentimiento social, hizo que el presidente Companys depositara en él su confianza y lo nombrara consejero de Abastos el 29 de junio de 1937. Su cartera de competencias creció durante la Guerra Civil y ocupó también la consejería de Obras Públicas.

Varios miembros del PSUC encabezados por Serra i Pàmies se mostraron contrarios a que el partido perdiera su independencia y quedase sujeto a las órdenes de Moscú, pero aún les atraía menos la idea de someterse a la dirección del PCE. El ideal de los comunistas españoles era un estado centralista en que Cataluña no era más que una región a uniformizar, lo que chocaba frontalmente con el espíritu catalanista y el anhelo de independencia política que habían forjado al PSUC.

© Josep M. Sagarra / ANC

Reproducción de un retrato de Serra i Pàmies perteneciente al fondo del fotógrafo Josep M. Sagarra, depositado en el Arxiu Nacional de Catalunya. La fecha que aparece es la de presentación del gobierno de Lluís Companys –página siguiente– en que el joven dirigente del PSUC entró como consejero de Abastos.

Pero a medida que avanzaba la guerra crecía el nerviosismo de los políticos republicanos. Algunos miembros del PSUC comenzaron a anteponer la supervivencia del partido a los ideales que lo habían hecho nacer. Pedían ceder a las pretensiones del Komintern y del PCE en un intento desesperado de recibir recursos y apoyo para preservar en el exilio la continuidad del PSUC, una vez Cataluña hubiera caído en manos de los *nacionales*. Serra i Pàmies se mostró firme defendiendo la independencia del partido, actitud que irritó a los agentes que la URSS y la Internacional Comunista habían enviado a España. A Moscú llegarían diversos informes calificándole de elemento peligroso para la consecución de los objetivos de los comunistas en Cataluña.

El Komintern ordena arrasar la ciudad

En cuanto las tropas franquistas cruzaron el río Ebro todo el mundo dio por perdida la Guerra Civil. Los máximos dirigentes políticos republicanos comenzaron a emprender el camino del exilio, pero en Barcelona se preparaba una defensa a ultranza y cada mañana salían camiones cargados de jóvenes y ancianos a cavar trincheras. Los líderes políticos y militares pronto vieron que la población, desanimada y exhausta por la falta de alimento, no respondería a las llamadas a la resistencia que hacía el presidente del Gobierno español, Negrín. La situación adoptó un giro dramático y, cegados por la rabia y por sus eslóganes de “victoria o muerte”, los comunistas decidieron destruir todo lo que no pudiesen mantener bajo control.

© Brangulí / ANC

© Prisma

Foto oficial del gobierno formado por Lluís Companys en junio de 1937. Serra i Pàmies aparece de pie, el primero por la izquierda. En la página siguiente, destrucción causada por la famosa "bomba del Coliseum", el 17 de marzo de 1938, cuando un proyectil de la aviación italiana cayó sobre un camión cargado de explosivos en la Gran Via. A lo largo de tres días se sucedieron trece bombardeos que mataron a un millar de personas.

Las órdenes que llegaron desde Moscú eran claras: tierra quemada. Se convocó una reunión de miembros del PCE y del PSUC con especialistas en demolición de la Brigada Lister para ejecutar los designios de la Internacional Comunista y de la URSS, en la que se diseñó el plan para destruir Barcelona. Se disponía de unos cuantos miles de toneladas de trilita y de grandes cantidades de munición de artillería, suficientes para volar las principales fábricas de la ciudad, los puntos de suministro energético, los conductos de agua potable, las vías de comunicación y los túneles del metro. Se calculaba que así se destruiría una cuarta parte de Barcelona. También se hicieron cálculos sobre los centenares de muertos que las explosiones ocasionarían y se concluyó que eran daños colaterales aceptables.

Ninguno de los asistentes a la reunión se atrevió a cuestionar los planes presentados por los agentes del Komintern. Viendo que no serviría de nada oponerse a ello, Miquel Serra i Pàmies se ofreció a ser él quien acabase de ultimar los detalles y finalmente diera la fatídica orden de destruir Barcelona. Pero lejos de llevar a cabo la tarea encomendada, dedicó todos sus esfuerzos a evitar que el monstruoso proyecto llegase a buen puerto. Convocaba reuniones constantemente, inducía a confusiones en la hora y lugar de encuentro, facilitaba contactos erróneos y creaba todo tipo de dilaciones. Mientras él se jugaba la vida, Barcelona seguía intacta. Era una carrera contrarreloj esperando con ansia la entrada de los *nacionales* en Barcelona antes de que su sabotaje fuese descubierto.

El 25 de enero del 1939 el Gobierno de la República y el de la Generalitat ya habían marchado a Francia. Las baterías antiaéreas de Montjuïc habían sido desmontadas y los locales de los ministros y el resto de oficinas, desalojados. En el Hotel Ritz aún quedaban algunos miembros del PCE y del PSUC. Cuando supieron que las tropas franquistas estaban

en Molins de Rei y avanzaban hacia Pedralbes se apresuraron a emprender el camino al exilio. Los dos últimos miembros del PCE que quedaban en la sala invitaron a los del PSUC a precederlos, explicando que debían quedarse para resolver un asunto. Miquel Serra i Pàmies le pidió a Abelard Tona i Nadalmai que se quedase con él, que no saliese de la sala. Abelard enseguida comprendió por qué su amigo y compañero de partido le hacía esta petición, pese al peligro que suponía para sus vidas. Los dos miembros del PCE tenían la orden de no abandonar la ciudad hasta que lo hubiera hecho el último del PSUC, porque así podrían denunciar ante los altos cargos de Moscú que el PSUC, en un acto de cobardía y de traición, había abandonado Barcelona y la había entregado a los franquistas, y exigir bajo este pretexto la disolución del partido catalán.

Los dos miembros del PCE y los dos del PSUC pasaron la noche en Barcelona esperando inquietos que alguien se decidiera a dar el primer paso hacia el exilio. La situación no se desencalló hasta la tarde del 26 de enero, cuando un camarero entró en la sala gritando que las tropas franquistas estaban desfilando por el paseo de Gràcia; el Hotel Ritz se encontraba a dos manzanas de allí. Los cuatro se levantaron de un salto y corrieron a los coches. Ya no importaba quién salía primero; lo único que tenían en mente era evitar ser capturados por el enemigo.

De Francia a los calabozos de Stalin

Miquel Serra i Pàmies pudo escapar de Barcelona en coche y se dirigió a la frontera francesa. Gracias a su estrategia dilatoria Barcelona seguía intacta. Los propios franquistas mostraron una gran sorpresa cuando se encontraron las obras de ingeniería civil y gran parte de las fábricas en buen estado, ya que sus informes de inteligencia preveían que los comunistas aplicarían la táctica de tierra quemada.

Un grupo de mujeres confeccionando una pancarta para el PSUC, al principio de la guerra.

© Apic / Getty Images

Una vez en Francia, Miquel Serra i Pàmies se reencontró con su mujer, Teresa Puig i Sitges, que ya hacía unos días que había dejado Barcelona. Primero se instalaron en París, pero en el exilio la situación tampoco era plácida: los servicios secretos franceses vigilaban todos los movimientos de los dirigentes políticos catalanes y españoles, y los servicios secretos franquistas también comenzaron a perseguir a los políticos exiliados, lo que obligó a la pareja a trasladarse a Orleans, donde estarían algo más seguros.

Joan Comorera viajó a Moscú en mayo de 1939 para reunirse con el Komintern. El secretario general del PSUC quería pedir que el partido catalán fuese reconocido como miembro de pleno derecho de la Internacional Comunista. Contra todo pronóstico, consiguió que el Komintern se aviniera a aceptar al PSUC, haciendo una excepción en su principio centralista. Evidentemente, esta decisión encendió los ánimos de los dirigentes del PCE, que, furiosos por haber perdido la oportunidad de eliminar al partido catalán, decidieron que aquellos que les habían plantado cara lo pagaran caro.

En julio de 1939 Joan Comorera pidió a Miquel Serra i Pàmies y a Josep del Barrio, otro dirigente del PSUC, que se trasladaran a Moscú. Les anunció que el Komintern requería su presencia como representantes del partido para acabar de cerrar su adhesión a la Internacional Comunista. Pese a que el secretario general les había dicho que se trataba de una mera formalidad y que en pocas semanas volverían a estar en casa, Serra i Pàmies escribió algunas cartas a sus amigos en forma de despedida. Era consciente de que quizás jamás volvería de Moscú.

Cuando los dos compañeros de partido llegaron a la capital soviética fueron arrestados. Serra i Pàmies fue conducido a los calabozos de la Lubianka, la sede de la NKVD, los servicios secretos estalinistas, tal como les pasó

a Bukharin, Zinoviev, Radek y a tantos otros socialistas y comunistas víctimas de las purgas estalinistas. Mientras esperaba un juicio cuya sentencia hacía tiempo que se había dictado, Serra i Pàmies era sometido a brutales interrogatorios y torturas en los gélidos sótanos del edificio.

El proceso de Moscú

El juicio empezó el 14 de agosto de 1939. Entre el jurado figuraban altos miembros del secretariado del Komintern como Georgy Dimitrov, más tarde jefe de Gobierno de Bulgaria; Vasil Kolarov, futuro presidente del mismo país; Wilhelm Pieck, que al cabo de diez años accedería a la presidencia de la República Democrática Alemana, y Ernő Gerő, agente soviético destinado en España. También participaron Dolores Ibárruri, “la Pasionaria”, Jesús Hernández y José Díaz, miembros de la cúpula del PCE e instigadores del proceso. Acusaron a Miquel Serra i Pàmies de diversos cargos, algunos de los cuales eran realmente sorprendentes. Sentado en el banquillo de los acusados, Serra escuchó como lo acusaban de anticomunista, de trotskista y de masón; de ser el responsable de la pérdida de los archivos del PSUC; de incumplir las órdenes de volar Barcelona y de perder los fondos económicos del PSUC; de pertenecer a los servicios secretos franceses y, por último, de ser el principal culpable de la derrota republicana en la Guerra Civil Española. Al oír esta última y descabellada acusación, Serra i Pàmies, muy debilitado por las torturas a que había sido sometido, sufrió una crisis nerviosa que obligó a suspender la sesión. Las secuelas de este accidente le acompañarían durante el resto de su vida en forma de parálisis de la mitad derecha de la cara.

En las sesiones posteriores Serra i Pàmies tuvo oportunidad de defenderse. Sabía que nada de lo que dijera serviría para cambiar una sentencia que ya había sido dictada

© Pérez de Rozas / AFB

El hotel Colón de la plaza de Catalunya, donde se estableció la sede central del PSUC, en una imagen de noviembre de 1936.

antes de que él llegase a Moscú. No obstante, decidió plantar cara a los asistentes argumentando durante más de tres horas seguidas en favor de su actuación de boicotear la estrategia de tierra quemada en Barcelona. La defensa fue tan emotiva que el jurado decidió consultar la cuestión directamente con Stalin. Finalmente, el Komintern consideró que destruir Barcelona habría comportado una matanza civil que habría provocado una condena internacional, gravemente perjudicial para la imagen del comunismo.

El 20 de agosto de 1939 se cerró el proceso. Miquel Serra i Pàmies fue exculpado de haber incumplido la orden de volar Barcelona, pero declarado culpable del resto de cargos, incluido el de ser el principal responsable de la derrota militar. Su compañero Josep del Barrio también fue declarado culpable, pero de delitos de menor gravedad.

En ruta hacia Siberia

En el momento en que se dictó la sentencia de condena los dos compañeros de partido quedaron totalmente desconcertados. Les ordenaban que viajasen a Chile para crear allí la sede del PSUC en el exilio. No se explicaban cómo les podían confiar esta misión a dos culpables de tantos delitos contra la causa comunista. Al cabo de poco tiempo empezaron a comprender lo que sucedía: la ruta que el Komintern había preparado para enviarlos a Chile se iniciaba con un viaje en tren en dirección a Siberia.

En la primera ocasión que se les presentó los catalanes abandonaron el tren burlando a los dos agentes secretos que les vigilaban. En un viaje duro y penoso lograron llegar por su cuenta a Vladivostok, el puerto más oriental de la URSS, desde donde pasaron a Japón para embarcarse hacia Los Ángeles.

Más tarde viajaron juntos a través del continente americano hasta Chile, donde ya residían diferentes amigos y

miembros del PSUC exiliados. Pero Serra i Pàmies temía que su vida corriera peligro en aquel país y decidió desandar parte del camino para acabar instalándose en México, donde también se había instalado una importante colonia de exiliados de la Guerra Civil.

Poco después de que Serra i Pàmies partiera a Moscú, Teresa Puig había recibido una carta de la capital soviética en la que le explicaban que su marido había fallecido heroicamente luchando por la causa comunista. También Serra i Pàmies creía que su mujer y su hija, a la que aún no había conocido, estaban muertas. Leyó en un periódico que una bomba alemana había caído dentro del refugio antiaéreo del barrio francés en el que vivían y había provocado un enorme número de víctimas. Pese a las adversidades, los tres seguían vivos.

Exilio en México

Fue gracias a los programas de reagrupamiento de familias refugiadas impulsados por la Cruz Roja como la familia pudo finalmente recuperar el contacto. Pero el reencuentro no sería fácil: hasta seis veces los servicios secretos franquistas impidieron a Teresa y a su hija tomar un barco desde Francia en dirección a América; las estaban vigilando con la esperanza de que Serra i Pàmies volviese a Francia a buscarlas y así poder detenerle y procesarle. Finalmente consiguieron documentación falsa y pudieron abandonar Francia en barco con dirección a Nueva York. De allí llegaron a México en autobús, donde al cabo se reunieron con Miquel. La familia se instaló en Guadalajara, donde aún hoy siguen residiendo sus nietos y bisnietos.

Ya en México, Serra i Pàmies escribió una carta a su hermano donde manifestaba:

“¿Tú crees que si los barceloneses conocieran este episodio me mostrarían agradecimiento por ello? A mí, que podía perder la vida en Barcelona en mis dilaciones y contraórdenes primero y después en Moscú, en el proceso, ¿crees que alguno de los vecinos a quien le esperaba una muerte segura me daría las gracias? No, hermano Josep. Los pueblos se olvidan de los peligros que han pasado y viven el presente. Si algunas gestas recuerdan son las bárbaras, no las humanas [...] A mi entender nadie puede afirmar haber cumplido con su deber, ni como catalán ni como hombre público. Todos, absolutamente todos, somos responsables de la tragedia de nuestro pueblo. Lo único que yo podría demostrar es que no he sido un cobarde.”

Miquel Serra i Pàmies no regresó nunca a Barcelona. Pasó el resto de su vida en México, donde murió de una neumonía el 14 de junio de 1968, a la edad de sesenta y seis años. Su historia no se difundió nunca. Aún hoy son muy pocos los que saben cuán cerca estuvo Barcelona de convertirse en una ciudad devastada. ¿Cuánto más difícil hubiera sido la posguerra en Barcelona sin suministros eléctricos, sin agua potable y sin tejido industrial? ¿Qué sería hoy Cataluña si su capital hubiera quedado reducida a ruinas? Gracias a los esfuerzos de un hombre a quien hemos olvidado, no conoceremos nunca las respuestas a unas preguntas tan estremecedoras. ■

Toni Sala

‘Keep calm and read Espinàs’

Una vida articulada
Josep M. Espinàs
Edicions La Campana
Barcelona, 2013
504 páginas

En *Una vida articulada*, libres de fechas y títulos concretos, y recortados, los artículos de Espinàs se han convertido en una mezcla de memorias y crónica, de miscelánea y de libro de filosofía práctica, en el mejor sentido de la palabra. Una vez leído el medio millar de páginas –seleccionadas de una montaña de treinta y seis años, once mil columnas–, saco un par o tres de conclusiones.

La primera, que Espinàs es el puente ancho, funcional e ineludible que une el articulismo clásico catalán –Carner, Sagarra y especialmente Pla– con el de Monzó, Pàmies o Moliner: un articulismo moderno y ciudadano, fruto de la sociedad de la abundancia –con o sin crisis–, y basado en la guarda permanente del sentido común contra los vendedores de motos y el facilismo de los tópicos, un articulismo en tiempos de audiovisuales y máximas audiencias, que emplea el matiz contra la espectacularidad –y a menudo no hay nada tan espectacular como el matiz.

Espinàs deja atrás la mala leche y el enciclopedismo de Pla, es más desnudo, menos libresco, pero igualmente conversador: tiene la misma capacidad de narración, de observación, de sacarle punta a todo, de elevación del interés. Tiene la ironía del amigo que quisieras tener permanentemente a comer. Por

eso este libro es tan goloso. Nada entorpece su lectura.

La segunda, que detrás de estos artículos está la tenacidad de toda una filosofía. Una sabiduría pasada por el tamiz de tantas generaciones como la etimología de las palabras y que, a partir del escepticismo propio de un periódico –que es la escuela permanente de lo real–, nos conduce a una visión optimista y convincente de la existencia humana. El optimismo está en la médula de este libro. A partir de aquí, como ya dijo santo Tomás, “el bien se difunde por sí mismo”, y no se le puede pedir más a un libro.

El modo que tiene Espinàs de conseguirlo es destrascendentalizando a la persona, haciéndola salir del centro de la composición. No como los románticos, que desplazaban a la persona remitiéndola a la naturaleza, sino encontrándola en las inmediates, en la vida civilizada, en el entorno, nunca demasiado lejos. Espinàs es nuestro enviado especial a la cotidianidad. Es como un salobre que capturase la silueta imprecisa de la condición humana. De ahí esa fijación en el exterior inmediato, en los niños, los animales –sobre todo los pequeños, los insectos–, los árboles y los objetos, en los detalles y la infinidad de cosas pequeñas que conforman el ambiente

donde el hombre se hace: las circunstancias que nos silueteen. Las cosas gratuitas, porque “los actos libres y gratuitos definen al ser humano”. Naturalmente: la gratuidad es la base de la libertad. No le hace falta moverse demasiado, las cosas le llegan, se define más por lo que no es que por lo que es, y por eso repite constantemente que cuando se pone a escribir todo su entorno desaparece. Espinàs desaparece y, gracias a esta desaparición, se convierte en el espejo de cualquiera. Claro que desaparece: se vuelve la silueta, el vacío, como si el entorno del mundo fuese su piel y como si las realidades más interiores y más íntimas –esta fijación con el tiempo, por ejemplo, que nos atraviesa– estuviesen fuera. Así describe el vacío que nos acoge. Un vacío que tiene forma humana.

Es una trampa en la que caemos gustosamente. Porque que sea antitrascendente no significa que no trascienda. Un vacío –un ambiente–, más que un espejo es un molde. Observamos al observador Espinàs, nos reconocemos en su “ejercicio periódico de despersonalización”, aprendemos de él y le agradecemos sobre todo su ejemplo de serenidad. ■

© Elisenda Llorch

Eudald Espluga

Escritor

Un encuentro imaginario

Por un azar que no busco comprender, devine testimonio de lo que algunos no dudarían en llamar un encuentro. No fue mío el mérito de llegar a presenciarlo, pues, cercado como estaba por la euforia general, me limité a ir al trote de los acontecimientos.

Corría el año 1997 y era un noviembre especialmente frío cuando un día, en la oficina de la editorial, la gente empezó a salir de sus trincheras, formadas apenas por un pupitre destartado y una pequeña estufa que debíamos turnarnos para conectar a la electricidad. El origen del revuelo era la improbable llamada que alguien había recibido del otro lado del Atlántico, de la editorial Little Brown decían algunos, mientras los demás negaban con vehemencia. El hecho era que David Foster Wallace estaba en la ciudad, huyendo de la gira promocional de su mastodóntica *Infinite Jest* y aquí, aunque nadie había leído una sola línea de su obra, nos hubiéramos batido en duelo contra todo aquel que osara ensombrecer su valía.

Barcelona nos golpeó con su frío en el mismo instante en que saltamos a la calle. Corríamos detrás de Ignacio Losada, el portador de la privilegiada información, quien, a modo de ínclito abanderado, capitaneaba el pequeño corro. Finalmente entramos como un ariete descoordinado en el histórico London Bar, donde sin saberlo, Wallace se había sumado a lista de clientes ilustres que encabezaban Gaudí y Picasso. A Ignacio le habían encomendado rodear, capturar y devolver a Wallace al aeropuerto. Los demás, apoltronados en lujoso palco, pedimos bebida y nos sentamos a contemplar la desigual batalla.

Rememorando ahora la escena, creo que podría diagnosticar en cada movimiento de Wallace, en cada palabra pronunciada con su profundo inglés, todos aquellos males que no solo eran enfermedad sino caleidoscopio desde el que tramaba su literatura: un patológico laberinto formado por monólogos hilarantes, extenuantes, un monumento levantado por una consciencia exacerbada, excesiva, que se retorció sobre sí misma. Pero nada de eso sabía yo entonces, así que me limitaba a contemplar su descomunal figura, a

tratar de seguir con la mirada sus gestos hieráticos, pues estaba ya borracho o drogado, y de pronto empezaba a gritar, colérico, comportándose como un Hamlet fraudulento que al escuchar la confesión de su tío no puede contenerse para urdir venganza.

Instantes después del secuestro límbico que inexplicablemente acababa de poseerle, su fulgurancia había remitido y dejaba paso a la palidez. Wallace salió fuera, a la calle Nou de la Rambla, posiblemente para vomitar, participando así del espíritu histórico del otrora llamado Barrio Chino, legendario por sus correrías y nichos de pecado. Resignado, apático, Ignacio Losada le imitó.

Fue entonces cuando mirando alrededor me percaté de la presencia de uno de los recientes descubrimientos de la máquina editorial barcelonesa, un escritor chileno al que acababan de publicar una obra que se inscribía bajo el signo de Marcel Schwob y Borges: *La literatura nazi en América*, una antología ficticia de escritores imaginarios. Pero en ese momento Bolaño aún no era Bolaño, ni Belano, aunque siempre lo hubiese sido, y desde entonces me torturo al pensar el espectáculo que me perdí y que ahora solo puedo imaginar.

Fabulo un Bolaño vigilante, con la mirada inamovible tras las gafas, monitorizando los gestos de Wallace como si se tratara de las piruetas aéreas de Carlos Wieder; o un Bolaño romántico y perdido por Ciutat Vella como lo estuvo mucho antes de empezar a publicar, afinado no lejos de allí, en una cochambrosa buhardilla de la calle Tallers, ahora fascinado por haberse encontrado en el London Bar a otro exiliado, otro inmigrado, aunque lo fuera por una sola noche; o, por qué no, un Bolaño enfermo que se reconocía en los ojos de Wallace, con la salvedad de que el suyo fuera otro tipo de padecimiento.

Tan fácil como seductor es discernir ahora los rasgos excesivos pero terriblemente humanos de Wallace tras la ambivalente figura de Klaus Haas en *2666*. O cifrados en el extraño protagonista de *La nieve*, también logorreico y digresivo. Sin embargo, la única verdad es que Bolaño siguió allí, fumando, impaciente, esperando un retorno que evidentemente no se iba a producir. Yo no encontré ningún motivo para postergar mi partida.

Me gusta pensar que al poco rato Bolaño abandonó el bar trastornado y se puso a caminar, sin rumbo aparente, guiado por la memoria del cuerpo, recordando las calles del Raval que durante años habían sido su cobijo, años tumultuosos, que iban del declive del Barrio Chino –con la llegada de la heroína y la inmigración a mediados de los setenta– hasta la reforma que puso fin al triste espectáculo: el derribo de la “isla negra” y las inspecciones en bares y *meublés*.

Aunque desde mi ventana en el presente, no puede dejar de parecerme irónico que precisamente ese espacio *lumpen*, antes dominado por inmigrantes y macarras, el paisaje que Bolaño vivió e inmortalizó, haya sido maquillado por los andamiajes de la alta cultura, por la museística de la posmodernidad; que se vea colonizado por tiendas de ropa *vintage* y supermercados de la subcultura. Un barrio finalmente transmutado por una estética hipercodificada, falzamente alternativa y consciente de sí misma. Tal vez como si la personalidad adictiva de David Foster Wallace y su universo literario, logoléptico y tragicómico hubieran dejado allí una huella indeleble. ■